

Політичні науки
та публічне управління

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 2523-4625

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

<https://doi.org/10.32689/2523-4625>

Випуск 2 (58)
2019

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Київ
2019

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43

Об'єднана редакційна рада видання Наукові праці МАУП

М. Н. Курко, д-р юрид. наук, проф. — Голова Ради

Заступники Голови

Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., проф.

М. Ф. Гончаренко, канд. екон. наук, доц.

А. М. Кислий, д-р юрид. наук, проф.

О. І. Дацій, д-р екон. наук, проф.

І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.

Редакційна колегія серії Політичні науки

Головатий Микола Федорович, д-р політ. наук, проф., завідувач кафедри політології, соціології та соціальної роботи, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ. — **Головний редактор.**

Бідзюра Іван Павлович, д-р політ. наук, проф., директор Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і соціальних наук Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Київ.

Бондар Юрій Володимирович, канд. політ. наук, доц., завідувач кафедри соціальних комунікацій Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Варзар Іван Михайлович, д-р політ. наук, проф., факультет політології та права, професор кафедри політичних наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ.

Куташев Ігор Вікторович, д-р політ. наук, проф., проф. кафедри політології Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і соціальних наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ.

Перегуда Євген Вікторович, д-р політ. наук, проф., завідувач кафедри політичних наук, Київський національний університет будівництва і архітектури.

Піляєв Ігор Славович, д-р політ. наук, проф., проф. кафедри політології, соціології та соціальної роботи, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ.

Ткач Олег Іванович, д-р політ. наук, проф., проф. кафедри політології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Третяк Олексій Анатолійович, д-р політ. наук, доц., завідувач кафедри політології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро.

Лікарчук Дарія Сергіївна, канд. політ. наук, доц. кафедри міжнародних відносин, заступник декана факультету міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв.

Гнатюк Микола Миколайович, д-р політ. наук, проф. кафедри політології, Національний університет "Києво-Могилянська академія", м. Київ.

Випуск рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 12 від 26 грудня 2019 р.)

Видання індексується Google Scholar

Наукові праці МАУП. Серія : Політичні науки. 2019. Вип. 2 (58). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2019. 90 с.: іл. Бібліогр. у кінці ст. Виходить 4 рази на рік.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політології.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник "Наукові праці МАУП" (Серія Політичні науки) за наказом Міністерства освіти і науки України визнано як фахове видання з політичних наук (наказ МОН № 326 від 04.04.18 дод. 9).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2019

ЗМІСТ

Автори випуску	4
Головатий М. Ф., Білоус А. О. <i>Зміна моделей держав, політичних режимів в країнах світу як одна із базових засад модернізації суспільних відносин</i>	6
Гула Р. В. <i>Політичний оксюморон консервативної революції: аспекти політологічного аналізу</i>	13
Бульбенюк С. С. <i>Інформаційні технології як засіб конструювання соціального і політичного життя: сутність, загрози, виклики</i>	19
Гапоненко В. А. <i>Перспективи еволюції гібридної інституційної системи сучасної України</i>	27
Науменко О. М. <i>Політико-управлінська еліта в модернізаційних процесах сучасної України</i>	33
Савойська С. В. <i>Конструктивізм у контексті побудови моделі мовної політики</i>	41
Ісмаїл-заде Рауф <i>Сутнісні ознаки трансформації сучасного державного управління у постмодерну епоху</i>	49
Карпюк С. В. <i>Теоретико-соціальні метаморфози сучасної політики як одного з важливіших елементів державного управління</i>	54
Petriaiev O. S. <i>Digital church: religion on the Internet, as a new stage of spiritual life of post-industrial society</i>	59
Шинькович А. В. <i>Історико-політична генеза феномену “місцеве самоврядування” та формування його моделей в контексті розвитку державного управління</i>	68
АКАДЕМІЧНЕ ЕСЕ	73
Варзар І. М. <i>Деякі когнітивні виміри сферогалузевого способу динамізації суспільного розвитку: у витоках процесу конституювання авторської наукової дисципліни “соціально-політична сферологія”</i>	73

АВТОРИ ВИПУСКУ

THIS ISSUE'S AUTHORS

- **Білоус Алла Олександрівна** — канд. істор. наук, доц., МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-0881-5944> — 6
- **Більбенюк Світлана Степанівна** — канд. політ. наук, доц., доц. кафедри політичних технологій, Київський нац. економічний ун-т імені Вадима Гетьмана. <https://orcid.org/0000-0001-9760-7850> — 19
- **Варзар Іван Михайлович** — д-р політ. наук, проф., кафедра політології, соціології та соціальної роботи, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449> — 73
- **Гапоненко Віра Анатоліївна** — канд. політ. наук, доц., докторант Нац. педагогічного ун-ту імені М. Драгоманова. <https://orcid.org/0000-0002-1004-3165> — 27
- **Головатий Микола Федорович** — д-р політ. наук, проф., завідувач кафедри політології, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-1378-8776> — 6
- **Гула Руслан Володимирович** — д-р істор. наук, доц., професор кафедри філософії, Харківський нац. ун-т повітряних сил ім. Івана Кожедуба. <https://orcid.org/0000-0002-8177-1565> — 13
- **Ісмаїл-заде Рауф** — докторант, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0001-7146-9824> — 49
- **Карпюк Сергій Васильович** — аспірант, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0002-7579-4867> — 54
- **Науменко Ольга Михайлівна** — канд. політ. наук, старший викладач, кафедра політичних технологій, ДВНЗ “Київ-
- **Bilous Alla O.** — Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-0881-5944> — 6
- **Bulbeniuk Svitlana S.** — Candidate Of Political Science, Associate Professor of Political Technologies, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine. <https://orcid.org/0000-0001-9760-7850> — 19
- **Varzar Ivan M.** — Doctor of Political Science, Professor, Department of Political Science, Sociology and Social Work, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449> — 73
- **Gaponenko Vira A.** — Candidate of Political Science, Associate Professor, Doctoral Student at M. Dragomanov National Pedagogical University. <https://orcid.org/0000-0002-1004-3165> — 27
- **Holovaty Mykola F.** — Doctor of Political Sciences, Professor, Head of Department, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-1378-8776> — 6
- **Hula Ruslan V.** — Doctor of History, Docent, Professor of Philosophy Department, Ivan Kozhedub Kharkiv National University of the Air Force. <https://orcid.org/0000-0002-8177-1565> — 13
- **Ismail Zadeh Rauf** — doctoral student, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0001-7146-9824> — 49
- **Karpyuk Sergiy V.** — doctoral student, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0002-7579-4867> — 54
- **Naumenko Olga M.** — Ph.D. in Political Sciences, Senior Lecturer Political Technology Department, Kyiv National

ський національний економічний ун-т імені Вадима Гетьмана”. <https://orcid.org/0000-0003-0136-460X> – 33

- **Петряєв Олексій Сергійович** — аспірант Національного ін-ту стратегічних досліджень, м. Київ. Викладач кафедри теорії та практики управління Національного технічного ун-ту України “Київський політехнічний ін-т імені Ігоря Сікорського”. <https://orcid.org/0000-0001-6561-2647> – 59
- **Савойська Світлана Василівна** — канд. істор. наук, д-р наук у галузі політології, проф. кафедри політології, соціології та соціальної роботи, МАУП, докторант Львівського нац. ун-ту імені І. Франка. <https://orcid.org/0000-0002-5728-0686> – 41
- **Шинькович Андрій Васильович** — аспірант, МАУП, м. Київ. <https://orcid.org/0000-0003-2513-1640> – 68
- **Petriaiev Oleksii S.** — postgraduate student of the National Institute for Strategic Studies, Kyiv. Lecturer of the Department of Theory and Practice of Management of the National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky”. <https://orcid.org/0000-0001-6561-2647> – 59
- **Savoysyka Svitlana V.** — Candidate of Historical Sciences, Doctor of Science in Political Science, Professor of the Department of Political Science, Sociology and Social Work, IAPM, doctoral student of Lviv National University named after I. Franko. <https://orcid.org/0000-0002-5728-0686> – 41
- **Shinkovich Andriy V.** — doctoral student, IAPM, Kyiv. <https://orcid.org/0000-0003-2513-1640> – 68

Economic University named after Vadim Hetman, Kyiv, Ukraine. <https://orcid.org/0000-0003-0136-460X> – 33

М. Ф. ГОЛОВАТИЙ

<https://orcid.org/0000-0003-1378-8776>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

А. О. БІЛОУС

<https://orcid.org/0000-0003-0881-5944>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЗМІНА МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВ, ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ В КРАЇНАХ СВІТУ ЯК ОДНА ІЗ БАЗОВИХ ЗАСАД МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 6–12

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-06-12>

Розглянуто сучасні радикальні трансформації, притаманні сучасним державам і суспільствам, що формують принципово інші політичні режими, а, відтак, нові моделі соціально-економічного господарювання та взаємин між державою та громадянином в умовах широкої демократизації суспільного розвитку.

Зміна політичних режимів у країнах сучасного світу обумовлена тим, що така зміна викликає радикальну перебудову всього механізму соціально-економічного господарювання та відносин між державою і суспільством. Виникає реальна потреба не лише обґрунтувати, схарактеризувати сучасні трансформації держав і суспільств, а й спрогнозувати їх розвиток у подальшому.

Проблеми масштабних наукових прогнозів державного, суспільного розвитку були предметом глибоких наукових досліджень ще у ХІХ ст. у працях таких видатних вчених, як Ю. Дрогобич, Я. Бернуллі, П.-С. Лаплас, Ш. Монтеск'є, Т. Мальтус, А. де Токвіль, А. Панарін та інші, а у наш час серед зарубіжних вчених виділимо праці Ж. Дідара, Ж. Дельоза, Е. Гіденса, У. Фуко, Ф. Фукуями, Ж.-Ф. Ліотара, Е. Тофлера, а серед вітчизняних — М. Амосова, А. Бароніна, В. Горбатенка, Д. Затонського, О. Костенка, С. Кримського, А. Мартинова, Л. Нагорної, Є. Наумкіної, З. Партико, О. Соболя, С. Телешуна, В. Теремко та ін.

Водночас існує потреба більш детального опрацювання проблем, що стосуються як особливостей, характеру політичних систем, режимів, що трансформуються у сучасних державах, так і процесів, що породжують нову систему цінностей людини, її взаємин із державою.

Центральними процесами, притаманними сучасному людству, є: зміна поглядів на сутність держави як суспільного феномену; трансформація політичних систем і політичних режимів держав; радикальна зміна відносин між державою і суспільством (державою і громадянином). У першому випадку

треба принципово по-іншому пояснювати сенс держави як даності, тобто її роль і призначення для особистості, великої людської спільноти. Ще Аристотель зазначав, що “державна — це не спільність місця проживання, вона не створюється з метою запобігання образ чи заради зручності благодатного життя” [1, 461–462] (підкреслено нами — *М. Г. та А. Б.*). А Цицерон пояснював появу держави як схильність людей до спільного життя та потребу спільними зусиллями вирішувати проблеми, які вони не можуть вирішити самотужки. Це призначення держави нині видається найважливішим.

Свого часу такі відомі філософи, історики, соціологи, як М. Бердяєв, Н. Устрялов, П. Струве, П. Флоренський, П. Сорокін, П. Новгородцев, Н. Тімашев, С. Гессен, М. Алексєєв та інші вказували на те, що держава “має своє життя і свої логіко-філософські закони, які мають бути основою для її формування та розвитку” [4, 8]. Ці ж питання, однак в контексті сучасного стану державності, всебічно аналізуються такими українськими і російськими вченими, як Г. Атаманчук, Е. Афонін, В. Бакуменко, І. Бідзюра, О. Валєвський, Б. Гаєвський, В. Князєв, О. Кучеренко, М. Логунова, В. Луговий, В. Малиновський, І. Надольний, О. Оболенський, В. Ребало, В. Романова, В. Романова, Ю. Сурмін, В. Тертичка, В. Шахов та ін. Про їх вклад у дослідження цієї проблематики, зокрема, у багатьох своїх публікаціях пише український вчений, педагог І. Бахов [13].

Підкреслимо, що у багатьох випадках сучасними дослідниками сенсу, призначення держави, великий акцент робиться на етичному її аспекті, тобто, на перше місце виступає організація смислової форми держави, а не лише доволі спрощена її ідентифікація, скажімо, з політичним режимом, політичною системою, владою чи економічною організацією. Смилова форма держави — не що інше як її суто практичне функціонування в інтересах людини, усіх громадян.

Ведучи мову про природний підхід до сутності держави, акцентуємо все ж увагу й на тому, що йдеться також (за О. Джураєвою [9]) про статику і динаміку буття держави. До статичності ми вдаємося, коли характеризуємо державу як державно-організоване суспільство (устрій держави, якісні її характеристики — політична система, територія та ін.), а до динаміки відносимо усе, що дає бачення, розуміння того, як конкретно діє держава, змінюється, розвивається, виконує своє соціальне призначення [8, 4].

Принциповим є те, що держава як форма організації суспільства, має його консолідувати, розв’язувати наявні в ньому протиріччя, долати кризові ситуації, дбати про задоволення потреб громадян, забезпечувати їх соціальний та інший захист. Це — перша обставина.

Друга принципова обставина для взаємин держави і суспільства полягає у тому, що за умов потужного розвитку інтеграційних, глобалізаційних процесів, притаманних сучасному світу, існує чимало суб’єктів міжнародного та внутрішнього життя, які суттєво впливають на обмеження державного суверенітету в багатьох країнах, у зв’язку з чим держави з різною мірою добровільності поступаються частиною власного суверенітету. До таких суб’єктів відносять міжнародні інститути, організації, транснаціональні економічні

об'єднання, субдержавні національні структури (федеральні землі, регіони, кантони, республіки у федераціях та ін.), чисельні неурядові організації, державні приватно-суспільні групи тощо. Тобто, глобалізація принципово змінює механізми прийняття управлінських рішень: діє принцип субсидіарності, тобто питання головним чином вирішується на тому рівні, який дає змогу забезпечити найбільш предметну, результативну їх реалізацію. І все ж, навіть в умовах глобалізації, найважливішим був і залишається (у межах певної держави) національний рівень прийняття загальнодержавних рішень та їх реалізації. Це зумовлено тим, що для кожної країни першочерговими були і залишаються національна безпека, надання своїм громадянам відповідних соціальних послуг, регулювання економічних (ринкових) відносин, контроль над видобутком і використанням природних ресурсів, регулювання міграційних процесів, розв'язання міжетнічних проблем і т. ін.

Третя принципова обставина, що зумовлює сутнісний характер взаємин держави і українського суспільства в новітній Україні, пов'язана з тим, що більшість сформованих і легітимізованих інститутів громадянського суспільства знаходяться в стані інтровертного та екстровертного існування одночасно. Тобто, вони, з одного боку, розвиваються та проходять стадію самостановлення та самореалізації, а з іншого — посилюють свій вплив на суспільний розвиток, державотворчі процеси. Це стосується як базових, загальнонаціональних, так і місцевих (регіональних, локальних) політичних процесів.

Зміна політичного режиму є центральною у зміні моделі держави загалом. У зв'язку з цим, показовою і помітною є думка про те, що більшість високорозвинених суспільств еволюціонують у бік демократизму і лібералізації, усієї системи соціальних відносин, що мають місце в них. Як стверджує З. Бауман, головною ознакою сучасного суспільства є його політична індивідуалізація, коли мають місце такі процеси: а) втрата людьми контролю над більшістю соціальних процесів; б) зростаюча незахищеність людей у суспільстві під впливом певних радикальних змін; в) поширення прагнення людей відмовитися від перспективних цілей заради отримання негайних результатів [2]. Цей процес З. Бауман небезпідставно називає процесом переходу від “важкої” до “легкої” сучасності. Інший зарубіжний дослідник Е. Тоффлер цей процес назвав шоком, або футурошоком [11].

На шляху перебудови політичних режимів країни і суспільства супроводжують багато різноманітних конфліктів і криз. Їх успішне подолання — найактуальніше завдання суспільств, а першочергово тих політичних режимів і систем, які сформували такі суспільства задля реалізації своїх інтересів.

Процеси формування політичних режимів — центральні для країн, що не лише радикально перебудовуються, а й трансформуються. До таких держав фактично відносяться усі молоді держави — колишні республіки СРСР. Все, фактично, в них розпочинається з колишньої соціальної і політичної систем і створення такої системи (політичного режиму), яка би максимально відповідала цілям суспільного характеру. Йдеться про перехід від авторитарних (у тому числі і в Україні) до демократичних політичних режимів.

За усіх проблем і перешкод сучасне українське суспільство хоч і повільно, однак рухається до модернізаційного стану. До основних перешкод, з чим можуть погодитися більшість фахівців, відносять:

- стан загальних настроїв у більшості українства, зокрема щодо євроінтеграційного шляху розвитку країни;
- залишки колишньої радянської системи та політичний повільний процес декомунізації свідомості громадян України;
- недостатня розвиненість громадянського суспільства, що заважає значній кількості громадян брати максимально необхідну участь у всіх державотворчих процесах;
- низький рівень демократизації більшості існуючих політичних інститутів, демократизації життя загалом.

Щоб забезпечити максимальну реалізацію прав і свобод громадян, держава насамперед покликана сформувати відповідну соціально-економічну модель господарювання. Так, українська дослідниця І. Бершадська стверджує, що “переважна частина країн, які є конкурентоспроможними й заможними, сьогодні орієнтуються на соціально-економічну модель народного капіталізму. Своєю чергою, відсталі країни розвиваються за державно-монополістичною моделлю, і тому їм важко перейти до високотехнологічних укладів” [3, 71]. Крім того, вона вважає, що у сучасній Україні є всі можливості сформувати саме соціально-економічну модель народного капіталізму. Гальмом до цього, продовжує вона, є фактичне існування трьох моделей — державно-монополістичної, кланово-олігархічної і народного капіталізму.

Характер політичного режиму визначально формує систему взаємовідносин державної влади (держави) і суспільства, насамперед, — людини і держави. Тут центральними були і залишаються широкі процеси демократизації суспільного життя.

Розглядаючи основоположні аспекти політичної демократизації країн і суспільств, які у ХХІ ст. набули дійсно масового масштабу, слід зробити кілька основоположних висновків.

По-перше, нині суттєво змінилася цінність ідеології як однієї з багатьох засад суспільного розвитку. Образно кажучи, класичні ідеології у багатьох суспільствах не виявляються у своєрідному “чистому” вигляді, але маємо, зазвичай, симбіоз, поєднання кількох ідеологій одночасно. Вочевидь, що слід звертати увагу на те, що основу різних ідеологій становить система цінностей, що формують і обстоюють певну культуру. Як зазначає видатний американський соціолог російського походження П. Сорокін, зміна способу життя, то не зміна певних “ізмів” (соціалізм, комунізм, капіталізм тощо), але зміна культурних основ життя людей, життя великих соціумів. Колишній президент США Б. Обама, наприклад, зазначав: “Природно, лібералізм і консерватизм у масовій свідомості розділяються не стільки у поглядах, скільки щодо позиції по відношенню до традиційної культури і контркультури” [10, 35]. Тобто, у багатьох суспільствах, що є мультикультурними, традиційна національна культура, а, відтак, система цінностей, як усього глобалістичного процесу людського розвитку все ж помітно дається взнаки.

По-друге. Демократія ніколи не буде формою якоїсь вседозволеності у судженнях і діях людей. Оскільки кожна людина має відповідну суму цінностей, норм і переконань, демократія завжди буде потребувати обміну думками, дискусій, колегіального обговорення будь-яких питань і проблем з метою пошуку найоптимальнішого варіанта їх усвідомлення й вирішення. Це означає, що демократія загалом неможлива без певного рівня політичної культури громадян, без активного розвитку громадянського суспільства і його безпосередньої активної участі в усіх державотворчих процесах.

По-третє, демократизація суспільного життя спричинила ситуацію, коли вже у другій половині ХХ ст. помітною ознакою у політичних, суспільних процесах стало зміщення, як пише В. Козьма, на масові форми політичної поведінки та політичної участі. Тобто, суспільно-політичні процеси набувають все більше людино-центристського характеру: не просто політичні лідери, особистості, але більш широкі маси в умовах демократизації суспільних відносин стають активними суб'єктами всіх державотворчих процесів [6]. Крім того, зазначає відомий український політолог у галузі футурології В. Горбатенко, “політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов політика перетворюється у різновид підприємництва, де проковуються надії, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама” [7, 34]. Підкреслимо, що епоха постмодернізму найпомітніше виявляє себе у розвитку і трансформації саме європейських суспільств, тобто проявляється у західноєвропейській культурі. Цей процес А. Тойнбі характеризує як “перехід від політики, що спирається на мислення в категоріях національних держав, до політики, що враховує глобальний характер міжнародних відносин” [12, 352].

Інший зарубіжний дослідник Е. Гіденс ще наприкінці ХХ ст. визначив стан сучасності як “радикальний модерн”, який, до того ж, характеризується поглибленням хаосу, випадковостей, альтернативності розвитку” [5].

Отже, сучасні трансформації моделей держав — процес об'єктивний, він охоплює всі країни світу, хоча і за різною інтенсивністю, складністю тощо.

Центральними процесами у зміні моделей держав є зміна політичних систем і політичних режимів, що, у свою чергу, викликає потребу нового впорядкування на демократичних засадах відносин між державою і суспільством.

Джерела

1. Аристотель. Политика // Аристотель. Соч. в 4 т. Т. 4. Москва: Мысль, 1983. 491 с.
2. Бауман З. Текучая современность / З. Бауман, пер. с англ. А. С. Комарова, под ред. Ю. В. Асочакова. Санкт-Петербург.: Питер, 2008. 240 с.

3. *Бершадська І. І.* Реалізація моделі народного капіталізму в Україні. Історична соціологія цивілізацій: модерн поміж демократією та нерівністю // Матеріали VI міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 30–31 травня 2016 р.) / уклад.: А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв. Київ: Політехніка, 2016. 380 с.
4. *Бутирська Т. О.* Теоретико-методологічні засади державотворення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 “Теорія та історія державного управління” / Т. О. Бутирська. Київ, 2009. 36 с.
5. *Гидденс Э.* Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь. Москва: Весь Мир, 2004. 120 с.
6. *Головатий М. Ф.* Політичне життя: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2013. 510 с.
7. *Горбатенко В.* Футурологія і політика: монографія / В. Горбатенко. Київ: Академ-видав, 2019. 288 с.
8. *Давиденко В. В.* Соціальний діалог в контексті взаємодії громадянського суспільства і держави: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 “Політичні інститути і процеси”. Львів, 2008. 35 с.
9. *Джураєва О. О.* Функції сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних учень”. Одеса. 2006. 20 с.
10. *Обама Б.* Дерзость надежды: мысли о возрождении американской мечты / пер. с англ. Т. Камышкиной, А. Митрофанова. Санкт-Петербург: Издат. дом “Азбука-классика”, 2008. 416 с.
11. *Тоффлер Э.* Шок будущего / Э. Тоффлер, пер. с англ. Москва: ООО “Изд-во АСТ”, 2002. 557 с.
12. *Философия культуры. Становление и развитие* / под ред. М. С. Когана, Ю. В. Перова, В. В. Прозерского, Э. П. Юровской. Санкт-Петербург: Лань, 1998. 448 с.
13. *Bakhov I. S.* Dialogue of culture in multicultural education // World Applied Sciences Journal. 2014. 29(1). P. 106–109.

Holovaty M. F., Bilous A. O. Changing models of states, political regimes in the countries of the world as one of the basic principles of modernization of public relations.

Modern radical transformations inherent in modern states and societies form fundamentally different political regimes and, consequently, new models of socio-economic management and relations between the state and the citizen in the conditions of widespread democratization of social development.

Changes in political regimes in the modern world are due to the fact that such a change causes a radical restructuring of the whole mechanism of socio-economic management and relations between the state and society. There is a real need not only to justify, characterize the current transformations of states and societies, but also to predict their development in the future.

At the same time, there is a need for a more detailed study of problems concerning both the peculiarities, the nature of political systems, the regimes that are being transformed in modern states, and the processes that give rise to a new system of human values and their relations with the state.

The central processes inherent in modern humanity as a whole are: changing views on the essence of the state as a social phenomenon; transformation of political systems and political regimes of states; a radical change in the relationship between the state and society (state and citizen). In the first case, the meaning of the state as a given, that is, its role and purpose for the individual, the great human community, must be fundamentally different.

The results of consideration of the problem are reduced to the fact that modern transformations of state models — the process is objective, it covers all countries of the world, albeit with different intensity, complexity, etc.

The central processes in changing the models of states are the change of political systems and political regimes, which, in turn, necessitates a new ordering on the democratic basis of relations between the state and society.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-06-12>

Надійшла 22 листопада 2019 р.

ПОЛІТИЧНИЙ ОКСЮМОРОН КОНСЕРВАТИВНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ: АСПЕКТИ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 13–18

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-13-18>

Проаналізовано роль та місце феномену консервативної революції в розвитку політичного процесу 1920–1930-х рр. Розкрито зміст поняття “консервативна революція” та запропоновано авторське бачення співвідношення констант “консервативної революції” в теорії та соціально-політичній практиці фашизму, нацизму та сталінізму. Розглянуто особливості функціонування сталінізму в парадигмі “консервативної революції”.

Використання смислової конструкції “консервативна революція” на перший погляд здається у кращому вигляді суперечливим, у гіршому — еклектичним. Але сприйняття поєднання в одному словосполученні двох начебто взаємовиключаючих понять “революції” та “консерватизму” є стереотипним. Тому існує нагальна потреба визначитися зі змістом і сутністю цього соціодуховного феномену та соціально-політичного явища.

Будь-яка революція — це багатоскладне, суперечливе, багатомірне соціально-політичне явище з різновекторними тенденціями в умовах нелінійного розвитку історичного процесу.

“Революція” як сукупність корінних висхідних змін, регресивних деградаційних тенденцій та циклічних однопорядкових перетворень властивих і розвитку системи суспільства загалом, та розвитку окремих його елементів, є інтегративною комплексною міждисциплінарною категорією, яка:

- розкриває зміст філософського поняття для позначення сутності корінних фундаментальних змін у способі мислення та ставлення індивіда, суспільства до об’єктивної реальності;
- визначає роль революції в системі соціальних відносин як одного з механізмів поступального (прогресивного, регресивного, циклічного) руху суспільства. Результатом революції є докорінна трансформація одного або кількох елементів соціального організму, а також модернізація або архаїзація системи “суспільство” загалом;

- позначає місце соціальних суб'єктів (індивідів, груп, народів), які є носіями певного світогляду в конкретно-історичному революційному процесі.

Тому, *революція* — це надзвичайний, аномальний стан суспільства, який викликаний процесом різкого загострення комплексу соціально-економічних і культурно-духовних протиріч та домінуванням тенденції переведення конфлікту в політичну площину, що реалізується у використанні переважно нелегітимних екстремістських дій та карально-терористичних методів з метою повалення існуючого політичного режиму та захоплення влади.

Консерватизм же є інтегральною категорією, яка комплексно відображає суб'єктно-об'єктні зв'язки індивіда, групи, культурно-духовних утворень і політичних течій в рамках наукових теорій та світоглядних установок, які виступають за актуалізацію позитивних традицій і цінностей минулого, збереження і вдосконалення політичних і соціальних інститутів, що забезпечують природний органічний еволюційний шлях створення, подальшого існування держави і соціуму в динаміці розвитку історичного процесу [1, 175].

Отже, “*консервативна революція*” може бути визначена як форма соціально-політичного конфлікту між соціальними верствами та елітарними колами, що спрямована на зміни принципів суспільно-політичного устрою та функціонування політичних, соціальних і культурно-духовних інститутів держави та суспільства на основі традиційних констант легітимності, актуалізації позитивних традицій і цінностей минулого, збереження та вдосконалення політичних і соціальних інститутів з урахуванням модерністських тенденцій за допомогою масових конфронтаційних акцій.

До складників консервативної революції слід віднести традиціоналізм, авторитаризм, етатизм, елітаризм, історичний міфологізм, релігійний нігілізм, антидемократизм, антилібералізм, антисоціалізм, месіанізм, націоналізм, антропологічний конструктивізм. Для нацизму характерний і радикальний расизм. Змістовне наповнення цих складників було зазвичай різним, але спрямованість цих тенденцій в руслі консервативної революції було витримане в єдиному парадигмальному напрямі.

Комплекс трагічних воєнно-політичних і соціально-економічних протиріч початку ХХ ст. об'єктивно сприяв домінуванню руйнівних способів їх розв'язання, головними з яких з'явилися революції. Соціальна революція в найбільш завершеній формі була здійснена в Росії. Але деформаційні соціально-політичні процеси періоду сталінізму встановили не проголошені гуманістичні соціальні норми і стандарти, а карально-терористичні форми тотального панування держави та ескалацію насильства. “Консервативні революції” 1920–1930 рр. в Європі, переважно фашистського/нацистського типу, відверто робили ставку на культивування в суспільній свідомості етнопсихічних, націоналістичних і расових комплексів.

Необхідність й актуальність вивчення феномену консервативної революції, як суперечливого соціально-політичного явища першої третини ХХ ст., не підлягає сумніву. При цьому політологічний аналіз “консервативної революції” особливо актуальний у сучасних українських реаліях. Проілюструємо

це цитатою ідеолога ВО “Свобода” А. Ілленка, погляди якого, незважаючи на ортодоксальність та деяку однобічність, не позбавлені логіки наукового дискурсу: “Друга хвиля Консервативної революції не відбудеться, якщо не буде знята анафема з першої хвилі Консервативної революції. Доки не відбудеться кардинальна переоцінка ролі інтегрально-націоналістичних режимів в першій половині XX століття, доти уся права Європа буде відрізана від свого коріння і жеврітиме на манівцях ліберального метанаративу. Ключовий момент цього процесу — це редемонізація націонал-соціалізму. Цей рух, маючи чимало вад і будучи доволі еклектичним, очевидно є наймасштабнішим з усіх інтегральних рухів часів першої хвилі Консервативної революції і саме тому став найпершим об’єктом безпрецедентної історичної фальсифікації з боку переможців у Другій світовій війні, яка, по суті, була війною трьох ідеологій — інтегрального націоналізму, комунізму і лібералізму” [4, 32]. У цьому контексті не позбавлені сенсу й тези відомого суперечливого російського філософа О. Дугіна: “Нас принципово не цікавить так званий “моральний” бік питання, який пов’язаний з Консервативною Революцією, оскільки будь-яка ідея може бути дискредитована в ході її реалізації, а сама сфера політичного життя за визначенням не вільна від пропагандистського очорнення правлячою ідеологією тих доктрин, які їй ворожі, при чому в даному випадку найчастіше використовуються аргументи не інтелектуального, а емоційного або сентиментального порядку. Скільки б кривавих злочинів не скоїли “комуністи”, “капіталісти” або “фашисти”, їх ідеологічні концепції мають бути розібрані об’єктивно, неупереджено та без жодного “партійного” пафосу, якщо, звичайно, ми хочемо зрозуміти ці концепції й пояснити їх іншим, а не “викрити” або “спростувати” їх, що входить в завдання агітаторів або пропагандистів, але не дослідників” [3].

Як ми бачимо, якщо питання розгляду фашизму та нацизму в парадигмі консервативної революції є усталеним у науковому середовищі, то розгляд сталінізму в цій площині є на цей час досить суперечливим, дискурсивним і занадто заполітизованим. Але, на нашу думку, розгляд сталінізму як складнику консервативної революції може бути обґрунтований наявністю загальних родових ознак, які визначають сутність цих соціально-політичних феноменів [2]. Це, насамперед, антидемократизм, антилібералізм, етатизм. Власне ці ідеологічні константи і відрізняли країни консервативної революції від англосаксонського світу з їх міцними демократичними інститутами, лібералізацією економіки та послідовною мінімізацією державного втручання у всі сфери життя суспільства. Великобританії та США також були притаманні націоналістичні тенденції, вірність традиції, різні форми громадянського та підданського корпоративізму, вирішальна роль еліт у державному управлінні. Але ключовим фактором, що принципово розділяв ці політичні системи, були власне демократичні цінності: фашизм, нацизм, сталінізм, які в кращому випадку ігнорували, а в гіршому — свідомо знищували в угоду власним химеричним уявленням “світлого майбутнього”, “нащадків великого Риму”, “тисячорічного рейху”, “комуністичного раю”. Але будівництво комуністичної утопії сталінським режимом базувалося на власній трактовці марксизму,

що мало досить віддалене відношення до вчення Маркса-Енгельса та особливо до радянської дійсності. Нацизм і фашизм виступали принциповими антагоністами марксизму та будували свої ірраціоналістичні проекти на ідеї встановлення нового європейського порядку, який був заснований на расовій ієрархії. Радянський комунізм, за задумом його ідеологів, повинен був стати інструментом прогресивного розвитку всього людства, а нацизм і фашизм за своєю сутністю були інструментом прогресу лише обраних людей та визначених етнонаціональних груп.

Політичні диктатури Б. Муссоліні, А. Гітлера, Й. Сталіна виникли в конкретний момент історії та своїм народженням до певної міри зобов'язані тим історичним обставинам консервативної революції, які можуть слугувати критеріями аналізу та порівняння. Спільним знаменником для цих політичних систем стали наслідки Першої світової війни. Німеччина, Італія та Росія мали багато спільного. Ці країни зазнали поразки, що відкрило в кожній державі шлях для зміни політичного ландшафту. Лідери політичних режимів фашизму, нацизму, сталінізму були крайньою формою втілення ідеї “надлюдини” з відповідним ідеологічним антуражем. Вони демонстрували схожість в характері політичній діяльності, в широкому використанні карально-репресивного апарату, в спробах організації тотального контролю над культурно-духовним життям.

Етатизм сталінізму та етатизм фашизму мав єдину онтологічну сутність. Про це, до речі, казав і Б. Муссоліні в італійському парламенті у 1921 р., звертаючись до комуністів: “Між нами і комуністами немає політичної спорідненості, але є інтелектуальна. Як і ви, ми вважаємо необхідним централізовану й єдину державу, яка вимагає залізної дисципліни від усіх, лише з тією різницею, що ви приходите до цього висновку через концепцію класів, а ми через концепцію нації” [5].

Цікаво, що і лідери більшовизму не заперечували тотожність своїх методів політичної боротьби з механізмом захоплення влади фашистами. У виступі на з'їзді РКП (б) М. Бухарін проголосив: “Характерним для методів фашистської боротьби є то, що вони більше ніж яка-небудь партія засвоїла та приймає на практиці досвід російської революції... для швидкого збирання сил, енергійної дії міцної військової організації, в смислі визначної системи кидання своїх сил, ... мобілізації, нещадного знищення супротивника, коли це потрібне і коли це викликане обставинами” [6, 273–274].

Нарешті їх лідерів та ідеологічні доктрини нацизму, фашизму, сталінізму об'єднували химерична ідея побудови соціальної утопії на купах кісток, нігілізм, імморалізм та фантастичні проекти примусового соціального конструювання “нової людини” і “нового суспільства” за допомогою терористичних механізмів трансформації духовних цінностей і соціальних намагань власних народів. Водночас соціальна інженерія режимів у повному обсязі прагматично використовувала історичну спадщину та традиційні цінності з метою формування нової колективної свідомості та суспільної психології.

Слід визнати факт підтримки широких народних мас диктаторських режимів. При цьому підтримка коливалася у досить широкому спектрі: від ідеа-

лістичних уявлень фанатиків і романтиків до утилітарних мотивів покидьків і пройдисвітів і тотального страху на тлі масових репресій.

Ідеологічні системи сталінського СРСР, нацистської Німеччини, фашистської Італії носили яскраво виражений революційний характер. Революційні процеси об'єктивно використали потенціал суспільного протесту та визволили колосальну соціальну енергію, що була каналізована у формі тотального терору. При цьому діяльність сконструйованих політичних систем мала різновекторний характер на основі складної структури чинників (а не лише одного терору), що давало можливість диктатурам створити міцний комплекс переконань й емоцій у визнанні власної легітимності, який поділяла переважна більшість населення.

Є слушною думка російського історика А. Зубова, що “націонал-соціалізм і італійський фашизм запозичували у комуністів поняття революції як права переступати через моральні заборони, а ідеї соціалізму були загальними для тоталітарних ідеологій того часу. І Муссоліні, і Гітлер бачили перед собою лєнінський зразок єдиної ідеології, єдиної партії з єдиним вождем, підпорядкування ним всіх силових й інформаційних відомств, централізованого управління економікою. Режими різнилися в частковостях. Гітлер ставив завдання знищення євреїв, Муссоліні його не ставив і уникав терору. Гітлер говорив: “Ти ніщо, твій народ — все!”, не даючи людям подумати про те, чому дорівнює сума нулів. Сталін, навпаки, цінував демократичні декорації, які привчали людей до брехні та лицемірства. У Гітлера і Муссоліні незгодним дозволялося мовчати, Сталін вимагав від всіх активного захвату” [5].

Загальним для цих режимів був свідомий вибір нацією тієї моральної перспективи політичного розвитку, коли альтернативні політичні проекти були або дискредитовані, або знищені внаслідок об'єктивного розвитку історичного процесу. Але усі політичні, соціальні, економічні, культурні процеси сталінізму, нацизму та фашизму відбувалися у тісній діалектичній взаємодії в рамках парадигми консервативної революції, незважаючи на принципову різницю в їх ідеологічних програмах.

Джерела

1. Гула Р. В., Передерій І. Г. Політичні ідеї консерватизму в контексті розвитку історичного процесу в Україні 1900–1917 рр. // Український істор. журн. № 5. 2017. С. 172–191.
2. Гула Р. В. Феномен сталінізму в сучасному науковому дискурсі: проблеми, парадокси, суперечності // Наук. пр. МАУП. Серія “Політичні науки”. 2019. Вип. 1 (57). С. 25–31.
3. Дугин А. Г. Консервативная Революция // Элементы. 1992. № 1 [Электронный ресурс] // Сайт: АРКТОГЕЯ. Философский портал. URL: <http://arcto.ru/article/21>
4. Ілленко А. Перспективи нового націоналізму // Український соціальний націоналізм. Харків, 2007. С. 25–42.
5. История России XX век. Эпоха сталинизма (1923–1953). Том II / под ред. А. Б. Зубова [Электронный ресурс] // ЛитМир – Электронная Библиотека. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=553312>
6. XII съезд РКП(б): Стеногр. отчет. М., 1968. 904 с.

Hula R. V. Political Oksymoron Of The Conservative Revolution: Aspects Of Political Analysis.

“Revolution” is a set of fundamental changes. It has regressive degradation trends and cyclical transformations of the development of the system of society as a whole, and its individual elements. Revolution is an integrative integrated interdisciplinary category. It reveals the meaning of fundamental changes in the way of thinking. Revolution is a fundamental change in all spheres of society. It defines the place of social objects in the historical process.

The revolution is an extraordinary anomalous state of society. It is characterized by a sharp escalation of the set of contradictions with the dominance of trends in their translation into the political plane. The revolution is implemented in the use of mainly illegitimate extremist actions and punitive-terrorist methods. The aim is to overthrow the existing political regime and seize power.

Conservatism is an integral category. It comprehensively reflects subject-object connections of the individual, group, cultural and spiritual entities and political currents within the framework of scientific theories. They advocate the mainstreaming of the positive traditions and values of the past, the preservation and improvement of political and social institutions, which provide a natural organic evolutionary path for the creation and further existence of the State and society in the dynamics of development and the century-old process.

The “conservative revolution” is a form of socio-political conflict between social strata and elitist circles. It is aimed at changing the principles of the social and political structure and functioning of political, social, cultural and spiritual institutions of the State and society on the basis of traditional constants of legitimacy, mainstreaming of positive traditions and values of the past, preservation and improvement of political and social institutions taking into account modernist trends through mass confrontational actions.

The components of the conservative revolution are traditionalism, authoritarianism, etatism, elitarianism, historical mythologism, religious nihilism, anti-democracy, anti-liberalism, anti-socialism, messianism, nationalism, anthropological constructivism.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-13-18>

Надійшла 10 жовтня 2019 р.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО І ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ, ВИКЛИКИ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 19–26

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-19-26>

Представлено розгляд впливу інформаційних технологій на процеси конструювання соціального і політичного життя суспільства. Висвітлено особливості сучасних інформаційно-комунікативних впливів на масову свідомість, у тому числі інформаційних маніпуляцій. Досліджено прояв інформаційних війн в останні роки. Обґрунтовано необхідність розробки і реалізації комплексної програми державної інформаційної політики як ефективного механізму протистояння викликам та загрозам, породженим розгортанням агресивних інформаційних впливів внутрішнього і зовнішнього характерів.

Поняття “інформація” у науковому та публіцистичному дискурсах сьогодення займає одне з чільних місць. І це не дивно, адже наприкінці минулого століття світова цивілізація перейшла до новітньої стадії свого розвитку — інформаційної. Царина політичних відносин також не стала винятком. Питання впливу засобів масової комунікації (ЗМК) на політичне життя будь-якої держави сучасного світу нині є надзвичайно актуальним. Для України дослідження окресленої проблематики набуває особливого значення в останні п’ять–десять років, коли все активніше звертається увага науковців, політиків та громадськості не тільки на ті позитивні наслідки, яке несе з собою бурхливий розвиток інформаційних технологій та їх тотальний вплив на державу, суспільство й окремих громадян, а й на потенційні можливості використання ЗМК для маніпуляцій громадською думкою і політичною поведінкою на користь тих чи інших соціальних і політичних акторів. Варто зауважити, що нині — на початку 2020 р. — для нашої країни питання впливу ЗМК на державу, суспільство й окремих громадян актуалізується додатково: минулий 2019 р. став для України і вітчизняного політичного життя пам’ятним, тому що протягом кількох місяців відбулися і президентські, і парламентські вибори.

Зважаючи на предмет дослідження представленої статті, основу її бібліографічної бази склали праці, присвячені проблематиці застосування інформаційно-комунікативних ресурсів та інформаційних технологій у сучасній політиці. Необхідно зазначити, що наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, де висвітлюється окреслена проблематика, не бракує. Навпаки, перед науковцями, які здійснюють спроби розгорнути подальші дослідження у названій царині, постає проблема оптимального відбору джерельної бази. При підготовці представленої розвідки авторка з метою максимально різнобічного розгляду досліджуваних напрямів спиралася на різноманітні джерела: монографії, результати дисертаційних досліджень (автореферати), електронні ресурси, науково-публіцистичні праці. Серед вітчизняних науковців, які займаються вивченням використання інформаційних технологій у політичній сфері, варто насамперед назвати, на нашу думку, Г. Почепцова [1] (авторка зокрема спиралася на його передостанню монографію “Сучасні інформаційні війни”), Л. Смолу [2] (вчена присвітила докторське дисертаційне дослідження тематиці аналізу інформаційно-психологічних детермінант перебігу сучасного політичного процесу), Р. Шутова [3] (розглядає зовнішні інформаційні впливи на вітчизняну політику), Н. Трач [4] (зосереджує увагу на визначенні інформаційно-комунікаційних механізмів політичного лідерства). Серед іноземних вчених — одного з фундаторів “теорії інформації”, американського математика К. Шеннона [5] та фахівця з питань інформаційних війн й інформаційної безпеки В. Швартау [6].

Висвітliamo вплив інформаційних технологій на процеси конструювання соціального і політичного життя суспільства. Завданнями цієї дослідницької розвідки є: 1) з’ясування генези тлумачення поняття “інформація” та пов’язаних з ним процесів і явищ впродовж останніх десятиліть; 2) розгляд особливостей сучасних інформаційно-комунікативних впливів на масову свідомість, у тому числі інформаційних маніпуляцій; 3) дослідження проявів інформаційних війн в останні роки; 4) обґрунтування необхідності розробки і реалізації комплексної програми державної інформаційної політики як ефективного механізму протистояння викликам та загрозам, породженим розгортанням агресивних інформаційних впливів внутрішнього і зовнішнього характерів.

Як вже зазначалося, дослідження впливу ЗМК на перебіг політичного життя тієї чи іншої країни слушно починати з уточнення змісту поняття “інформація” як наукової категорії. Доволі визначальним, на думку авторки, є факт, що “інформація” як наукова категорія одна з перших почала розглядатися і досліджуватися вченими-кібернетиками. Так, “батьком” теорії інформації визнаний американський інженер, криптоаналітик й математик Клод Е. Шеннон, який акцентував увагу на фізичній стороні передачі сигналів, ігноруючи семантичні аспекти інформації. Інформація, за К. Шенноном, — це знята невизначеність або результат вибору з можливих альтернатив. На переконання науковця, інформація є вимірюваною величиною. Базовими параметрами такого вимірювання він називає: кількість інформації, що міститься в певному повідомленні; функцію імовірності, що з усіх можливих повідомлень буде вибрано конкретно це [5].

Зрозуміло, що у царині соціально-гуманітарних наук поняття “інформація” тлумачиться дещо інакше, особливий наголос робиться на контентній (змістовній) складовій, а також на пошуку оптимального співвідношення змісту й форми. Частина дослідників-гуманітаріїв, передусім лінгвістів, зосереджуються на пріоритетному розгляді семантичних аспектів інформації. Науковці-психологи спрямовують свої дослідницькі пошуки на висвітлення раціональних й ірраціональних складових інформації як соціального феномену. Фахівці-правники в останні десятиріччя плідно розробляють окрему галузь права — інформаційне право, де “інформація” є однією з провідних категорій. Спеціалісти у царині доволі молодого науки — науки державного управління — також не оминають своєю увагою питання з’ясування впливу інформації на функціонування системи державної влади і державного управління загалом та прийняття політико-управлінських рішень, зокрема. Вчені-політологи також вивчають феномен інформації та її вплив на суспільно-політичні процеси. У сучасній політичній науці виокремився самостійний напрям досліджень — політична комунікативістика.

Георгій Почепцов — чи не найбільш авторитетний з вітчизняних фахівців у царині політичної комунікативістики та комунікативних технологій — в одній з останніх своїх праць “Сучасні інформаційні війни”, яка вже кілька разів перевидавалася, оперує терміном “інформаційно-комунікативний простір” [1]. Можна стверджувати, що формування інформаційно-комунікативного простору є явищем останніх десятиліть, закономірним результатом становлення і розвитку інформаційної цивілізації. З одного боку, інформаційно-комунікативний простір є надзвичайно гнучким та чутливим до будь-яких змін, насамперед змін політичного й економічного характеру, а з іншого — інформаційно-комунікативний простір суттєвим чином впливає на політику. Г. Почепцов як показовий приклад такого впливу називає “модель зміни влади в країні за допомогою інформаційного компонента соціо-системи, який починає диктувати нові й інші норми політичному, а потім і економічному компонентам”. Названа модель спрацьовує завдяки механізму входу в масову свідомість через масову комунікацію і масову культуру [1, 94].

Інакше кажучи, нині ми можемо вести мову про якісно нові й інші механізми впливу на масову свідомість і соціально-політичну поведінку громадян. Якщо раніше, у ХХ ст., провідним механізмом впливу на свідомість і поведінку громадян була пропаганда, то сьогодні домінують більш складні і завуальовані форми інформаційно-комунікативного впливу. Втім частина країн, передусім з авторитарним і тоталітарним політичними режимами, не відмовляються від пропаганди як центрального механізму впливу на громадян.

Показовим є досвід Російської Федерації, зокрема застосування нею пропаганди для “внутрішнього користування”, тобто спрямованої на власних громадян, та використання інших форм і механізмів інформаційно-комунікативного впливу, що реалізуються у зовнішніх комунікаціях. У 2018 р. дві французькі аналітичні установи підготували дослідження “Маніпуляції ін-

формацією: виклик нашим демократіям”, у якому детально розібрали впливи російської пропаганди. Цю, більше ніж 200-сторінкову розвідку, написали фахівці з Центру аналізу, прогнозування та стратегії (CAPS), який працює при Міністерстві Європи та закордонних справ Франції, а також Інституту стратегічних досліджень (IRSEM) — дослідницької установи французького Міністерства збройних сил. У період підготовки свого дослідження аналітики відвідали двадцять країн і три міжнародні організації (ОБСЄ, НАТО, ЄС), провели більше ста інтерв’ю. Французькі дослідники дійшли таких висновків:

1) Російська Федерація, починаючи з 2014 р., використовує “інформаційні маніпуляції” (навмисне та масове поширення неправдивих чи упереджених новин у ворожих політичних цілях) як основний механізм здійснення інформаційно-комунікативного впливу на інші країни;

2) трьома базовими складовими російських інформаційних маніпуляцій є скоординована кампанія; поширення неправдивої інформації, що свідомо змінена; політичний намір завдати шкоди своєму противнику (насамперед — Україні — *С. Б.*);

3) метою інформаційних маніпуляцій, які застосовуються Російською Федерацією, є розкол громадської думки, сприяння зародженню сумнівів у громадян інших країн у достовірності будь-якої інформації, провокація їх відмови від традиційних ЗМІ, радикалізація настроїв серед певних верств населення інших країн [7].

Інформаційні маніпуляції, на наше переконання, вже кілька років тому перетворилися у фактичну інформаційну війну Росії проти умовного “Заходу” — втілення усіх “гріхів сучасності”. Об’єктом впливу у такій інформаційній війні є не тільки громадяни Російської Федерації, а й громадяни будь-якої іншої держави, на яку поширюються подібні інформаційні маніпуляції. Тому не дивно, що представники істеблішменту і громадськості значної частини країн Європи, деяких країн інших регіонів світу почали створювати національні служби протидії інформаційним маніпуляціям з боку Росії. Показовим є той факт, що у найвідомішій онлайн енциклопедії світу — Вікіпедії з’явилася окрема стаття під назвою “Російська пропаганда”, вона опублікована дев’ятьма мовами (українською, чеською, латиською, німецькою, англійською, тайською, в’єтнамською, індонезійською, вірменською). В українськомовній версії статті зокрема вказується, що “російська пропаганда розповсюджується щонайменше 40 мовами світу у 160 країнах” [8].

Як бачимо, пропаганда як типовий феномен ХХ ст. перетворюється у ХХІ ст. в інформаційні впливи і маніпуляції та в інформаційні війни як крайній і найагресивніший вияв інформаційно-комунікативних впливів.

Поняття “інформаційна війна” не є новим у науковому та публіцистичному дискурсах. Однак саме в останні роки воно стає одним з найуживаніших. Підходів до визначення сутності інформаційної війни є багато, існує безліч тлумачень змісту цього поняття та кейсів для їх (тобто тлумачень — *С. Б.*) обґрунтування. Цікавим виглядає визначення, сформульоване у Статуті Армії США: “Інформаційна війна — дії, розпочаті для досягнення інформаційної

переваги в інтересах національної стратегії та здійснювані шляхом впливу на інформацію й інформаційні системи противника з одночасним захистом власної інформації і своїх інформаційних систем” [9, 11].

Американський військовий У. Швартау, у свою чергу, пропонує таке визначення: “Інформаційна війна є електронним конфліктом, в якому інформація є стратегічним об’єктом, який варто захопити чи знищити. І комп’ютери, і інформація є стратегічними об’єктами, які варто захопити чи знищити. І комп’ютери, й інформаційні системи стають привабливим напрямом першого удару” [6, 49]. Як бачимо, тлумачення сутності інформаційної війни у варіанті У. Швартау наближається до розуміння ще одного поняття новітнього часу — феномену кібервійни. Власне нині кібервійна зазвичай розглядається як один з аспектів більш комплексного явища — інформаційної війни.

У вітчизняній політичній науці феномен інформаційної війни також є об’єктом досліджень. М. Рижков здійснив спробу систематизації різних дослідницьких підходів, результатом якої є таке тлумачення: “Інформаційна війна — протистояння між державами в інформаційному просторі з метою впливу на критично важливі структури, інформаційні системи, процеси та ресурси з метою зруйнування політичної, економічної та соціальної систем, дестабілізації суспільства й державності противної сторони” [10, 298].

З цим визначенням інформаційної війни перегукується оригінальна ідея російського публіциста, колишнього політтехнолога В. Путіна та колишнього радника Керівника Адміністрації Президента Російської Федерації Г. Павловського про державу як торгівця страхами. У книзі “Геніальна влада!: Словник абстракцій Кремля” колишній “вірний путінець”, а нині прихильник ліберальних поглядів стверджує, що держава, втративши можливості утримувати освіту, медицину, науку, вигадала собі нову функцію — вона торгує страхами громадян, від яких потім сама їх захищає. Таким чином, держава неспроможна повноцінно виконати свої базові соціальні функції (що є надзвичайно актуальним зокрема для сучасної Російської державності! — С. Б.), створює ілюзію власної потреби й необхідності в очах громадян [11]. Отже, можемо виокремити ще один напрям інформаційної війни проти України та ще одну мету її проведення — показати російським громадянам, що у них вдома, хоча і погано, але не настільки, як у сусідів. При цьому справжня картина соціального і політичного життя сусідів не має жодного відношення до картинки “страхів”, якими торгує держава. Адже мета — саме “показати”, тобто зобразити погане життя сусідів, а не висвітлити його справжні реалії.

Ефективна стратегія протистояння інформаційній війні має спиратися на розробку і впровадження в життя комплексної програми реалізації державної інформаційної політики. Така програма має бути спрямована на різні аспекти функціонування політичної системи. Наприклад, важливою цариною у реалізації комплексної програми державної інформаційної політики є політична комунікація — процес передавання політичної інформації, яка циркулює від однієї частини політичної системи до іншої, на різних рівнях функціонування політичної системи та у площині її взаємодії з іншими системами

суспільства. Вітчизняна дослідниця Н. Трач зауважує: “...основна риса політичної комунікації полягає в тому, що вона перебуває у сфері компетенції органів державної влади, політичних установ та інститутів, здійснюється за допомогою засобів масової комунікації”. Серед найважливіших функцій політичної комунікації вона називає: поширення ідейно-політичних цінностей, знань, політичної інформації, формування політичної свідомості, поширення норм політичної культури суб’єктів політики (індивідів, груп, політичних структур), інтеграцію та регулювання політичних відносин, підготовку та сприяння громадськості до участі у політичній діяльності [4, 9]. Як бачимо, повноцінна реалізація базових функцій політичної комунікації у процесі здійснення державної інформаційної політики може стати дієвим запобіжником недобросовісного використання інформаційних технологій з боку тих чи інших соціальних і політичних акторів, ефективним шляхом протидії заходам інформаційної війни проти нашої країни.

Українські науковці пропонують розглядати державну інформаційну політику, спираючись на висвітлення сутності таких понять: “інформаційне суспільство”, “інформаційна безпека”, “інформаційна сфера”, “інформаційні відносини”, “інформаційна інфраструктура”, “національний інформаційний простір”, “світовий інформаційний простір”, “національні інформаційні ресурси”, “інформаційне агентство”, “інформаційне право”, “засоби інформаційно-психологічного впливу”, “зовнішні інформаційні впливи” [2; 3; 12, 6–7].

Отже, навіть побіжний аналіз наукових розвідок вітчизняних дослідників засвідчує, що проблематика розробки і реалізації державної інформаційної політики в Україні в останнє десятиліття є затребуваною. Втім, на нашу думку, бракує праць, присвячених питанням розробки механізмів запобігання зовнішнім інформаційним впливам, ефективної протидії цим впливам та формуванню національної програми контрпропаганди у відповідь на виклики, що постали перед нашою державою навесні 2014 р. Відтак, розробка комплексної програми державної інформаційної політики в Україні нині обов’язково має включати висвітлення окреслених питань і проблем, до її підготовки і впровадження мають бути залучені найкращі вітчизняні науковці й аналітики-практики за умов максимальної деполітизації їх діяльності з метою уникнення спокуси піддатися сьогоденній політичній і соціальній кон’юктурі.

Джерела

1. *Почепцов Г.* Сучасні інформаційні війни : монографія. 2-ге вид., допов. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2016. 504 с.
2. *Смола Л. Є.* Інформаційно-психологічні детермінанти сучасного політичного процесу (світовий та вітчизняний контексти): автореф. дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.01 “Теорія та історія політичної науки” / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. К.-Л, 2011. 31 с.
3. *Шутов Р. В.* Зовнішні інформаційно-психологічні впливи у процесах реалізації державної інформаційної політики: автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2013. 20 с.

4. Трач Н. В. Соціально-психологічні та інформаційно-комунікаційні механізми політичного лідерства: автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / Нац. педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. К., 2010. 20 с.
5. Shannon C. A mathematical theory of communication // Bell System Technical Journal. 1948. Vol. 27, Iss. 3. P. 379–423.
6. Schwartz W. An introduction to information warfare // War in the information age : new challenges for U. S. security police. Washington etc., 1997. 189 p.
7. Малинка В. Російська пропаганда використовує методи КДБ, — французьке дослідження [Електронний ресурс] // Media Sapiens. Detector Media ; ГО "Детектор Медіа". 5 жовтня 2018 р. URL: https://ms.detector.media/monitoring/advocacy_and_influence/rosiyska_propaganda_vikorisovue_metodi_kgb_frantsuzke_doslidzhennya/
8. Російська пропаганда [Електронний ресурс] // Вікіпедія — вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0
9. Гриняев С. Н. Взгляды военных экспертов США на ведение информационного противоборства // Зарубежное военное обозрение. 2001. № 8. С. 10–12.
10. Інформаційна війна / М. Рижков // Політична енциклопедія / НАН України; Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парлам. вид-во, 2012. 808 с.
11. Павловский Г. О. Гениальная власть!: Словарь абстракций Кремля: эссе [роман]. Москва : Европа, 2012. 117 с. (Першотвір).
12. Державна інформаційна політика : Програма для студентів спеціальності 7.020105 "Документознавство та інформаційна діяльність" / укл. Г. В. Виноградова. К. : ДАККиМ, 2003. 20 с.

Bulbeniuk S. S. Information Technology As A Means Of Constructing Social And Political Life: The Essence, Threats, Challenges.

The article examines the influence of information technologies on the construction of the social and political life of society. Particular attention is paid to highlighting the peculiarities of modern information and communication influences on the mass consciousness, including information manipulations (on the example of the work of the mass communication system of the Russian Federation), as well as on the investigation of manifestations of information wars in recent years. It is argued that we can now speak of qualitatively new and other mechanisms of influence on the mass consciousness and socio-political behavior of citizens. If earlier, in the twentieth century, the main mechanism of influence on the consciousness and behavior of citizens was propaganda, today is dominated by more complex and veiled forms of information and communication influence. The author justifies the need to develop and implement a comprehensive program of state information policy as an effective mechanism for confronting the challenges and threats generated by the deployment of aggressive informational influences of internal and external character. The author substantiates that the development of a comprehensive program of state information policy in Ukraine now must include coverage of the above-mentioned issues and problems, the best domestic scientists and analysts-practitioners should be involved in its preparation and implementation in conditions of maximum de-politicization of their activities. An effective strategy for combating information warfare should be based on the development and implementation of a comprehensive program of state information policy im-

plementation. Such a program should address different aspects of the functioning of the political system. For example, political communication is an important area in the implementation of a comprehensive program of state information policy — the process of transmitting political information that circulates from one part of the political system to another, at different levels of functioning of the political system and in the plane of interaction of the political system with other systems of society. Now for our country the issue of influence of mass communication on the state, society and individual citizens is being updated additionally: the past, 2019, became a memorable one for Ukraine and national political life, because over several months a presidential and parliamentary election that did not go without overt propaganda and without concealed manipulation of public opinion. The full realization of the basic functions of political communication is one of the directions of the implementation of state information policy, which can become an effective deterrent to the unfair use of information technologies by certain social and political actors, effectively counteracting measures of the information war against Ukraine. Implementation of the most important functions of political communication in the state information policy of Ukraine: dissemination of ideological and political values, knowledge, political information, formation of political consciousness, dissemination of norms of political culture of political subjects (individuals, groups, political structures), integration and regulation of political relations, preparation and promoting public participation in political activity — should become a necessary component of the formation of a qualitatively new type of political culture in our country.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-19-26>

Надійшла 30 листопада 2019 р.

В. А. ГАПОНЕНКО

<https://orcid.org/0000-0002-1004-3165>

Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ ЕВОЛЮЦІЇ ГІБРИДНОЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 27–32

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-27-32>

Визначено проблемні аспекти формування інституційних передумов демократизації в Україні, перспективи подальшої еволюції гібридної політичної системи. У цьому контексті поглиблено вивчення гібридності політичного режиму, що розуміється в широкому значенні і включає такі прояви, як ентропія зовнішньої і внутрішньої мотивації підпорядкування правилам, циклічне балансування між авторитаризмом і демократією із поступовим збільшенням амплітуди відхилення від стану гібридності, диспропорційність у розподілі повноважень, деструктивна взаємодія формальних і неформальних процедур.

Протягом тривалого періоду політична інституціоналізація в Україні блукає “зигзагами гібридності”, балансує між авторитаризмом та демократією, утверджуючи неефективні політичні інститути, зумовлюючи нездатність реалізувати інтереси широких верств населення та запобігати суспільно-політичним конфліктам. У теоретичній площині це означає кризу транзитологічної парадигми, яка не в змозі визначити на шляхи подолання гібридності політичного режиму.

Прогалину у дослідженні суперечностей демократизації політичних інститутів пострадянських держав прагнуть вирішити представники сучасного неоінституціоналізму. Динаміка політичних інститутів та особливості інституційних змін розглянуто у працях праці В. Меркеля і А. Круассана [1], С. Левітські і Г. Хелмке [2].

Особливої актуальності проблематика демократизації політичних інститутів в умовах гібридного режиму набуває у сучасній Україні, політична практика якої засвідчує явище “подвійної інституціоналізації” та утвердження деструктивних неформальних практик. Цим обумовлений і науковий інтерес до механізмів та особливостей розвитку політичних інститутів у вітчизняних публікаціях, зокрема К. Лавреновою [3], Ю. Мацієвським [4], М. Розумним [5], О. Стойко [6].

Однак, попри доволі ґрунтовним розробкам режимних характеристик гібридності, актуальним залишається поглиблення вивчення системних виявів гібридизації, а також динаміки вітчизняних інституційних змін в контексті визначення тенденцій та перспектив функціонування політичної системи.

Отже, визначимо та розглянемо перспективи подальшої демократизації політичної системи України в контексті подолання суперечностей гібридної інституціоналізації.

Для досягнення цього завдання, насамперед, виключимо термінологічну двозначність та концептуалізуємо основні поняття. Процес інституційних змін зазвичай описують термінами “інституціоналізація”, “демократизація”, “трансформація”, “транзит”, “перехід” політичної системи. Пріоритетом подальшого інституційного реформування має бути саме демократизація як неперервний і постійний процес удосконалення демократичних інститутів у перехідних державах та в країнах традиційної демократії. Натомість, як стверджують вітчизняні науковці, термін “трансформація” вміщує в себе весь процес руху суспільства, зміни різної спрямованості [7]. Поняття “транзит”, “перехід” містить конотацію “кінцевого пункту призначення” [8, 85; 9, 9]. Так само, термін “інституціоналізація” охоплює укорінення як демократичних, так і авторитарних або змішаних інститутів.

Авторський підхід до аналізу перспектив подальшої демократизації гібридної політичної системи ґрунтується на розмежуванні динаміки гібридних і стабільних інститутів, а також незавершеної демократичної інституціоналізації і стабільного змішаного політичного режиму.

Сутність гібридної динаміки політичних інститутів розуміємо як фасадні, поверхові зміни штучного характеру, демократичної — як здатності політичної системи до самовідтворення, адаптації до нових викликів шляхом поступових змін окремих функцій політичних інститутів за умови збереження характеристик та особливостей системи в цілому. Підтвердити це положення можемо висновками представників неоінституціоналізму. Наприклад, Дж. Марч і Й. Олсен визначають інститут, як відносно стійкий набір правил та організованих практик, втілених у структурах значень і ресурсів, що виявляються інваріантними щодо індивідів і стійкими, водночас, і щодо змінюваних зовнішніх обставин, і щодо установок та очікувань громадян або, іншими словами “сукупність норм, правил та шаблонів поведінки, які визначають відповідні дії у межах відносин між ролями та ситуаціями, володіють певним репертуаром процедур” [10, 21–22].

В умовах демократії постійні зміни структури та функцій політичних інститутів неминучий через конкуренцію, плюралізм, трансформацію конфігурацій акторів і їх стратегій. Однак, загальноновизнані правила, збалансовані формальні інститути та дієві процедури, легітимні і валідні для більшості громадян та представників еліти, забезпечують саморегулювання політичної системи без докорінного зламу всієї системи суспільних відносин. Саме добровільність та деперсоніфікованість правил сприяють переходу до демократії та інтеріоризації суспільних відносин.

Натомість, гібридна політична система не забезпечує необхідну адаптацію до зовнішніх викликів. У точках біфуркації це дається взнаки і система втрачає рівновагу, схилиючись до авторитаризму, призводячи до загострення ситуації, поглиблення соціальних конфліктів, масових акцій громадянської непокори.

Тому важливо, щоб у процесі демократизації політичної системи набули сталості інститути, що сприяють збереженню режимних та структурно-функціональних характеристик політичної системи загалом, але залишаються доволі гнучкими та відкритими для викликів зовнішнього середовища, відповідаючи умовам динамічного типу стабільності політичної системи, застосовуючи різні конвенційні тактичні прийоми реагування на суспільні зміни. У такому випадку інститути зможуть еволюціонувати, забезпечуючи природний та поступовий розвиток політичної системи.

Як влучно висловився Й. Шумпетер, “для успішного транзиту важлива “здатність демократичного процесу стійко та поступово відтворювати себе”, не користуючись при цьому недемократичними методами і механізмами та “вирішувати поточні проблеми”, які задовольнятимуть політичні процеси” [11].

Проаналізувавши політичну практику в Україні, можемо цілком погодитись з тим, що політична стабільність у нашій державі завжди мала ситуативний і тимчасовий характер. Динаміка політичних інститутів поверхова і не зачіпає реальних змін у функціонуванні політичної системи. Це відбувається на всіх рівнях функціонування політичних інститутів, наприклад у процесі конституювання інституційного дизайну, виборчого законодавства, структурування парламенту тощо.

Стабілізація політичної ситуації змінюється черговим циклом коливання між авторитаризмом і демократією. Поглиблення демократичних перетворень, здебільшого формальне і показове, відбувалось під тиском громадськості з метою припинення акцій громадянської непокори. Проте, зміни до законодавства від імені або за ініціативою народу були використані як інструмент боротьби за владу і сприяли введенню додаткових обмежень для “слабких” гравців, впроваджувалися для зниження ризиків поразки на виборах і підвищення власного електорального успіху. Це дестабілізує інституційну систему легітимації влади та підриває можливості до саморегуляції.

Історія України пам’ятає чимало фактів переважання авторитарної неформальної інституціоналізації. Можемо констатувати парламентську, партійну, ідеологічну, виборчу нестабільність. Так, неодноразово змінювався внаслідок конституційних реформ статус та повноваження Верховної Ради України, які так і не забезпечили оптимальну модель представництва інтересів. Навпаки, створення парламентських, часто, коаліцій спотворювали волю виборців, а самі коаліції мали ситуативний характер і швидко розпадалися.

Переважаання неформальних авторитарних практик, корупції, клієнтелізму, непотизму, завжди призводило до поступового згортання демократичних реформ. Інституціоналізацію політичної системи можна розглянути як певні цикли.

Перший цикл можна умовно назвати неопатрімоніальним. Його початком можна вважати крах радянського авторитаризму внаслідок виступів студен-

тів. Він пов'язаний із розчаруванням населення у цінностях демократії через погіршення соціально-економічного становища, нечесну приватизацію, зосередження владних важелів у Президента.

Другий — олігархічний, пов'язаний з акціями “Україна без Кучми”, спробами провести конституційні реформи, які так і не були реалізовані, а наростання революційних настроїв поступово згасло.

Третій — клієнтеліський, розпочався втратою влади кучмівським авторитаризмом через “Помаранчеву революцію”. Ідеали останньої так і не були реалізовані через відсутність консенсусу серед правлячих еліт та боротьбою за владу, внаслідок чого на пост Президента був обраний В. Янукович, а парламентську більшість склала пропрезидентська політична сила.

Четвертий популістський етап починається подіями, пов'язаними з “Революцією Гідності” у 2013–2014 рр. На сучасному етапі як і в попередні роки неформальні політичні інститути мають конкурентний характер щодо формальних.

Детальний аналіз цих циклів вказує на домінування неформальних практик над формальними. Так, інститут поділу влади неефективний через дуалізм виконавчої гілки та нівелюється у зв'язку з клієнтеліським методом взаємодії політичних еліт. Народовладдя вироджується у популізм. Парламентаризм стикається з деструктивними діями опозиції (остання досі не має формального статусу в Україні). Політична участь стикається з проблемою державного патерналізму. Плюралізм призводить лише до дезінтеграції та конфліктів. Тобто, зберігається дистанція між формальними і неформальними інститутами, що характеризується взаємодією публічного і тіньового, декларованих і прихованих інтересів, формальних і неформальних функціональних виявів.

Нова влада не продемонструвала схильності до дотримання формальних демократичних правил та процедур. Про це свідчить, насамперед, процес проведення чергової конституційної реформи шляхом відміни попереднього рішення Конституційного Суду 2010 р. щодо встановлення президентсько-парламентської форми республіки. Така процедура має безпрецедентний та виразно політичний характер у конституційній теорії та практиці. Це дає підстави вважати конституційний процес незавершеним, а Конституцію нелегітимною, створює ґрунт для подальших суперечок навколо її чинності та доцільності внесення змін.

Водночас, останні зміни до Основного закону України знову ж засвідчують гібридну інституціоналізацію, оскільки істотно не змінює характер взаємодії вищих органів державної влади, не виключає потенційного конфлікту між Президентом і Прем'єр-міністром. Отже, конституційні норми не спрямовані на забезпечення стабільності, а мають поверховий формальний, популістський характер.

Вибори 2019 р. засвідчили нігілізм громадян щодо всієї системи влади, що доведений до абсурду. Втома від інституційної невизначеності призводить в Україні до зростання ролі популізму як механізму легітимації та реалізації політичної влади. Посилює популістські тенденції сучасної політики стрімкий розвиток ЗМІ, зокрема мережевих. Як слушно зауважує М. Розумний:

“Наслідком таких підходів є поява нових політичних проєктів, заснованих на мережевій, “вірусній” та інших мобілізаційних технологіях, що фінансуються з альтернативних, в т. ч. зовнішніх джерел. Реклама партійних брендів стає дедалі агресивнішою, фігури партійних лідерів дедалі ефектнішими, а середовище “партійних активістів” із часом професіоналізується і набуває ознак корпоративної закритості” [5, 87].

Отже, жодна політична система не позбавлена зіткнень, конфліктів, суперечностей, але якщо існують відпрацьовані механізми та інституціоналізовані форми їхнього вирішення, то це є запорукою постійного самовдосконалення демократії без істотних потрясінь. Гібридна політична система не здатна забезпечувати адаптацію до зовнішніх викликів. В точках біфуркації ця вада дає про себе знати і важелі маятника починають схилитись до авторитаризму, що веде до загострення ситуації, поглиблення соціальних конфліктів, соціального вибуху у вигляді масових акцій громадянської непокори. Інституціоналізація в Україні не сприяла демократизації, оскільки закріпила неформальні авторитарні практики як домінуючі. Як наслідок політичні інститути, що набули сталості, не забезпечують позитивну динаміку політичної системи, не сприяють її адаптації та не змінюють умови існування суспільства. Однак, і гібридна система демонструє здатність до саморозвитку, збільшуючи амплітуду коливань як у бік демократії, так і до авторитаризму.

Отже, питання про перспективи подальшої демократизації політичної системи України зводимо до завдання виведення її зі стану гібридної стабільності, уникнення постійної зміни формальних ознак і характеристик політичної системи, стимулювання демократичних неформальних інститутів і процедур, що сприяють гнучкості інституційної системи, посилюють та доповнюють ефективність всієї інституційної системи.

Джерела

1. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I) // Полис. 2002. № 1. С. 6–17.
2. Хелмке Г., Левитски С. Неформальные институты и сравнительная политика : основные направления исследований // Прогнозис. 2007. № 2. С. 188–211.
3. Лавренова К. О. Особливості розвитку гібридного політичного режиму в умовах демократизації: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2017. 325 с.
4. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014) : монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2016. 552 с.
5. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія. К. : НІСД, 2016. 196 с.
6. Стойко О. М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; “Логос”, 2016. 416 с.
7. Новакова О. В. Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. 216 с.
8. Колодій А. До питання про політичний режим в Україні (спроба транзитивного підходу) // Сучасність. 1999. № 7–8. С. 84–96.
9. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності: системний аналіз посткомуністичних трансформацій: монографія. Харків: ХДАК, 2011. 375 с.

10. March J. G., Olsen J. P. The New Institutionalism: Organisational Factors In Political Life // American Political Science Review. 1984. Vol. 78. p. 738–749.
11. Шумпетер Й. Елітарна демократія і теорія конкурентного лідерства // Демократія. Антологія; [Упоряд. Проценко О.] К: Смолоскип, 2005. С. 467–485.

Gaponenko V. A. Prospects for the Evolution of the Hybrid Institutional System of Modern Ukraine.

There are peculiarities of hybrid institutionalization in the context of prospects for further democratization of political system in Ukraine.

It is clarify the concept of democratization, distinguish it from such terms as institutionalization and transformation; establish the criteria for differentiating between hybrid and democratic institutionalization; define the opportunities for the Ukrainian political system to get out of the institutional trap. It is convinced that the difference between hybrid and democratic dynamics of political institutions lies in the facade nature of the former and the ability of the latter to reproduce itself, to adapt to new challenges by gradually changing particular functions of political institutions, while preserving characteristics and peculiarities of a system as a whole. In conditions of democracy, political stability is rather volatile because of a change in configurations of actors and their strategies. However, due to the established formal institutions and procedures and the consent of all policy makers to abide by the 'rules of the game' they have set, the political system is capable of self-regulation. It is the ability to reproduce a political system applying democratic methods that promotes successful transition to democracy.

At the same time, a hybrid political system is not able to ensure adaptation to external challenges. It becomes significant in times of crisis in society. The system begins to gravitate towards authoritarianism, leading to aggravation of the situation, escalation of social conflicts, and social explosion in the form of mass actions of civil disobedience.

In Ukraine prevalence of informal authoritarian practices has always led to gradual decline of democratic reforms. Institutionalization of a political system may pass through the following cycles. Weariness of institutional uncertainty in Ukraine leads to increase in the role of populism as a mechanism for legitimizing and exercising political power. Rapid development of the media, mostly their networks, intensifies the populist tendencies in modern politics.

The results of the research testify to the hybrid nature of the political regime and institutional changes, contradictions between formal and informal institutions that obstruct democratization of the political system, highlight the prospects for institutionalization of democratic institutions by providing alternatives or assigning formal characteristics to authoritarian practices. Hybrid institutionalization is capable of ensuring only the situational balance of the political system, but does not ensure the natural evolution of relations and processes.

The issue of further democratization of the political system in Ukraine implies its removal from the state of hybrid stability, characterized by a constant change in the formal characteristics and characteristics of the political system maintaining the leading role of informal institutions and procedures that do not lead to real institutional changes, despite the inefficiency of the whole institutional system.

Later political research should involve such an important aspect as the search for mechanisms of purposeful influence on the transformation of political institutions to ensure dynamic stability, constant self-development and self-improvement of democratic institutions.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-27-32>

Надійшла 26 грудня 2019 р.

ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКА ЕЛІТА В МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 33–40

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-33-40>

Розглянуто роль та значення української політико-управлінської еліти в модернізаційних процесах. Зокрема, правлячій еліті як суб'єкту модернізації відводиться визначне місце в суспільному процесі. Одним із способів формування та поповнення політико-управлінської еліти має стати громадянське суспільство як виразник інтересів людей. Необхідним стає збільшення ролі та дієвості базових структур громадянського суспільства на противагу бізнес-середовищу.

Роль та значення політико-управлінської еліти в модернізаційному процесі є досить важливою як суб'єкта політичних змін та реформ. Сама політична еліта виступає одним із напрямів процесу політичної модернізації. Як зазначається у Політологічному термінологічному словнику, “модернізація політична” — це трансформація політичних систем країн, які довгий час перебували в недемократичному політичному режимі, до передових розвинених країн [1, 278].

В Україні за демократичного переходу здійснюється пошук оптимальної моделі демократії. Для такої моделі необхідним є створення своєї національної концепції суспільного удосконалення, що буде базисом успішної модернізації українського суспільства. Політична модернізація передбачає зміну взаємовідносин держави та суспільства. Політична еліта має стати тією рушійною силою, яка впливатиме на процес суспільної модернізації. Правляча еліта, яка працює у владних органах, буде основним суб'єктом модернізації суспільства. Натомість громадянське суспільство або ж середній клас може стати основою для оновлення політичної еліти або ж її соціальною базою [2, 214].

Варто зазначити дві основоположні моделі модернізації та роль в ній політико-управлінської еліти. По-перше, авторитарна модель модернізації спирається на правлячий клас, ефективність бюрократичного примусу та контроль

щодо здійснення його наказів. Роль політичної еліти за авторитарної моделі модернізації полягає в консервації політичної еліти, яка в основному формується закритим шляхом. Тоді як роль бюрократичного апарату спирається на централізацію управління та збільшення бюрократизації суспільства.

Демократична модель модернізації спирається на самоорганізацію суспільства, в якому держава і політична еліта створюють сприятливі умови для забезпечення цього процесу. Згідно з другою моделлю роль традиційної політичної еліти і її легітимність зменшується, натомість відбувається підвищення ролі модернізаторської еліти. Політична еліта формується на основі відкритості та конкурентності. Щодо ролі бюрократичного апарату, то створюється раціональна політична бюрократія, яка трансформується в систему управління і контролю [3, 60–61]. Саме демократична модель модернізації створює сприятливі можливості для формування і розвитку модернізаторської політичної еліти.

Важливе значення політичної еліти проявляється під час модернізаційних змін, що зумовлено процесом демократичного розвитку. Модернізаційні процеси потребують сильного політичного суб'єкта, яким може бути політична еліта, що візьме на себе відповідальність за проведені реформи та проголошені обіцянки. На думку О. Балацької, основним фактором модернізації може стати “демократична консолідація політичної еліти” [4, 1]. Дослідниця пропонує модель демократичної модернізаторської еліти [4, 4; 11]. Модернізаторська політична еліта є рушійною силою політичного та соціально-економічного прогресу. Це та обрана інноваційна частина суспільства, яка здатна до якісних і ефективних змін.

Згідно з запропонованою концепцією П. Штомпки, політична еліта має стати спонукальною силою політичної модернізації, тоді як агентами модернізації стануть суспільні рухи чи харизматичні лідери. Політична модернізація не є рішенням, яке приймається політичною елітою і нав'язується населенню, а є бажанням громадян змінити суспільні умови відповідно до західних взірців [5, 136].

Визначаючи модернізаційний потенціал правлячої еліти, О. Пухкал надає її основні характеристики: 1) через ціннісні орієнтації — це тоталітарно-ліберальна еліта, яка містить тоталітарні ознаки за демократичного розподілу влади; 2) джерела формування; 3) освіта; 4) компетентність у державному управлінні [2, 217].

З'ясуємо місце політико-управлінської еліти в модернізаційному процесі України та її вплив на формування і розвиток політичної модернізації, зокрема. Завданнями цієї дослідницької розвідки є: 1) з'ясування сутності та ролі “модернізаторської політичної еліти” в українському політичному просторі; 2) обґрунтування формування нової політичної еліти з середовища громадянського суспільства; 3) дослідження характеру формування та оновлення політико-управлінської еліти України за часів державної незалежності.

Одним із шляхів формування нової еліти як носія нових реформ має стати громадянське суспільство. Сучасний кадровий потенціал зобов'язаний бути найважливішим модернізаційним ресурсом українського суспільства. На

протизагу бізнес-середовищу, середовище громадянського суспільства являтиметься основним джерелом для поповнення політико-управлінської еліти, оскільки особистість, перебуваючи у тісній взаємодії з людьми, знає потреби та інтереси народу і готова йому служити. Наразі громадянське суспільство у механізмі поповнення політичної еліти не є рівноцінним конкурентом бізнес-середовищу. Елітні бізнес-групи, якими пронизані всі владні структури, відстоюють власні корпоративні інтереси, нівелюючи суспільні інтереси, що говорить про неієвість базових структур громадянського суспільства, за допомогою чого корпоративно-олігархічна еліта реалізовує свої інтереси, нехтуючи національними [2, 218–219].

За авторськими дослідженнями, проаналізувавши кількість народних депутатів, які мали бізнес на момент обрання, ми отримуємо наступне: керівники і працівники приватних підприємств, товариств з обмеженою відповідальністю, акціонерних товариств на момент II, III, VI скликань були відсутні, в V скликанні їх кількість становила 77 (17,15 %) осіб, VI – 39 (8,67 %), VII – 109 (24,49 %), VIII – 84 (19,95 %). Серед народних депутатів всіх скликань кількість підприємців складає: II скликання – 31 (7,65 %), підприємці і фермери в III скликанні – 92 (20,53 %), IV – 58 (12,89 %), в V, VI скликаннях відсутні (показники проаналізовано за даними Центральної виборчої комісії України), фермери в VII – 3 (0,67 %), підприємці VIII – 7 (1,66 %). Як ми бачимо, бізнес-еліта представлена олігархами зазвичай або перебуває при владі офіційно, чи фінансує та контролює конкретного депутата парламенту або члена уряду. Дані угруповання сприяють максимальній присутності своїх людей у владних органах [6, 132].

У Верховній Раді IX скликання особи, які стали народними депутатами вперше з бізнес-середовища, становлять: “Слуга народу” – бізнес-середовище 41 %; “Опозиційна платформа – За життя” – 58 %; “Європейська солідарність” – 12 %; “Батьківщина” – 33 %; “Голос” – 45 %; самовисуванці та представники інших партій – 58 %. Загалом у Верховній Раді XIII скликання бізнес-середовище становило 50 %, тоді як у Верховній Раді IX скликання – 43 % [7, 18–19]. Тож в парламенті IX скликання бізнесменів стало значно менше.

Склад народних депутатів IX скликання є більш фрагментований, ніж попередні скликання, оскільки це найбільш молодий парламент без відповідного політичного досвіду. Даний вибір щодо оновлення політичної еліти був зумовлений очікуваннями широких верств населення, тоді як Верховна Рада IX скликання “оновилася” або ж поповнилася новими обличчями на 79 %.

При змінюваності осіб у владі політичний процес не може гарантувати продуктивні перетворення, що мають забезпечувати факти інституціонального характеру: зміну поколінь у політичній верхівці; стабілізацію політичного та економічного життя суспільства; становлення повноцінного громадянського суспільства [8, 30]. Оскільки ці характеристики не є сталими, й інституалізація всіх органів та суб’єктів перебуває у постійній динаміці змін.

Як вважає М. Пірен, пошук рухів та соціально-політичних механізмів модернізації має бути спрямований через оновлену модернізаторську еліту

та політичних лідерів [9, 96], що є викликом сучасного суспільства у перехідний період.

Правляча політична еліта наразі не здатна до стрімких трансформаційних змін, що зумовлено, насамперед, клановим походженням владних представників, відсутністю активності, професійної та управлінської компетенції, моральним занепадом політичної еліти за відсутності механізмів соціального контролю [9, 101–102].

Основними чинниками, що не сприяють перетворенню політичної еліти на справжнього суб'єкта суспільного оновлення, є: формування сучасної української еліти на основі кланово-олігархічної моделі; значна фрагментованість або розколотість політичної еліти [10, 141–142]. Та все ж політико-управлінська еліта незначними темпами змінює свою якість, результати чого ми зможемо побачити за глибокої та докорінної її трансформації в умовах демократизації.

На демократичний процес в Україні досить суттєво впливає постмоноклатурна трансформація, яка виражається в легалізації та рекрутуванні бізнес-еліти в політику, що перейшла в “механізм економіко-політичного корпоративного клієнтелізму”. Тобто, створення значних елітних груп, що базуються на економіко-політичному впливі, формують свої елітні мережі і групи підтримки. Відповідно до корпоративно-кланової ознаки відбувається поєднання державно-політичної еліти та бізнес-еліти. У сучасних умовах постає питання поповнення компетентною елітою. Адже наявна еліта характеризується високим соціальним статусом, та недостатніми здібностями до державного і політичного управління [3, 188].

У сучасних стрімких політичних умовах політико-управлінська еліта має відповідати модернізаційним змінам. Вона потребує нових людей у законодавчій та виконавчій владі, від яких залежить подальший державний та суспільний розвиток України. Наша країна перебуває в постійному стані трансформації або ж переходу, що й затягує модернізаційні зміни в політиці.

Варто зазначити, що від легітимності політичного режиму залежить політична модернізація, що має вияв авторитету влади за посередництва суспільства. Легітимація влади здійснюється на основі права, що є владою закону та регламентацією державної діяльності [11, 215].

Одним із видів якісного оновлення соціально-економічного та політичного розвитку є політична реформа, тобто “перетворення, зміна, перебудова політичного життя суспільства, і політичних зв'язків та відносин, які не мають на меті зміну наявного політичного ладу”. Політична реформа є базисним механізмом політичної модернізації чи модифікації, що виявляється в прогресивних перетвореннях у політичній системі, та вдосконаленні функцій влади і політичних інституцій [12, 631]. Зокрема, це проведення таких структурних модернізаційних реформ в Україні, як конституційна реформа, економічна, політична та соціальна реформи.

При значних суспільних змінах, при трансформації одного рівня розвитку суспільства на інший, при змінах соціально-економічних систем відбувається конституційна модернізація. Конституційний розвиток України зумовлений

об'єктивними умовами, а саме: відсутністю консенсусу еліт та громадянського суспільства [13, 131–132].

Досить актуального значення в нашому суспільстві набула антикорупційна реформа, що здійснюється за допомогою досить широкої нової системи спеціальних антикорупційних органів, які часто працюють між собою у внутрішній міжконфліктній взаємодії, дублюючи функції один одного. Зокрема, це справа про рюкзаки між НАБУ і САП.

Система представлена: Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) — це орган досудового розслідування, яке очолює А. Ситник; Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), голова — Н. Корчак; Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП), керівник — Н. Холодницький.

Слід зазначити новоутворений правоохоронний орган — Державне бюро розслідувань (ДБР), який займатиметься досудовим слідством. Ця функція раніше належала до діяльності Генеральної прокуратури України. Бюро працюватиме над кримінальними провадженнями суддів, правоохоронців, міністрів і начальників головних управлінь. Варто зазначити, що призначення очільника ДБР Р. Труби здійснювалося за рекомендацією О. Турчинова на основі таких субмеханізмів політикоутворення еліти, як близькість до правлячого класу та “селективного механізму”.

За вимоги Венеціанської комісії та Міжнародного валютного фонду необхідно створити Вищий антикорупційний суд України. Він має бути незалежний і вирішувати неефективні судові розгляди справ, які розслідувалися САП та НАБУ. Потреба створення такого суду є кроком, щоб стабілізувати ситуацію, оскільки всі інші суди себе дискредитували [14, 3].

Позитивні зміни у подоланні корупції ще не досить суттєві, оскільки соціальна революція не стала важелем революційних змін у якості владних суб'єктів. Функціонування системи влади й далі продовжує здійснюватися на корупційних основах. Корупційні принципи ще часів В. Януковича перейшли до “нової демократії”, замаскувавшись під нові суспільні виклики. Нові обличчя при владі після Революції Гідності за своєю суттю не являються новою владою, а тільки за критерієм послідовності, оскільки мають схожі зі старою владою цілі, погляди та засоби щодо здійснення влади, тобто, є “модернізованим продовженням справи президента втікача” [15, 1].

На сьогодні в Україні набула змін виборча система, що знайшла практичну реалізацію в політичній реформі. Значної актуальності на вимогу громадянського суспільства набула акція “Велика політична реформа”, що проходила в наметовому містечку у формі мітингу під стінами парламенту 17 жовтня 2017 р. Одними з вимог мітингуючих було утворення Антикорупційного суду та скасування депутатської недоторканості.

На думку М. Ставніичук, у нашій державі необхідними є як зміна політичної системи, так і зміна політичної еліти. Ця трансформація можлива такими способами, як революція, еволюція та шлях перевороту. Тому найбільш поширеним шляхом змін є політичні вибори. Замість змішаної виборчої системи запроваджується пропорційна виборча система з регіональними

партійними відкритими списками, що на даний час, на вимогу суспільства, є найбільш оптимальною та раціональною виборчою системою. Попередні експерименти щодо зміни виборчої системи були зумовлені “специфікою перехідної трансформації суспільства та держави”.

Доцільність пропорційної системи є виправданою. Сильними сторонами цього виборчого нововведення є: справедливість, оскільки враховує всі голоси виборців; розвиток внутрішньопартійної демократії; представлення в парламенті інтересів різних соціальних груп та територій, наближаючи депутата до виборця за допомогою регіональних відкритих списків; зниження корупційних ризиків; неухильне дотримання і закріплення всього комплексу засад, принципів; новітні процедури організації чесних, інноваційних та транспарентних виборів. Слабкими сторонами натомість є її складність для виборців.

Також створення 27 регіональних виборчих округів (регіонів) деякою мірою суперечить принципу рівності виборчого права [16, 2]. Тож, 19 грудня 2019 р. після подолання вето Президента був прийнятий Виборчий кодекс України, що почне діяти з 1 липня 2020 р. Він суттєво модернізував виборчу систему нашої держави.

Політична реформа має проводитися в інтересах всього суспільства. Здійснення реформи в інтересах окремих політичних сил призведе до конфліктності та завдасть шкоди суспільству [3, 106].

На сьогодні в Україні процес політичної модернізації гальмується безуспішними політичними реформами, що виявляється в несприятливому конфліктному середовищі серед самої правлячої еліти, що відображає в українському суспільстві регіональні суперечності і соціально-політичні конфлікти. Сучасна правляча еліта як політичне відображення широких мас є досить послабленою та має кланово-олігархічний характер. За умови стрімкого соціально-економічного зростання олігархічна еліта також може стати суб'єктом модернізації [2, 214–215].

Політичними факторами, що гальмують реформи, є: низька політична культура владного істеблішменту; недосконала виборча система; корупція і клановість в системі державних і недержавних інституцій; незначна адаптованість до соціально-політичних змін сучасного українського суспільства і світу політичної еліти та її лідерів [17, 175]. Роль політико-управлінської еліти в модернізаційних процесах виявляється у подоланні цих суперечностей шляхом поступального розвитку.

Отже, політична еліта в Україні формально існує, але не відповідає певним якостям, вимогам та рисам, є елітою соціального статусу. Відчувається відсутність соціально відповідальної політичної еліти, що спроможна розробити та впровадити концепцію модернізації українського суспільства, сприяти формуванню та розвитку громадянського суспільства, створенню національної моделі державного управління [2, 220–221]. Підвищення якості української політико-управлінської еліти має відбуватися на основі її сутнісного оновлення і поновлення новими людьми, які відповідатимуть запитам модернізації суспільства та глобалізаційним вимогам сучасного світу [10, 144].

Здатність політико-управлінської еліти модернізувати українське суспільство полягає у спроможності її до внутрішньої консолідації на основі демократичних принципів. Від оновлення політичної еліти залежить результативність та ефективність суспільної модернізації. При тому, що зміни політичних режимів не дають відчутного результату в оновленні політико-управлінської еліти, яка й надалі формується на усталених засадах.

Джерела

1. Модернізація політична / П. П. Шляхтун // Політологічний термінологічний словник. К.: ВПЦ “Київський ун-т”, 2015. С. 278.
2. *Пухкал О.* Політична еліта як суб’єкт модернізації українського суспільства // Зб. наук. пр. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. 2009. Вип. 2. С. 212–223.
3. *Новакова О. В.* Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. 216 с.
4. *Балацька О. Б.* Формування інституту консолідації політичної еліти в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 “Політичні інститути та процеси” / Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. Луганськ, 2010. 20 с.
5. Політична модернізація: підручник / за ред. д-ра наук з держ. упр., проф. В. Б. Дзюндзюка; д-ра наук з держ. упр., доц. О. В. Радченка; канд. соц. наук О. А. Котукова. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. 420 с.
6. *Науменко О. М.* Механізми рекрутування у політико-управлінську еліту України в умовах незалежності: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2016. 237 с.
7. *Віхров М., Малко Р., Чабарай Г.* За партійними лаштунками // Український тиждень. 2019. № 30. С. 18–20.
8. *Траверсе О.* Політичне лідерство, політична еліта і практика політичної модернізації // Політичний менеджмент. 2006. № 1. С. 27–36.
9. *Пірен М.* Українська еліта і проблеми модернізації суспільства // Незалежний культурологічний часопис “І”. У пошуках втрачених еліт. 2006. № 45. С. 95–106.
10. *Трачук В.* Політична еліта та політична модернізація // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 20. С. 139–144.
11. *Ткач О. І., Костів П. Р.* Політична модернізація в Латинській Америці: від авторитаризму до демократії: монографія. К.: Університет “Україна”, 2012. 332 с.
12. *Герасіна Л.* Реформа політична // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2015. С. 631–632.
13. *Волошин Ю. О., Пересада О. М.* Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 208 с.
14. *Валюшко І.* Тимчасова гарантія безкорупційної України // Дзеркало тижня. 2017. № 43–44. С. 3.
15. *Трепак В.* Як тупилась сталь // Дзеркало тижня. 2017. № 43–44. С. 1; 2.
16. *Ставнійчук М.* Виборчий кодекс. Знову глухий кут // Дзеркало тижня. 2017. № 43–44. С. 2.
17. *Олещенко В.* Політичні еліти: особливості формування у період незалежності України // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. 2012. Вип. 3. С. 175–182.

Olga Naumenko. Political-power elites in modernization processes of modern Ukraine.

The article considers the role and significance of the Ukrainian political-power elites in the modernization processes. In particular, a prominent place in the social process is given for the power elites as for the subject of modernization. It has been established that modernizing political elite should be formed and updated on the democratic model of modernization. One of the ways to form and replenish the political-power elites should be a civil society as a speaker of people's interests. It is necessary to increase the role and effectiveness of the basic structures of civil society as opposed to the business environment. Analyzing the number of MPs who had business at the time of election, represented by the heads and employees of private enterprises, limited liability companies, joint stock companies that were absent in II, III, VI convocations, in the V convocation they amounted to 77 (17,15 %), VI – 39 (8,67%), VIII – 109 (24,49%), VIII – 84 (19,95%). In the Verkhovna Rada of the IXth convocation, the number of people who became MPs for the first time from the business environment was much smaller. In particular, the Verkhovna Rada of the 9th convocation has been “renewed” or replenished with new faces by 79 %. The constant change of key officials in power is not able to ensure an effective political process, which must be provided with facts of an institutional nature. The nepotism of the Ukrainian power elites does not contribute to the transformational changes in the environment of the political elites today. The Ukrainian state needs to be replenished by a competent elite, namely, the political reform is intended to become the basic mechanism of political modernization. As well as, the main features and disadvantages of the condition of the society, which is being transformed through the prism of anti-corruption and political reforms, are being explored. However the political elite is changing its quality at a modest pace and we can see the results of its profound and profound transformation in democratization.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-xx-40>

Надійшла 17 грудня 2019 р.

КОНСТРУКТИВІЗМ У КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 41–48

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-41-48>

Розглянуто конструктивістський контекст побудови моделі мовної політики. Увагу акцентовано на побудовчих ресурсах та складових моделі, якими є політологічний контекст, мережевий контент, інституції, концепти, аксеологічні, синергетичні підходи. З огляду на це, ухвалено мовно-політичні рішення, які не завжди є результативними, та сформовано конструктивні і деструктивні статично-динамічні моделі мовної політики. Зазначено, що динамічна модель мовної політики залежить від узгодження позицій, досягнення компромісу та консенсусу. Обґрунтовано, що статична модель мовної політики на території окупованої України зумовила кризу ідентичності, яка розколола українську спільноту на прихильників проукраїнської, проросійської, проугорської, прорумунської та ін. ідентичностей. Це ще раз доводить, що мовна політика на території України не завжди була динамічною, позаяк вона часто здійснювалася окупованою владою, що негативно позначилося на конструктивній побудові політологічного контексту моделі мовної політики.

Конструктивізм виник на початку XIX ст., а у 90-х роках минулого століття набув мовно-політичного забарвлення у політологічних дослідженнях, де з'являються мовно-політичні дослідження радикального, комунікативного, соціального та ін. конструктивізму. У цьому сенсі варто взяти до уваги думку італійського філософа та історика Джамбатіста Віко, який у праці “De Antiquissima Italorum Sapientia” стверджує, що лише Богу і будівельнику відомо план конструкції і матеріал, з якого вона будуватиметься. Тобто, лише будівничим відомо, що вони конструюють, з чого складається їхня модель і яким чином поєднано її складові. З таким твердженням погоджуються як закордонні (А. Вендт, Е. Глазерсфельд, І. Кант, Й. Фіхте, Г. Гегель та ін.), так і сучасні (І. Гоян, О. Комар, П. Кузик, С. Мотрен [7], Л. Угрин та ін.) дослідники, які зазначають, що модель конструється суб'єктом пізнання, який відображає у конструкції свої розуміння та знання об'єктивної реальності. Кон-

структивізм у контексті моделі мовної політики — це мережевий контент, на базі якого розробляється оновлена мовно-політична конструкція. Її будівельною основою є інституціональна, аксеологічна та синергетична методології, які у комплексі дають можливість подивитись на мовну політику по-новому та побудувати на цій основі конструктивну модель. Складовою традиційного інституціоналізму є нова його форма, становлення якої припало на 80-ті роки XX ст. у зв'язку з критикою біхевіоралізму, який пріоритетного значення надавав поведінці суб'єктів політики та залишив на узбіччі ціннісний аналіз політичних інститутів [5, 39].

Неоінституціоналізм має такі напрями, як історичний, раціонального вибору, нормативний, соціологічний та ін. Деякі дослідники, зокрема, О. Педерсен, В. Шмідт та ін. виокремлюють у неоінституціоналізмі й інші напрями — конструктивістський, дискурсивний, мережевий та ін., які допомогли виявити причини і наслідки мовно-політичних проблем. Найбільш пізній напрям інституціоналізму — дискурсивний, який пропонує формувати модель мовної політики та розв'язувати мовно-політичні проблеми шляхом плюралізму, мультикультуралізму, діалогу, компромісу та консенсусу [11]. Виникнення нового інституціоналізму пов'язано з тими змінами, з якими стикається людство на сучасному етапі, розв'язати які старими методами та силовими підходами уже неможливо. Новий інституціоналізм зростає на критиці біхевіоралізму, що розглядав індивіда як незалежну особистість, та теорії раціонального вибору, згідно з якою актори діють відповідно до своєї вигоди” [4, 132]. Різновидом нового інституціоналізму є конструктивізм, який вперше було використано у працях Ж. Піаже та Дж. Келлі у 50-х роках XX ст. [9]. Що стосується герменевтичного та комунікаційного конструктивізмів, то у цьому сенсі варто говорити як про його напрями, центральною категорією яких є мова, мовно-політичні комунікації і дискурс. Автором теорії останнього вважають Е. Бенвеніста [13]. У цьому контексті важливо зосередити увагу на герменевтичному конструктивізмі, який базується на політичних відносинах, поведінці політиків та їх взаємодії, які конструюють політичну реальність через мову і дискурс. Оскільки основою герменевтичної науки є взаємовідносини сторін, їх поведінка, комунікації, а також текст, то засобом аналізу слів, явищ і понять мова, яка у багатьох герменевтичних концепціях є осередком багатьох проблем [1, 6]. Поняття “герменевтика” (грец. *hermeneutikos* — пояснення) — це: *мистецтво* розуміння і тлумачення релігійних, історичних, а з часом — політичних текстів, символіки, міфів, знаків, явищ тощо; *галузь політології*, що зорієнтована на розуміння мовної політики та інтерпретацію законодавчих текстів, мовно-політичних концептів та ін. Окремі науковці, зокрема О. Алексєєв, А. Баранов, І. Василенко, І. Вдовичин, П. Гайдєнко, П. Паршин та ін., інтерпретують дійсність як засіб впливу на свідомість, а герменевтику визначають як: *пізнання* релігії, мови і моралі, які регулюють поведінку суб'єктів політики; *розуміння* змісту політологічних контекстів та мережевих контентів моделі мовної політики; *методологічну основу* гуманітарного та політологічного знання, за допомогою якого досліджено закони, програми, наукові праці, історичні і політич-

ні джерела, політичні рішення і явища, моделі, мовно-політичні ситуації та процеси [10].

Складовою інституціоналізму, який по-різному впливає на побудову політологічного контексту моделі мовної політики, є соціальний конструктивізм, який у кінці 60-х років XX ст. формується як самостійний напрям П. Бергером і Т. Лукманом у їх спільній праці “Соціальне конструювання реальності”. Теоретики соціального конструктивізму розглядають шляхи створення соціальних феноменів, які інституціоналізуються у їхній свідомості і перетворюються у традиції. У цій ситуації громадянин має можливість обрати прийнятний для себе мовно-політичний конструкт та відкинути інший. Таку поведінку можемо спостерігати на прикладі розуміння та прийняття запропонованої моделі мовної політики, яку сприймають позитивно або засуджують мешканці і політики тих чи інших регіонів сучасної України [13]. Яскравим прикладом цього є вибори 2019 р., коли мешканці майже усіх регіонів України в один голос сказали “ні” діючій владі, яка запропонувала виборцям власне розуміння мовної політики, політичної культури і духовності. Теорію соціального конструктивізму розвивали у власних працях П. Ватцлавік, Е. Глазерфельд, Л. Виготський, Дж. Мід, Г. Рот, Г. Гарфінкель, Б. Фраасен, А. Шюц та ін. дослідники, які її розуміють як комунікацію та взаємодію, які немислимі поза мовою і дискурсом [11]. Важливою складовою соціального конструктивізму є “перебудовчі” процеси, які відбувалися на території України у середині 1980-х років. Завдяки цим перетворенням в Радянській Україні почали формуватися конструктивні відносини між тими членами демократичних інституцій, які відроджувалися, і тими, які створювалися. У кінці 1980-х — на початку 1990-х років ідеологічно різні політики дійшли консенсусу та проголосили українську мову державною, а Україну — незалежною державою, що без конструктивної взаємодії старих (комуністи і соціалісти) і нових (національні демократи і націоналісти) суб’єктів політики було здійснити неможливо. Новий “конструктивізм” (англ. *constructivism*, від лат. *constructio* — побудова) сформувався у 70–80-х роках XX ст. та розвивається у вигляді політичних ідей, постмодерністських теорій, плюралістичних поглядів та застосовується як методологія щодо конструювання поведінки суб’єктів політики на підставі створення ситуаційних моделей реальності, яка формується на основі пануючої ідеології, політичної свідомості і культури, які у комплексі негативно чи позитивно впливають на побудову політологічного контексту моделі мовної політики. Конструктивною основою побудови моделі мовної політики є соціальний, історичний та дискурсивний (конструктивістський) інституціоналізм, з допомогою якого досліджено мовно-політичну діяльність формальних інституцій, що відображено у нормативно-правових актах, а неформальних — зумовлено комунікацією та взаємодією суб’єктів мовної політики. Конструктивісти наголошують на важливості соціальних і нормативних інституцій, а також ролі ідентичності у поведінці суб’єктів політики, у відносинах між політичними акторами та інституціями [6, 99]. Звернення до методології інституціоналізму дає можливість розглядати процес побудови політологічного контексту моделі мовної політики в історичному, соціоло-

гічному та комунікаційному контекстах, що відбувається на основі ухвалення законів, розв'язання мовно-політичних проблем, оновлення моделі мовної політики на базі модернізації та українізації сфер і галузей суспільно-політичного життя українців. З допомогою історичного інституціоналізму аналізуємо побудову зазначеної моделі на усіх історико-політичних етапах. Такий методологічний погляд на досліджувану проблему дає можливість розглядати формування моделі як процес її адаптації до тих мовно-політичних змін, які мали місце під час загарбання території України іншими державами. Тобто, на побудову конструктивної складової моделі мовної політики негативно впливають колишні метрополії, які втручаються у внутрішні справи незалежної Української держави, а також — антиукраїнськи налаштовані політики, які формують в українській спільноті проросійську, проугорську, прорумунську самосвідомість та політичну культуру. Зважаючи на це, упродовж усіх років незалежності національно-демократична інституція, за певними винятками, намагається виправити мовно-політичну ситуацію, яка склалася, та сформувати національну складову моделі мовної політики, яка існує у провідних державах світу, зокрема у Франції, Німеччині, Великій Британії та ін. Головними з багатьох чинників, які гальмують цей процес, — це проросійська, проугорська та прорумунська неформальні інституції, які негативно впливають на свідомість та поведінку тих українців, які мешкають, з одного боку, на Півдні і Сході України, де довгий час панувала Російська імперія, з іншого, — на Закарпатті, Галичині та Буковині, які були під Угорщиною, Румунією, Польщею тощо. Незважаючи на це, патріотично налаштована інтелігенція України та ін. суб'єкти мовної політики об'єднали свої зусилля для вирішення проблеми самоідентифікації українського народу та конструювання моделі мовної політики на основі української історії, української мови як єдиної державної, незалежної Української держави, політичної культури та духовності. Тобто, складовою конструктивізму є радикальний його напрям, який представлено іменами Е. Глазерсфелда, П. Вацлавика, У. Матурані, Г. Фьорстера та ін. Спираючись на їхню позицію, сучасний дослідник І. Гоян доходить висновку, що радикальний конструктивізм не є відображенням дійсності, а є її конструюванням [3, 31].

У межах інституціоналізму соціальний конструктивізм передбачає обмін ідеями, взаємодію політиків і спільноти. Така взаємодія досліджується за допомогою синергетичної методології, спрямованої на конструктивну чи деструктивну взаємодію регіонів, політичних інституцій, суб'єктів політики, влади та опозиції, влади і народу та ін. Концепт “*синергетика*” (грец. *synergetikos* — спільна дія, узгоджено діючий) — *спільна погоджена дія*, у якій зацікавлені національно-демократичні політичні інституції та українська інтелігенція на усіх етапах відродження україномовної освіти, історії України, української культури, модернізації освіти, поширення української мови у статусі державної в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя; *наука про самоорганізацію*, взаємодію та інтеграцію в єдиний конструктивний організм, без чого українські політики не змогли б проголосити українську мову державною, закріпити цей її статус у Конституції України та ухвалити ряд

законів, які регулюють мовну політику на державному рівні у ЗМІ, на телебаченні та ін. галузях і сферах суспільно-політичного життя [12, 116]. Вперше цей термін використав у власному дослідженні “Синергетика” наприкінці 60-х років ХХ ст. професор Штутгартського університету Г. Хакен для позначення нового наукового напрямку, що вивчає процеси самоорганізації та взаємодії, які можна розглядати під конструктивним, який єднає, і деструктивним, що роз’єднує, кутом погляду. Деструктивна взаємодія “лівих” і “правих” політичних інституцій призводить до негативних наслідків, які заподіюють шкоду формуванню моделі мовної політики на конструктивній основі, що можливо відстежити на ухваленні законів “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” та “Про засади державної мовної політики”, які було проголосовано проросійськи налаштованими депутатами Верховної Ради без належного обговорення та з порушенням процедури ухвалення. Синергетичний напрям у гуманітарних науках досліджували у ХХ ст. французький філософ А. Пуанкаре та російські академіки А. Ляпунов, Н. Боголюбов, Н. Крилов, А. Колмогоров та А. Тихонов. Послідовниками Г. Хакен були І. Пригожин, В. Буданов та ін. Наразі до синергетики, яка ґрунтується на більш глибокому розумінні єдності та різноманітності світу, виявляють інтерес і вітчизняні науковці, зокрема Л. Бойко-Бойчук, В. Ільїн, Ю. Кобець, В. Кремень, О. Микал, Л. Мосинович, М. Остапенко, О. Снігир, А. Стюпін, О. Яковлева та ін. Взаємодія між протилежними за ідеологією суб’єктів політики може бути як конструктивною, так і деструктивною [12, 117].

Соціальний конструктивізм суттєво впливає на побудову політологічного контексту моделі мовної політики, окремі аспекти якої досліджують як вітчизняні (О. Москаленко, О. Новакова, І. Телелим та ін.), так і закордонні (П. Бергер, П. Бурдьє, Р. Водак, Карін Кнорр Цетіні, В. Кронен, Т. Лукман, Н. Луман, М. Малкей, М. Пірен, В. Ребкало та ін.) науковці. Зазначено, що конструктивістська модель мовної політики передбачає: *заохочення* вивчення української мови та послугоування нею на державній службі при здійсненні повноважень; *поширення* комунікацій українською мовою на території України, а особливо на її Півдні та Сході; *освіченість* населення, яке має бути політично підкованим та обізнаним, щоб брати активну участь в обговоренні законопроектів та програм, аби вони ухвалювалися, на відміну від Закону України “Про засади державної мовної політики”, не лише владою, а й опозиційними політиками без порушення Конституції України та регламенту. Дослідники вважають, що у цьому сенсі на перший план виходить не проблема обґрунтування знання суб’єктом політики, а процес конструювання реальності на основі інституціоналізації. Її основою є мова, що, на думку П. Бергер і Т. Лукман, є важливим інструментом, який, з одного боку, інтегрує та об’єднує політичну спільноту, з другого, роз’єднує. Причини такого стану інституціональної мовної політики варто шукати, на думку Л. Нагорної, наприклад, у млявій, неконструктивній мовній політиці сучасної Української держави [8, 142, 245], яку у “постпомаранчевий” період побудови моделі мовної політики здійснював В. Ющенко. Важливими принципами соціального кон-

структивізму, який є стратегією політичної науки, на думку американського дослідника В. Кронена, є комунікація, політичні відносини, мова, дискурс, діалог та ін. З цим погоджуються П. Бурдє і Н. Луман, які вважають, що знання виникає через взаємодію суб'єкта і об'єкта, які використовують такі категорії як мова, дискурс і комунікація. Форму комунікації відображає мовлення, а основою взаємодії є мова.

У цьому контексті варто звернути увагу на національні цінності та інтереси, що досліджуються завдяки аксіологічній методології, за допомогою якої розкрито ставлення інституцій і суб'єктів політики до української історії, мови та культури. Термін “аксіологія” грецького походження, що означає цінність, який до наукового використання було введено на початку ХХ ст. французьким філософом П. Лапі. В українського народу знецінення цінностей пов'язано з втратою державності, неможливістю її зберігати, а також розвивати українську мову і культуру, які єднають українську націю. Окремі аспекти цієї проблеми досліджують як вітчизняні (С. Єрмоленко, О. Маруховська, Є. Рябінін, Ю. Шайгородський та ін.), так і закордонні (Н. Гартман, Дж. Дьюї, П. Лапі, М. Шелер та ін.) науковці. Виходячи з філософії М. Шелера та Н. Гартмана, цінність заснована на основі любові або ненависті, що тісно пов'язано з певними благами та правилами поведінки суб'єктів мовної політики, які віддають перевагу тому або іншому. У цій ситуації “при розробці аксіологічних світоглядних основ політичної духовності науковці орієнтуються на культурно-історичне минуле та глобалізаційні тенденції сучасності” [2, 204]. На побудову моделі мовної політики на ціннісній основі впливає громадянське суспільство, яке стежить за тим, аби вона розбудовувалася на базі національних інтересів та демократичних цінностей. У цьому сенсі важливою є аксіологічна методологія, за допомогою якої з'ясовано національні цінності, які покладено в основу розбудови зазначеної моделі. Виходити з філософії американського дослідника Дж. Дьюї, цінність — це результат діяльності людини і держави в цілому, який складається з умов виникнення інтересу, об'єкта його спрямованості та бажаного результату. Аксіологічна методологія спрямована на *відродження* та поширення української мови у статусі єдиної державної, *збереження* національних інтересів, примноження цінностей та розробку ідеалу політичного устрою, *з'ясування* політичних явищ, їх оцінку під кутом бачення загального блага, справедливості, свободи та поваги до людської гідності. Утім, на відміну від загальнолюдських цінностей, таке явище, як цінність, кожна політична особа, група і спільнота розуміє по-своєму. З'ясовуємо, що найбільшою цінністю для українського народу є українська мова, яка дала назву державі, зберегла та розвинула українську культуру, звичаї і традиції українського народу. Не меншою цінністю для української нації є її історія, національні герої, державні та національні символи, культура, звичаї, традиції, рідна земля, Батьківщина, держава, незалежність, свобода та ін. [12, 100].

Насамкінець зазначимо, що, з допомогою конструктивістського підходу, на думку Д. Біго, П. Бурдє, Карін Кнорр-Цетіни, М. Фуко, А. Цукала та ін., удосконалено політологічний дискурс, взаємодію, ідентифікацію та інші

форми цінностей, які дали можливість розпізнати та проаналізувати конструктивні і деструктивні відносини між політиками, механізми подолання суперечностей та досягнення консенсусу. Цінності в уяві мешканців регіонів України є різними, позаяк вони тісно пов'язані з інтересами, які формувалися під впливом Росії, яка панувала переважно на Лівобережній частині держави; Речі Посполитої, яка мешканцям Правобережної України нав'язувала власні цінності, мову і культуру і таким чином витісняла українську; Австро-Угорщини, Румунії та ін., які панували на теренах України під лозунгом “розділяй і владарюй”. Окрім зазначеного, руйнують національні цінності українського народу, Української держави комуністи, інші антиукраїнськи налаштовані політики та їх інституції, які до заборони Комуністичної партії в Україні та втрати влади гальмували відродження українського життя рідною для українців мовою, захищаючи в Україні інтереси і цінності Росії. Враховуючи зазначене, найважливішим завданням аксіології є об'єднання розірваних за мовною і культурною ознаками регіонів України на основі ідентичності, що може забезпечити спільна для усіх мешканців держави українська мова як єдина державна, національна культура і духовність. Тобто, важливим завданням сучасного українського суспільства, яке покладається на еліту нації, освіту і просвітництво, є, як вважає О. Дьоміна, виховання людини з активною, ціннісно-орієнтованою і культурно-творчою позицією, яка здатна відстоювати інтереси нації” [2, 202].

Отже, завдяки конструктивізму та іншим методологіям досліджено: *інституціональні складові* побудови політологічного контексту моделі мовної політики, які на різних етапах історії мають свої особливості; *конструктивні складові моделі*, яка більш ефективно розбудовується тоді, коли український народ має незалежну державу; *формування моделі мовної політики* у ситуації відсутності незалежності; *мовно-політичну ситуацію*, яка на різних етапах побудови моделі мовної політики є різною, позаяк залежала від влади, методів управління та пануючої ідеології; *стан мовної політики* на різних етапах розвитку мови і культури українців.

Джерела

1. Алексєєв О. Політична герменевтика як метод політологічного дослідження: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Дніпропетровський нац. ун-т імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
2. Дьоміна О. Аксіологічні основи національної ідеї // Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 93. С. 201–205.
3. Гоян І. Радикальний конструктивізм Ернста Глазерсфельда в історико-філософському контексті // Вісник Прикарпатського ун-ту. Філософські і психологічні науки. 2014. Вип. 18. С. 30–36.
4. Колодій А. Неоінституціоналізм та його пізнавальні можливості в політичних дослідженнях // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Філософія-політологія. Львів, 2011. Вип. 1. С. 129–139.
5. Король С. Європеїзація та неоінституціоналізм: науково-теоретичний аспект // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. Харків, 2015. Вип. 28. С. 37–41.

6. Кузик П. Конструктивістська концепція А. Вендта: від критики “міжнародної анархії” до ідеї невідворотності світової держави // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Міжнародні відносини. 2013. Вип. 32. С. 98–103.
7. Мотрен С. Конструктивістський підхід як методологічна ланка у гуманітарно-діалогічній системі пізнання (політологічний аспект) / С. Мотрен // Вісник Львівського ун-ту. Серія: Філософ.-політолог. студії. 2018. Вип. 18. С. 316–322.
8. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. К.: Світогляд, 2005. 273 с.
9. Новакова О. Параметри конструктивної взаємодії політичних сил // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. 15. С. 3–8.
10. Новакова О. Методологічні аспекти дослідження сучасного суспільно-політичного розвитку // Людина і політика. 2003. № 2. С. 26–28.
11. Поспелова О. Дискурс-аналіз і його місце в сучасних дослідженнях політики // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Філософія, соціологія, політологія. Дніпропетровськ, 2013. Том 21. Вип. 23 (4). С. 230–236.
12. Савойська С. Політологічний контекст моделі мовної політики: теоретико-методологічний аналіз [Текст]: монографія / С. Савойська. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: Простір – М, 2019. 790 с.
13. Телелім І. Соціальний конструктивізм у поясненні походження політичних інститутів // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 53. С. 48–53.

Savoyska S. V. Constructivism in the context of constructing a language policy model.

The constructivist context of constructing a language policy model is considered. The focus is on building resources and components of the model, which are political science context, network content, institutions, concepts, axiological, synergistic approaches. On this basis, linguistic and political decisions are made, which are not always effective, and constructive and destructive static-dynamic models of language policy are formed. A dynamic model of language policy depends on reconciling positions, reaching a compromise and consensus. The static model of language policy in the territory of occupied Ukraine caused a crisis of identity that split the Ukrainian community into supporters of pro-Ukrainian, pro-Russian, pro-Hungarian, pro-Romanian and other. of identities. Forming a constituent model of language policy is adversely affected by former metropolises that interfere in the internal affairs of an independent Ukrainian state, as well as by anti-Ukrainian-minded politicians who shape pro-Russian, pro-Hungarian, pro-Romanian political consciousness and political culture in the Ukrainian community. Within institutionalism, the researcher's focus is on the methodology of social constructivism, which involves conceptualizing, that is, developing the concept of constructing a language policy model, exchanging ideas, interacting between politicians and the community, and all kinds of communication, which enables one to better understand and analyze. Apparently, language policy in Ukraine was not always dynamic, as it was often carried out by the occupied authorities, which negatively affected the constructive political context of the language policy model.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-41-48>

Надійшла 11 грудня 2019 р.

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ПОСТМОДЕРНУ ЕПОХУ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 49–53

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-49-53>

Проаналізовано особливості основних трансформаційних змін, державного управління сучасної доби. Розкрито особливості глобалізаційних, інтеграційних, демократизаційних процесів, які суттєво змінюють моделі (системи) державного управління, роблячи його більш ліберальним і людино-центричним.

Модернізація держав, а, отже, і державного управління, його демократизація, лібералізація, децентралізація — закономірні процеси ХХІ ст., які стосуються багатьох держав, а тому викликають суттєвий науковий інтерес. “Прагнення до модернізації державного управління, — зазначає Р. Джанбахішов, — найчастіше містить у собі такі цілі грамотного управління (good goveznance), як забезпечення відкритості, прозорості і підзвітності, залучення громадян до участі в житті держави і розширення демократії” [4, 4]. Разом з тим, наведені процеси ще не знайшли належного наукового розгляду в сучасних політології, соціології, державному управлінні та інших науках.

Маємо велику кількість спеціальної літератури з різноманітних проблем державного управління, яку можна класифікувати відповідно до таких складових нашої теми:

а) література, присвячена характерним особливостям політичних систем і політичних режимів країн світу (Платон, Аристотель, Г. Алмонд, К. Дойч, Д. Істон, У. Мітчел, Н. Луман, Г. Пауел, Д. Трумен, в Україні — це праці Т. Аксентьева, А. Білоуса, С. Галея, М. Головатого, М. Горлача, В. Кириченка, В. Летвінова, Т. Перглера, Д. Погорілого, П. Шляхтуна та ін.);

б) публікації з питань систем влади, поділу, владних повноважень (Д. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, Р. Даль, В. Дарендорф, К. Лінден, Т. Парсонс, О. Гоффлер та ін);

в) література, присвячена аналізу моделей систем державного управління у світі і, безпосередньо, в Україні: В. Авер'янов, В. Бакуменко, В. Князєв,

А. Колодій, В. Луговий, П. Надолішній, Н. Нижник, О. Оболенський, В. Рижих, І. Розпутенко, Ю. Сурмін, В. Тронь, В. Тертичка, В. Цветков, В. Шаповал та ін.

Більшість з перелічених авторів — найперше, фахівців у галузі державного управління, визначають такі особливі відмінності у трансформації державного управління, як: демократизація, децентралізація, публічність, людино-центричність. Разом з тим, досліджень, в яких би такі особливості розглядалися цілісно, з виокремленням їх характерної специфіки, ще бракує.

Схарактеризуємо сутнісні особливості трансформації державного управління, притаманні окремим, найбільш поширеним моделям державного управління.

Сутнісні ознаки, притаманні державному управлінню початку ХХІ ст., слід визначити, характеризувати у процесі співставлення основних моделей такого управління. Це ті ознаки, що роблять державне управління максимально відповідним інтересам людини, суспільства, держави в конкретно-історичний час.

Моделі державного управління передусім детерміновані відповідними політично-правовими системами конкретних країн та режимом влади, який в них існує. У відповідності з ними існують форми правління, які поділяють на: традиційну (М. Вебер), харизматичну; правову; цивілізаційно-географічну (Г. Алмонд, С. Айзенштадт, Д. Петер) — англо-американську, континентально-європейську, ліберально-демократичну; диктаторську (К. Гаджиєв). Наведені форми правління, хоча і багато в чому описані, пояснені, однак вони продовжують досліджуватися. “Ключовими особливостями сучасної держави, — зазначає відомий і авторитетний російський політолог К. Гаджиєв, — є: централізація політичної влади, єдині механізми адміністративного управління, постійні професійні армії, легітимізація влади через інститут представництва та ін.” [3, 229].

Проте, у ХХІ ст. найпомітнішими факторами трансформації державного управління, зміни його моделей стали демократизація, децентралізація, лібералізація і людиноцентризм. Спробуємо стисло пояснити особливості цих процесів.

Демократизація — це всеохоплюючий суспільний процес, що потужно почав поширюватись і на систему державного управління вже у другій половині ХХ ст. Це явище вчені назвали загально-цивілізаційним демократичним процесом. Демократична форма державного правління, — вважає П. Мироненко, — “через вибудовані у процесі розвитку людства інституцій та процедури покликана забезпечувати зміни, спрямовані на підвищення ефективності функціонування державно-владних інфраструктури і механізмів” [6, 1]. У широкому розумінні, додає з цього приводу інший український політолог В. Брустінов “політична модернізація передбачає інституційне забезпечення функціонування та розвитку демократії; запровадження демократичних процедур контролю за діяльністю влади з боку громадянського суспільства” [1, 7–8].

За усієї нібито прозорості, зрозумілості, досить складним є процес децентралізації державного управління, що базується на добре відомому принципі субсидіарності — поділу влади і розподілу владних повноважень. Цей принцип у кожній державі відповідним чином конститується, закріплюється правовим шляхом. Децентралізація державного управління — це не просто поділ влади між основними її гілками, але й розподіл повноважень: а) між центром і регіонами; б) між владними структурами по горизонталі. Головне, — у процесі децентралізації принципово змінюються взаємини між державою і громадянським суспільством, останнє відіграє більш активнішу роль у розв'язанні багатьох державно-управлінських справ.

З року в рік у системі державного управління багатьох, особливо європейських країн, найвиразніше постають такі ознаки, як лібералізація, людиноцентризм. Відомий американський фахівець у галузі менеджменту Г. Макміллан, наприклад, наголошує на тому, що стара форма управління загалом (у багатьох сферах суспільного життя) базується на стандартних технологіях, де робота виконується переважно машинами але не людьми, тоді як нова, особливо в епоху інноваційного розвитку вирішальну роль у будь-яких процесах відводить людині [5, 190–191]. Звідси зрозуміло, чому сучасне державне управління все більше називають публічним (public administration), відкритим управлінням.

Якщо характеризувати державне управління як новий державний менеджмент, то варто погодитися з точкою зору українського фахівця в галузі державного управління О. Пухкала, що існують три ринкові моделі такого управління: “вестмінстерська”, “американська” та “гібридна”. Остання десь притаманна і сучасній українській системі державного управління, — вона орієнтується на результат, скорочення управлінських витрат, децентралізацію, надання якісних суспільних послуг, конкурентність, політичну відповідальність, відкритість і прозорість [8, 20].

Форма державного управління в цілому, як зазначав український політолог С. Рябов, завжди суб'єктивна і залежить від того “хто здійснює реальну владу, скільки осіб бере участь у прийнятті рішень і у який спосіб ці особи отримують такий статус” [7, 696]. Особливий наголос слід робити дійсно на тому, що нове управління, в тому числі і в державно-управлінських процесах, — це має бути управління глибоко наукове, інноваційне, технологічно і науково переоснащене. Воно, по суті, як доводить у ряді своїх праць український економіст Г. Дмитренко, є людиноцентричним.

Отже, радикальна трансформація, зміна моделей державного управління у країнах світу — закономірний соціально-політичний, організаційно-управлінський процес, викликаний суттєвими змінами державних систем, ролі і місця в управлінні влади і громадянського суспільства. Базовими засадами трансформаційних процесів у сфері державного управління є демократизація, децентралізація, лібералізація і людиноцентризм, роль і значення яких у процесі розв'язання державних справ зростатиме і надалі.

Оскільки домінуючим фактором сучасних трансформацій державного управління є демократизація, варто звертатися до розробленої великим

німецьким політологом М. Вебером [2] нормативної моделі так званої раціональної демократії, основу якої складають: а) продуманий і раціонально спланований і проведений поділ праці; б) забезпечення стрункої ієрархії управління; в) запровадження й існування формальних правил і норм, що забезпечують однорідність реалізації управліннями своїх завдань і обов'язків; г) прийом працівника на роботу відповідно до його кваліфікаційних ознак.

Джерела

1. Брустінюв В. В. Модернізація системи влади і управління: чинники змін та розвитку: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 — Політичні інститути та процеси. Київ, 2005. 17 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. Москва: Прогресс, 1990. 721 с.
3. Гаджиев К. С. Политическая философия / Отд-ние экон. РАН; науч.-ред. совет изд-ва "Экономика". Москва: ОАО "Изд-во "Экономика", 1999. 606 с.
4. Джанбахишов Ровшан. Моделі державного управління в країнах світу: порівняльний аналіз специфіки й пріоритетів в умовах глобалізації та демократизації суспільних відносин: автореф. дис. ... д-ра філософії в галузі державного управління. Київ, 2016. 16 с.
5. Макмиллан Ч. Японская промышленная система. Москва: Прогресс, 2007. 344 с.
6. Мироненко П. В. Еволюція форми державного правління в умовах перехідного суспільно-політичного розвитку: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 — Політичні інститути та процеси. Київ, 2014. 32 с.
7. Політологічний енциклопедичний словник: 3-тє вид. допов. і перекл. / Упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемчученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. К.: Генеза, 2004. 736 с.
8. Пухкал О. Г. Модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з державного управління: 25.00.01 — Теорія та історія державного управління. Київ, 2011. 36 с.

Ismail Zadeh Rauf. Essential signs of transformation of modern government in the postmodern era.

The peculiarities of the basic transformational changes inherent in the state administration in the present day are analyzed. The features of globalization, integration, democratization processes are revealed, which significantly change the models (systems) of public administration, making it more liberal and man-centered.

The modernization of states, and, consequently, of the state administration, its democratization, liberalization, decentralization — are regular processes of the 21st century, which concern a large number of states, and are therefore of considerable scientific interest.

The purpose of the article is to characterize the essential features of the transformation of public administration that are inherent in the individual, most common models of public administration.

Conclusions. Radical transformation, change of models of public administration in the countries of the world is a regular socio-political, organizational-managerial process caused by significant changes of state systems, role and place in the management of the government and civil society. Democratization, decentralization, liberalization and human-centrism are the cornerstones of transformation processes in public administration, whose role and importance will continue to grow in the process of public affairs.

Since democratization is a dominant factor in modern public administration transformations, we believe that we should turn to the normative model of so-called rational democracy, developed by the great German political scientist M. Weber, which is based on: b) ensuring a harmonious management hierarchy; c) the introduction and existence of formal rules and regulations that ensure the uniformity of implementation by managers of their tasks and responsibilities; d) hiring an employee in accordance with his/her qualifications.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-49-53>

Надійшла 21 листопада 2019 р.

С. В. КАРПЮК

<https://orcid.org/0000-0002-7579-4867>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ТЕОРЕТИКО-СОЦІАЛЬНІ МЕТАМОРФОЗИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОДНОГО З ВАЖЛИВІШИХ ЕЛЕМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 54–58

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-54-58>

Порушено питання, пов'язані з сутністю, статусом, специфікою сучасної політики. Зроблено спробу визначити особливості впливу політики на систему державного управління. Розкрито особливості взаємин політики і права, політики і економіки. Виокремлено специфічні засади формування місцевого самоврядування, основою якої є регіональна політика.

Актуальність теми дослідження пов'язана з принциповими змінами суті, особливостей, статуту політики в житті людини, суспільства, в державному управлінні. Сучасна політика як система ідей, норм, цінностей постає у ролі специфічного механізму узгодження інтересів і потреб людей і, водночас, диференціює людей у всіх сферах їхнього життя.

Проблема політики як складного, багатоаспектного феномену має багатовікову історію. Її намагалися пояснити Аристотель, Сократ, Платон, пізніше Н. Макіавеллі, Ж. Ж. Руссо, К. Маркс, В. Ленін, Ж. Френд, К. Шмідт, у наш час такі відомі зарубіжні вчені, як Г. Алмонд, Р. Арон, Е. Берк, К. Гаджиєв, Р. Пенто, Е. Фроц, Ф. Фукуяма та ін., а серед вітчизняних вчених — В. Горбатенко, М. Головатий, А. Коваленко, М. Михальченко, М. Обушний, Ф. Рудич, О. Ткач, В. Якушик та ін.

Разом з тим виникає реальна потреба пояснити суть і особливості трансформації сучасної політики відповідно до змін сучасного життя, притаманних ХХІ ст. До уваги береться радикальна зміна моделі державного управління, базовими засадами яких є лібералізація, демократизація, децентралізація суспільного життя і управління державними справами. У переліку актуальних проблем є питання взаємодії політики і права, політики і економіки, а також формування й реалізації регіональної політики, організації місцевого самоврядування.

Сучасне державне управління базується на двох взаємопов'язаних складових: а) політико-правові основи; б) організаційно-управлінські основи. Полі-

тика пронизує обидва з них і саме зміна суті, призначення, ролі політики у сучасному житті найпомітніше впливає на притаманні державному управлінню трансформаційні процеси. Щоб якомога виразніше усвідомити суть такого впливу, варто коротко нагадати про те, що таке “політика” як соціальний феномен. Вчені різних країн, а, понад усе, політологи, достатньо неоднозначно пояснюють його сьогодні. Так, відомий російський політолог В. Халіпов на перше місце серед ознак політики ставить “діяльність партій, об’єднань громадян і окремих осіб у сфері відносин між державами, націями, великими групами, спрямованих на реалізацію, відстоювання ними корінних інтересів і нерідко пов’язано із потягом до завоювань, отриманню і використанню державної влади” [7, 265].

Відомий український філософ І. Надольний пояснює політику (грец. *politike* — державні чи суспільні справи, мистецтво управління державою) як “сферу відносин значних груп людей, різних історично утворених спільностей, спрямовану на завоювання і використання державної влади; одна із форм суспільної свідомості; діяльність органів державної влади, державного управління, політичних партій, громадських об’єднань” [6, 281]. Таке визначення феномену “політика” є широким, стосується усіх суб’єктів політико-соціальної діяльності і цитується багатьма авторами, серед яких є і ті, що пояснюють політику як специфічний регулятивний феномен, своєрідний інструмент (механізм) регулювання суспільного життя. Так, політологи Ю. Порохнявий і В. Смоляник трактують політику як “регулятивну і контрольну сферу суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб” [4, 498]. Підкреслимо, що таке розуміння феномену “політика” надто близьке за сутністю до аристотелевого (“Політика”).

Пояснення феномену “політика” багатьма зарубіжними фахівцями виглядає досить специфічно, іноді філософськи “розмито”, нечітко. Так, автори “Короткого оксфордського політичного словника” (К., 2005 р.) зазначають, що політика — це “практика, мистецтво (або науки)” керування державами та іншими політичними утвореннями” [1, 515]. Принаймні, таке визначення політики достатньо наближує її до державного управління.

З досить великої кількості суб’єкт-суб’єктивних відносин сучасної політики, варто виокремити дві моделі: політика і право та політика й економіка. У першому випадку домінує думка, що політика “стоїть вище за право”, хоча і прототипів такої думки немало, тобто тих, хто вважає, що право суттєво відокремлюється від політики, стає “самостійним суспільним гравцем”. Досить часто вчені роблять акцент на так званій “правовій політиці”, розуміючи під такою політикою своєрідну вищу, соціальну, суспільну справедливість” [3, 75].

Складну діалектику взаємин політики і права, за нашою оцінкою, найкраще пояснює відомий український правознавець В. Селіванов, який дотримується думки, що політика має бути не лише свідомою, розумною і науково обґрунтованою, але й зрозумілою і науково обґрунтованою, але базуватися

на відповідних пізнаних і зрозумілих закономірностях, передусім соціальних, базуватися на праві” [5, 9].

Підкреслимо, що взаємовідносини політики і права на є сталими. Навпаки, ця взаємодія залежна від реально існуючих суспільних та політичних цінностей, оскільки цінність, — пише український філософ В. Безпалій, — “це, той “еталон”, завдяки якому людина вивіряє сутність, значущість, властивість для себе будь-чого, це позитивна або негативна значущість (користь) об’єктів навколишнього світу для людини, соціальної групи, суспільства загалом, зумовлена не їхніми властивостями, а мірою актуалізації у життєдіяльності людини” [2, 448]. Зрозуміло, що стосовно взаємин політики і права, нас насамперед цікавлять такі політичні детермінанти, як права, свободи, демократія, безпека, справедливість, пов’язані з життям фактично кожної людини. Некерованими, незакріпленими у правовому полі держави політичні цінності об’єктивно не можуть бути, оскільки максимальне узгодження потреб і інтересів мільйонів людей, за найпершості поваги до честі, гідності окремо взятої особистості.

Недостатньо визначеними і до сьогодні залишаються головні інтереси (точки прикладання) політики. Найпопулярнішим є пояснення, що політика — це інструмент боротьби за владу та її утримання. Однак, політика пронизує усі сфери суспільного життя, усю життєдіяльність людини, групи, суспільства в цілому. Тому вважаємо, що політику слід визначити і вбачати: а) у державному врегулюванні в цілому (як інструмент впливу на усі сфери функціонування соціуму); б) у врегулюванні взаємовідносин між людьми, соціумами (врегулювання проблем, конфліктів і т. ін.); в) у здійсненні державної влади (тут присутнє таке поширене явище, як “політична боротьба за владу”).

Залишається мало поясненим таке рухливе явище, як місцева політика. Так, автори “Короткого оксфордського політичного словника” пишуть: “Нові праві у США; Британії розуміють місцеву політику насамперед, як створення місцевого ринку задля забезпечення послуг. У 1980-х роках вони обстоювали ринкові варіанти розв’язку проблеми надання послуг і скорочення місцевого самоврядування, віддаючи перевагу низці приватних, добровільних і квазі-державних організацій на місцевому рівні” [1, 415].

Ще менше розробленими є питання, пов’язані із взаєминами політики і економіки, економічного розвитку держави. Найчастіше вживається термін “політика економічна”, як “складова частина державної політики, що включає сукупність цілей, засобів, завдань, практичних заходів у напрямі впливу на розвиток економіки” [8, 605]. Тим часом, такий “патерналістський вплив політики на економіку нині не є однозначним”.

Багато фахівців сходяться на тому, що інтереси політики й економіки надто схожі. Як пишуть І. Маклін і А. Макліман “надто відкритою є межа між політикою та економікою, і це з очевидних причин, що держави порядкують значними ресурсами, тоді як виробництво й розподіл навряд чи можуть відбуватися без певної структури безпеки” [1, 518].

Навіть спрощений погляд на дилему “політика – економіка” дає підстави стверджувати, що нині вплив бізнесу на владу (а, відтак, на політику, полі-

тичні процеси) зростає. При цьому, на жаль, надто помітним є саме тіньовий вплив. Спрощено можна вважати, що існують, нехай і недостатньо чітко означені, три основних схеми взаємодії бізнесу та політики, влади: ділова постійна взаємодія; обмежений вплив бізнесу на владу; управління державою в інтересах бізнесу. Від чого залежить будь-яке з трьох схем взаємодії? Таких чинників багато, як політичних, економічних, так і організаційно-управлінських. У сучасній Україні існують і діють неформальні механізми взаємодії політики (влади) і бізнесу, хоча реально існує велика потреба сформувати інституціональний (правовий, цивілізований) каркас такої взаємодії. При цьому варто враховувати, що модель взаємодії політики і бізнесу у будь-якій державі, насамперед, залежить від пануючого в ній політичного режиму, системи влади.

Нині в час потужного розвитку великої кількості моделей ринкової економіки, все гостріше постає проблема справедливості саме щодо результатів праці, власності. Як зазначав видатний філософ давнини Цицерон, “перше завдання справедливості — в тому, щоб нікому не спричинити шкоду, якщо тільки тебе на це не спонукали протизаконням; потім в тому, щоб користуватися суспільною власністю як суспільною, а приватною — як власною” [9, 63].

Отже, трансформації сучасної політики як складного і багатоаспектного феномену відчуваються передусім у зв’язку зі зміною цінностей і норм суспільного життя, зміною країн і суспільств (системи влади, політичні системи, поділ влади і т. ін.). Вирішальне значення при цьому мають процеси лібералізації, демократизації суспільного життя, облаштування суспільних відносин і державного управління в цілому. У контексті цих процесів радикальних змін набуває взаємодія політики і права, політики і економіки, які були і залишаються базовими для вдосконалення усіх державно-управлінських процесів.

Література

1. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Маклімана. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”. 2005. 789 с.
2. Культурологічний словник / За ред. В. О. Рожка, О. В. Антонюка. Київ: НМАУ, 2011. 448 с.
3. Політико-правові стандарти ЄС і напрями вдосконалення моделі модернізації сучасної України: Наукова записка / Відп. ред. В. П. Горбатенко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. 108 с.
4. Політичний енциклопедичний словник: 2-ге вид., допов. і переробл. / Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
5. Селіванов В. Предмет дослідження — державна політика // Віче. Київ. 2005. № 1. С. 12–14.
6. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / Заг. ред. і уклад. В. П. Андрущенко, М. І. Горлач. Київ – Харків: ВМП “Рубікон”, 1997. 400с.
7. Халипов В. Ф. Власть: Кратологический словарь. Москва.: Республика, 1997. 431 с.
8. Хаменков В. Ф. Энциклопедия власти. Москва: Академический Проект; Культура, 2005. 1056 с.
9. Цицерон. О старости, о дружбе, об обязанностях. Москва: Прогресс, 1993. 420 с.

Karpyuk S. V. Theoretical and social metamorphoses of modern politics as one of the most important elements of public administration.

Considering the essence and peculiarities of changing the status of modern politics in human life, functioning of society, we point out the great role in these changes in the relationship between politics and law. We emphasize that politics, as a system of ideas, norms, values, needs, is intended not only to separate but also to unite people. Emphasis is also placed on the fact that modern public administration is based on political — legal and organizational — managerial principles. Often there are disputes that in the state, for its successful functioning is more important — politics or law. We believe that there can be no single answer. Even more complicated are the issues of the relationship between politics and economics, politics and business. In the context of market economic relations, such relations should be as civilized and democratic as possible. Such relationships should be based on the principles of social justice, human rights and freedom. The findings emphasize that the transformations of modern politics are largely driven by changes in values and norms of social life. Crucial to this are the processes of liberalization, democratization public life, which should be especially taken into account in the disengagement of all state — administrative processes.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-54-58>

Надійшла 2 грудня 2019 р.

O. S. PETRIAIEV

<https://orcid.org/0000-0001-6561-2647>

National Institute for Strategic Studies, Kyiv

DIGITAL CHURCH: RELIGION ON THE INTERNET, AS A NEW STAGE OF SPIRITUAL LIFE OF POST-INDUSTRIAL SOCIETY

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 59–67

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-59-67>

The article discusses the activities of the religious organization Fellowship in the Internet space in Ukraine in the context of globalization and digitalization of society.

The globalization of society based on digital technologies dictates new conditions for the existence of society, which gradually affect all areas of human activity, including the spiritual. The Internet, as part of the global world, has become a field of confrontation between different religions and their movements for a spiritual human resource. In the article, the author investigated the activities of the first religious organization called “Fellowship”, which is a Christian movement fully functioning in the Internet, which transmits religious information through social platforms of mobile communicators, bypassing traditional church parishes, clergy, religious rites and sacraments.

The Article aim is to study the impact on the information security of Ukraine in the context of further globalization of the information based on the emergence of new digital technologies as an example of the expansion of the new religious movement of Protestant church the “Christian Vision.”

Historical changes, in the social, economic and political spheres, have always led to a change in the relationship between religion and society, a reformation of the religious teaching itself and its structural organization. Every time the world was on the verge of a change in the economic system, this led to a change in religion. For example, paganism was the religion of the slave system, in which there was a Hellenic, Roman and eastern direction. By the fourth century of the new era, the bureaucratic system of the Roman Empire demanded a new centralized monotheistic religion, in connection with which, paganism remained the religion of the conservative part of the empire, and the plebeians adopted the Christian mono religion. Economic changes, and the transition from a slaveholding model of the economy to a feudal one based on agriculture, led to the accelerated spread of Christianity in Europe. The carrier of ideology, a new economic formation, was Christianity, which since the reign of Emperor Constantine I gained the status of state religion.

Despite the fact that the Christian church at the beginning of its existence served the purposes of the slave system, with a change in the economy and the transition from a slave system to a feudal system, many bishops of the western part of the Roman Empire entered into an alliance with large landowners and barbarian kings, instilling in them Christian holiness and protection their requirements for unlimited power. The church tried to adapt to political, economic and social changes, and adapt to the needs of the new ruling class of feudal kingdoms of barbarians [1].

In further history, religion again adapted to the scrapping of the economic formation. In the 16th century, the teaching of Protestantism began to develop as an ideology that counteracts the monopoly of Catholicism. The most influential Protestant theologians were Martin Luther and Jean Calvin. The struggle of the Protestant church against the Catholic Church in history was called the “era of the Reformation”. One of the most important reasons that influenced the emergence of Protestant teachings was the economy. In the 16th century, a new economic class of the bourgeoisie was actively forming, which needed a new ideology. The Catholic Church supported the feudal system, which was based on large landowners. And the Catholic Church itself owned up to 1/3 of all cultivated land in various European countries. Protestantism, which opposed the monopoly of the Catholic Church, advocated not only the reformation of the church, but also contributed to the revival of culture and science, called the “era of enlightenment”. The transition to the era of the Reformation has become one of the main reasons for the emergence of Protestant creeds and a new stage in the development of the Christian religion in Europe [2].

Historically new methods of production and labor, pushed people to search for a new religion, or a new interpretation of religion, ideology and philosophy. The new digital era, which is now replacing the industrial one, also could not but affect the changes in religion, in particular in Christianity.

The development of digital technologies, as well as technologies, the increasingly predominant transmission of information through the Internet, has led to a significant change in the social and cultural life of people. Many areas of life, such as work, entertainment, education, dating and religion, have partially gone to the Internet.

The first researcher to raise and study the interaction of religion and the Internet was the American researcher Joshua Kupper Ramo. In 1996, in Time magazine, he published the article “Finding god on the web-across the internet, believers are re-examining their ideas of faith, religion and spirituality”. Ramo noted that by the mid-nineties of the twentieth century, some religious groups, such as American evangelists, Orthodox Jews or Muslims, began to actively use the Internet to connect with believers, disseminate religious literature and coordinate religious rites. The author describes the penetration of creeds into the Internet as a new stage in the development of religion. With new technologies, religion and religious information has become much more accessible to a wide range of people than in ancient times, when religious texts were not accessible to everyone. With the spread of technology digital information transfer, the essence of religion has also begun to

change, since any religion that does not adapt to new cultural and technological changes runs the risk of being forgotten. The Internet began to change not only the behavior of believers, but also their attitude towards God [3].

The American science fiction writer Williams Gibbs, believes that the World Wide Web the Internet itself has realized its existence, and can perceive itself as “God” and be “God”, according to its own rules [4].

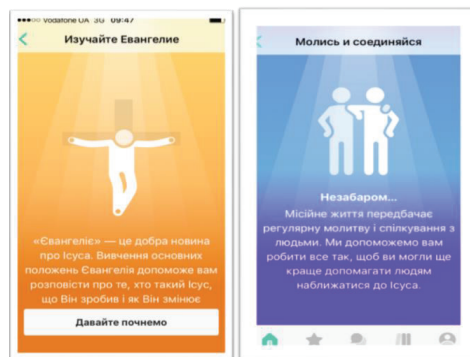
Recently, a phenomenon called the “digital church” has appeared in cyber space. For simplicity of description of the study of the system for building a digital church, we chose a church that appeared in the summer of 2018 in the Russian-language part of the Internet of the religious project Fellow. Unlike the classical church system, which first existed in the physical world, and then collided with the digital world, the Fellow Church first began to spread and preach in the virtual world of the Internet, and only then began to gather groups of believers and conduct sermons in the real world.

In order to know better and learn the essence of the Fellow Church, we visited its website: *“Fellow is a community of young Christians from different countries who are united by faith in Jesus Christ and the desire to make this world a better place. A community that seeks answers in the Bible and God. A community that runs away from meaninglessness, from taking your life, takes energy and pulls you down. We are a charity project of Christian Vision”* [5].

Christian Vision or the abbreviation “CV” refers to the Christian evangelical organization, founded in 1988 by the British entrepreneur, public and social activist Lord Edmiston, with headquarters in the UK. This religious organization, at the moment, conducts various Christian projects in many parts of the world, such as: Africa, Asia Pacific, CIS, Europe, Latin America, the Middle East, North America [6].

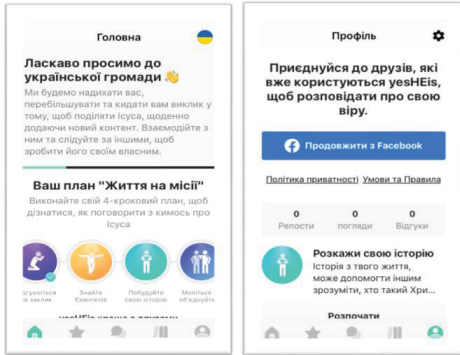
Christian Vision’s missionary strategy involves two approaches. The first strategy is a classic missionary activity in various regions of the world and financing of various Christian projects. The second strategy is digital missionary work, which actively uses gadgets, primarily smartphones and social networks of the Internet, for Christian enlightenment of people.

Thus, the CV organization today actively uses digital technologies, the Internet and, in particular, mobile add-ons to attract more believers (parishioners). To promote its church, Christian Vision uses social platforms such as: Facebook, Youtube, Instagram and **YesHeis** mobile app. For example, you can download this application through the Appstore system. After the download process, the user is given the right to choose a convenient language, age group, group for social and ethnicity, which provides a wide geography of parishioners. The “**YesHeis**” application also allows you to be integrated into the church CV from your Facebook account.

The YesHeis application also allows you to read Bible passages, communicate with other believers, share your religious experiences, stories, overcome difficulties and “sins” [7].

An important element of the promotion of the Fellow project is its popularization, which is achieved through various videos on Youtube, as advertising inserts in front of the selected client of a video.

Lets see a few examples of such advertising on Youtube.

The first thing that attracts attention is the names of the videos, which fit into one, two, three words. For an example, we took a few, the first ones that came across, such names: “Void”, “Vaccine from fear”, “**I have a dream**”, “Explosion of the brain”, “**How to find yourself**” and many other similar names [8–12].

Firstly, the connecting link is the words that carry a negative semantic load: **emptiness, fear, explosion, scary,**

strange, broken, I do not see. Secondly, they are knocked out of this series: **I have a dream how to find myself, you are not alone, I will tell you a secret: they are encouraging.** Thirdly, some of these names are nominal, that is, they state a fact (“Void”), and some are effective: they contain verbs in the first person or infinitive, which involves some kind of instruction, parting word. This artistic technique helps to convey the meaning through sounds, in our case, psychological stress, hopelessness.

It is no less interesting to parse the content of the Fellow project videos. For analysis, we take one video with a negative load and one encouraging.

Video 1 — The Void [8].

1. Hello! My name is Christina.
2. I want to tell a story about how my life has changed. I remember very well the time until this moment. I constantly felt some kind of emptiness inside myself, which I tried to fill with various entertainments.

3. I had a girlfriend with whom we often spent time together, were constantly obsessed with something and in search of some joy and happiness. My friend and I found a company where I received a lot of attention from the guys, and, apparently, it seemed outwardly that everything was fine, and I should be happy, **but still I always lacked something inside.** I ended up as if in some kind of race for what could fill me.

4. And one day, my friend invited me to a Christian camp. It was there that I first heard about God. And this was a turning point in my life. The void that was always in me, Christ began to fill.

5. **The presence of God** in my life is my happiness that I have always lacked.

Video 2 — “I have a dream” [10].

1. Hello! Watch this video.

2. I have a dream, Martin Luther King said and became the hero of the Civil Rights Movement. Do you have a dream? Not on a scale, of course, when quarantine ends or this year's rest is not in Turkey, but in Greece, but a big dream that is scary to tell even to your closest friend; a dream that does not rest at bedtime. Many people live with such a dream, cherish it carefully, go to school, university, work, grow old and die, without finding support, not daring to take a step in its direction.

3. But you know, there is someone who wants to be with you along the way, someone who taught us to dream, who puts these very bold thoughts and ideas into our hearts.

4. This is Jesus Christ. He loves you and wants you to be truly happy. And you can entrust him with the most secret dreams.

5. Want to know more, write to us.

The analysis of the content of the given examples of advertising video clips allows us to reveal their compositional content, orientation and psychological techniques of influence.

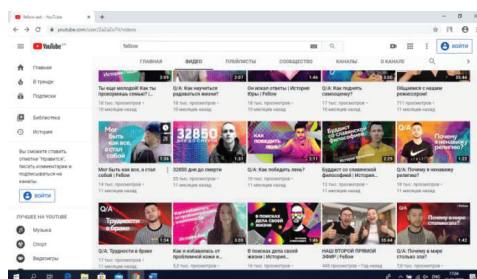
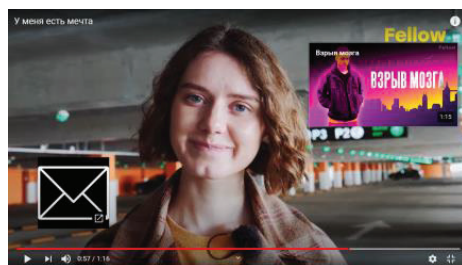
1. All commercials have a duration of not more than one or two minutes, which allows the viewer to remain patient to watch them until the end, without losing interest in them;

2. Plots are built according to the same semantic scheme, regardless of the content:

3. The content of all videos includes concepts such as: loneliness, longing, inner emptiness, loss, hopelessness, lack of understanding of their inner world, need for help, life disorder, etc., which are transmitted by such game effects as a lonely character, gloomy surroundings, empty city, dim light, destroyed premises, etc. In addition, the effect of increasing psychological tension (through muted light tones) is used, passing, to light tones to the end of the plot, through the "knowledge" of Jesus Christ.

4. Production scenes are presented in the form of a played scene or story. The characters are not represented as suffering (as they say their suffering is already behind), but appear to be such that they found a way out of their problems transmitting the easiness, without tension, of their perception. Their movements are smooth and restrained, which testifies not only to the sublime nature of their conversation with the viewer, but also to the certainty of the correct decision. This effect is also achieved by using the soft timbre of the character's voice or tack (voiceover).

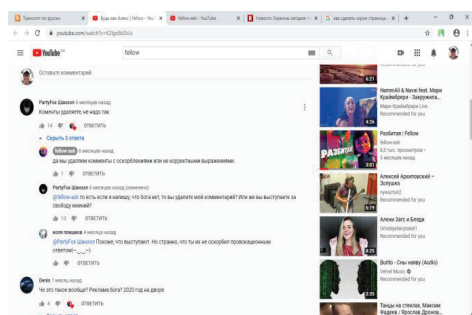
5. It is noteworthy that the advertising is aimed exclusively at a youth audience, which is in a state of various psychological problems: loss, job search or ex-

pression of self, etc., which, in general, is characteristic of the young generation, during adapting them to the new conditions of socialization. In addition, there is also the fact that it is adolescents, in contrast to adults, who are the most active Internet users. Cultural behavior, a neat and modern style of character clothes, act as a selective effect of determining the category of the viewer; attracts the appropriate age and social group of young people to view videos.

6. Actors present their characters in a very professional way, liberated in front of the camera, realistically depict fear, loss and hopelessness, joy or calm in communication; clearly deliver their speech, have full contact with the viewer and, depending on the emotional coloring of the information, change their intonation from hopelessness to hope. An in-depth analysis of the characters' belonging to professional actors showed that some of them are employees of the Misanthrope Theater, created in 2015, whose repertoire of performances has elements of outrageousness [13].

The reaction of viewers to church CV advertisements deserves attention and study.

So, 105 videos have been posted on the Fellow channel. The first video was published on June 25, 2018. Almost all comments are positive reviews, or open admiration for Christianity, Jesus, or the Fellow organization. View of almost all comments on the video showed the absence of at least some comments with negative coloring. This indicates that the creators of the project purposefully remove the negative points of viewers on

advertising projects of the church CV. Consequently, Fellow artificially forms a positive opinion about their organization, through approving comments under his videos. Undesired comments that carry negative meaning are likely to be deleted.

In addition to the Youtube channel described, Fellow also uses Instagram, on which YouTube videos are duplicated. Also posted are colorful pictures with different motivating phrases and “smart” sayings, and an offer to go to the official Fellow website [14]. Appeal to the official Fellow website showed that this religious organization uses cross-platform messengers Telegram and WhatsApp [5].

Thus, for the modern methodology of digital missionary work, most of the social systems and instant messengers that are currently available on various gadgets are used.

The Fellow site itself is very limited information about the religious organization itself. To obtain more detailed information about the activities of this church, we decided to go through the procedure registration on the Fellow website, via e-mail, as its creators suggest.

The results of communication with a representative of the religious organization Fellow showed that the written answers of thier representative are very mean and vague, carry common phrases, for example: “*We created an application*

to inspire you and equip your friends to talk about God". To the question of how your church differs from other churches, our interlocutor answered the following: *"We are not a church, we are an organization, but in our organization, there are people from different churches"* [15].

From this answer, it is possible to conclude that the Fellow organization, is a kind of Internet media, it speaks on behalf of all the diversity around Protestant churches following the teachings of the "Methodists", "Baptists" and "Adventists", with one purpose — to expand and form their flocks on the territory of Ukraine.

Considering the fact that the Constitution of Ukraine secured the right to freedom of worldview and religion, which includes the freedom to profess any religion or not to profess any, unhindered to single-handedly or collectively religious cults and ritual ceremonies, to conduct religious activities, the activity of the Fellow organization is completely legal [16].

At the same time, a question inevitably arises that affects the processes of ensuring information security of Ukraine, in at least three areas:

a) in the context of the further development of a digital society, Western churches, which previously did not have wide access to the population of Ukraine, can now get an unlimited opportunity for missionary work;

b) this, in turn, will inevitably lead to the weakening and fading of Orthodoxy, which, for many centuries, served as the foundation of unity of the country's population;

c) the formation of a future flock based on digital technologies, designed exclusively for the younger generation, can be considered as the next stage in publicly changing public morality in the field of religion (Overton's Window), the final stage of which may be the accusation of the archaism of the Orthodox Church in Ukraine. In these conditions, the "church in the smartphone" will dominate the traditional church. The COVID-19 epidemic quite clearly outlined the roadmap for the further development of religion.

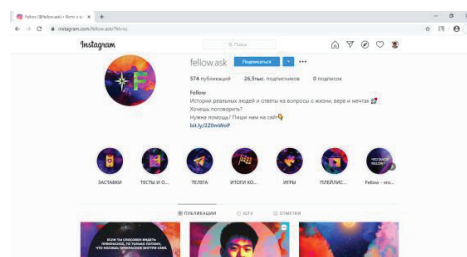
Conclusions. To summarize the above, we denote that:

- The British religious organization (sect) Christian Vision is the first serious attempt to create a global church in the Internet, which must meet the modern requirements of globalizing world;

- This Internet project is aimed at the missionary activity of Protestant churches in Ukraine to influence the teenage audience;

- to form its flock, the organization uses modern Internet applications such as e-mail, Youtube, Facebook, Telegram, WhatsApp, as well as a special application of YesHeis on the mobile gadgets that are actively used by the modern young generation;

- the spread of Protestant organizations like Christian Vision and Fellow will inevitably strike a blow at Orthodoxy in Ukraine, which has been in a split state for three decades;

- the appearance of a Protestant Internet project in Ukraine, in our opinion, should be considered as an element of the country's information security, which is aimed at weakening the dominance of Orthodoxy in this territory;
- in the confrontation between Western Protestant churches and Eastern Orthodox churches, in the context of digitalization and globalization of society, the one who is the first to adapt religion to the new digital age will win by the principle: between smartphone and a person, bypassing traditional church parishes, clergy, religious rites and sacraments. The global pandemic COVID-19 quite clearly outlined the roadmap for the further development of religion.

References

1. Всемирная история. Энциклопедия: Т. 3. (1957 год) (Сборник) Ч. II: Гибель рабовладельческого строя и переход к феодализму в странах Европы и Средней Азии. Возникновение раннефеодальных государств. Глава V. Зарождение феодальных отношений в поздней Римской империи. Передвижения германских и славянских племен [Электронный ресурс] / Сост. Алексей Злыгостев // 'Historic. Ru: Всемирная история'. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000032/st005.shtml> / (Last accessed: May 29 2020)
2. Бевзюк Н. П. Реформация и европейский мир: Методические рекомендации. [Electronic resource] Одесса: ОНУ им.И.И.Мечникова, 2012. 31 с. URL: <http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/filos/bevzjuk.pdf/> (Last accessed: 15.07.2020)
3. Ramo J. C. Finding God On The Web. Across The Internet, Believers Are Re-Examining Their Ideas Of Faith, Religion And Spirituality [Electronic resource] // TIME. 16.12.1996. URL : <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,985700-1,00.html> / / (Last accessed: May 29 2020)
4. Valovic T. Digital Mythologies: The Hidden Complexities of the Internet. New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press, 2000. С. 77. 219 с.
5. Fellow (сообщество молодых христиан) [Electronic resource]. URL : <https://fellow.site/ru-l/ru/> / (Last accessed: May 29 2020)
6. CV (Christian Vision) [Electronic resource] / URL : <https://www.cvglobal.co/ru/%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81/%D0%B3%D0%B4%D0%B5-%D0%BC%D1%8B-%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%B5%D0%BC/> / (Last accessed: May 29 2020)
7. yesHEis (Ініціатива CV) [Electronic resource] / URL : <https://uk.yesheis.com/ua/> / (Last accessed: May 22 2020)
8. Пустота | История Кристины | Fellow [Electronic resource] // YouTube. Google LLC. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=xtvZhOKHajU> / (Last accessed: June 06 2020)
9. Вакцина от страха| Fellow [Electronic resource] // YouTube. Google LLC. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dE2DwfVktw4/> (Last accessed: July 16 2020)
10. У меня есть мечта| Fellow [Electronic resource] // YouTube. Google LLC. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nDFBsLkTj9s> (Last accessed: July 16 2020)
11. Взрыв мозга| Fellow [Electronic resource] // YouTube. Google LLC. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=yB5c-B3wPVI> / (Last accessed: July 16 2020)
12. Как найти себя?| Fellow [Electronic resource] // YouTube. Google LLC. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=qIkVefTVX2A> (Last accessed: July 16 2020)
13. Театр Мізантроп [Електронний ресурс]. URL: <http://misanthrope.com.ua/#rec50320776> / (Last accessed: June 06 2020)

14. Fellow.ask. URL: <https://www.instagram.com/fellow.ask/?hl=ru> / (Last accessed: June 04 2020)
15. Переписка с одним из членов религиозной организации. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1234015783626635&id=100010546740299
16. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Редакція від 01.01.2020 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> / (Last accessed: April 16 2020).

Петряев О. С. Цифрова церква: релігія в інтернет-просторі як новий етап духовного життя постіндустріального суспільства.

Розглядається поява в Українському сегменті інтернету нового протестантського руху *Christian Vision* і його цифрового крила *Fellow*. Простежуються зміни релігії в історичному контексті, від епохи рабовласництва, де головною релігією було язичництво, перехід до феодального ладу, де панувало християнство і сучасні зміни в християнстві, викликані реальністю постіндустріального суспільства. Сучасні релігійні організації оцінили можливість інформаційних технологій і використовують їх для своєї місіонерської діяльності. Релігійний рух *Fellow* з'явився в Українському інтернет-просторі у 2018 р. Його релігійна діяльність націлена на молоде покоління українців, приблизно віком від 15 до 30 років. Для поширення своїх релігійних ідей, рух *Fellow* використовує соціальні мережі і цифрові програми, такі як *Youtube*, *YesHeis*, *Facebook*, *Telegram*, *Whatsapp*.

Поява релігійних рухів *Christian Vision* і *Fellow* несуть загрозу для православ'я в Україні. По-перше, такі організації перетягують молодих українських віруючих в протестантизм, по-друге, дії цих організацій несуть загрозу для духовної безпеки держави.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-59-67>

Надійшла 8 грудня 2019 р.

А. В. ШИНЬКОВИЧ

<https://orcid.org/0000-0003-2513-1640>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНА ГЕНЕЗА ФЕНОМЕНУ “МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ” ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО МОДЕЛЕЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 68–72

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-68-72>

Розглянуто особливості розвитку та обґрунтування феномену “місцеве самоврядування” в історико-політичному аспекті. Акцентовано на тому, що місцеве самоврядування формувалося і продовжує трансформуватися відповідно до глобалізаційних, інтеграційних та інформаційних процесів, притаманних сучасним країнам і суспільствам. Схарактеризовано основні моделі минулих і сучасних систем місцевого самоврядування з виокремленням спільного і особливого у цих процесах. Підкреслено, що стан і ефективність функціонування місцевого самоврядування визначальною мірою залежить від поділу влади і розподілу владних повноважень в окремих державах.

Актуальність дослідження суспільного стану, трансформації та розвитку місцевого самоврядування саме в історико-політичному плані зумовлена тим, що це допоможе усвідомити: якими були, є і мабуть будуть у сучасну добу взаємини людини і держави.

Тут є кілька аспектів проблеми. Перший, стосується особливостей формування держав (їх політичних систем, систем влади) і розвитку самоврядних засад управління суспільними процесами. Другий — стосується специфіки демократизації влади та державного управління за рахунок розширення повноважень місцевого самоврядування. Третій — допоможе усвідомити — у який спосіб трансформація місцевого самоврядування сприяє розвитку сучасних громадянських суспільств. Перелічені фактори і слід брати до уваги у процесі дослідження означеної проблеми.

Сутність проблематики пов'язана насамперед з працями таких вітчизняних і зарубіжних дослідників різних галузей знань, таких як: В. Авер'янов, Р. Безсмертний, О. Бойко-Бойчук, В. Борденюк, Ю. Ганушак, М. Головатий, М. Грушевський, Б. Данилишин, В. Журавський, І. Заєць, В. Кампо, В. Крав-

ченко, О. Кучабський, І. Коліушко, Ю. Ключковський, А. Лісовий, В. Лісничий, А. Матвієнко, В. Малиновський, В. Олуйко, С. Романюк, М. Пітцик, С. Телешун, А. Ткачук, Р. Ткачук, В. Тимощук, В. Якуба та ін. Разом з тим, означена проблема мало розглядалася саме у контексті тих змін моделей суспільних відносин, які маємо в сучасному світі.

Як складний і специфічний соціальний, політичний феномен “місцеве самоврядування” має глибинні історичні корені, що мають витoki ще у стародавніх Римі та Греції [9]. Тоді воно, як і в Київській Русі, існувало у формі народних зборів, або було віковим.

Другим історичним етапом розвитку місцевого самоврядування був період так званих “комунальних революцій” (діяльність комун, виборчих рад, магістратур — XI–XIII ст.).

Третій історичний період місцевого самоврядування пов’язують з відомим Магдебургським правом (XII ст.), що помітно позначилося і на історії України.

Четвертий період (XIX–XX ст.) — період, пов’язаний із так званими соціалістичними країнами, колишнім СРСР [7]. Нині глибоко і критично цей історичний період лише продовжує досліджуватися.

Виокремлення вказаних етапів розвитку місцевого самоврядування не є однозначними. Те ж саме стосується і різних моделей місцевого самоврядування, серед яких виокремлюють: англо-саксонську, континентальну, так звану “соціалістичну”, іберійську і гібридні моделі самоврядування, які на сьогодні у спеціальній науковій літературі є достатньо пояснені і схарактеризовані [3; 12]. Тому існує потреба визначити те, що є саме відмінним для таких моделей. Вдало зробила це, зокрема, українська дослідниця І. Дегтярьова, яка звертає увагу найперше на такі відмінності політичного, правового, адміністративного і соціокультурного характеру у моделях місцевого самоврядування [2]:

1. Наявність різної кількості рівнів місцевого самоврядування.
2. Розбіжності щодо кількості жителів на один орган місцевого самоврядування.
3. Різне коло та обсяг наявних повноважень.
4. Розбіжності (відмінності) у правовому забезпеченні.
5. Відмінності щодо технологій формування місцевих бюджетів.
6. Різниця в рівнях автономії відносно центральної влади.
7. Відмінності в системах здійснення контролю за діяльністю місцевого самоврядування.
8. Наявність характерних традицій у муніципальних відносинах.

Відтак, феномен “самоврядування” — досить неоднозначний, бо це — а) право на внутрішнє управління людьми своїми місцевими справами; б) право вирішувати справи внутрішнього управління за власними законами в межах національної території; в) автономія. Йдеться про абсолютно різний характер і специфіку управління на місцевому рівні.

Маємо і більш приземлене визначення самоврядування (англ. *self-government*; нім. *selbstverwaltung*; фр. *autonomie*) як автономне функціонування

будь-якої організаційної системи, чи управління справами територіальної спільноти, організації або колективу, самостійно здійснюване їх членами через виборні органи чи безпосередньо.

З наведеного можна дійти, як мінімум, двох кардинальних висновків науково-теоретичного характеру.

Місцеве самоврядування було і є однією з невід’ємних складових влади, владних повноважень, а отже має розглядатися в контексті конкретного суспільства (держави), часу, соціально-економічних та інших складових, це — перше. А по-друге, місцеве самоврядування — це не тільки право, а й реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти ними, діючи в межах закону, на свою відповідальність і в інтересах місцевого самоврядування [4, 12].

Підкреслимо, що у нормативні визначення реальних повноважень місцевого самоврядування сформовані (для країн Європи) у Європейській хартії місцевого самоврядування [1, 17].

Місцеве самоврядування означає також право і спроможність місцевих влад, в межах закону своєї країни, здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їх компетенції, в інтересах місцевого населення (діє принцип субсидіарності). Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи.

Підкреслимо і те, що місцеве самоуправління має власні, характерні для кожної системи такого управління, ознаки й принципи, до яких більшість фахівців відносять [9, 11–12]:

а) те, що обумовлює трудову і практичну функціональність самоврядної форми влади;

б) те, що дає можливість зберегти спадкоємність у розвитку інститутів самоврядування.

Такі принципи місцевого самоврядування найперше закріплюються законодавчо. Наприклад, у Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні” визначено такі принципи: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевих і державних інтересів, виборність, правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність в межах повноважень, визначених законодавчо, підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами органів та посадових осіб, державна підтримка та гарантування місцевого самоврядування, судовий захист прав місцевого самоврядування [4–6; 8]. Зазначимо, при цьому, що одним з вирішальних у системі поділу є принцип “поєднання місцевих та державних інтересів”.

Отже, з наведеного доходимо таких висновків:

1. Місцеве самоврядування відповідним чином трансформується і розвивається, оскільки розвиваються і еволюціонують країни і суспільства, в житті яких все більшого значення набувають процеси демократизації, широкої участі в усіх державно-управлінських процесах громадянського суспільства.

2. Місцеве самоврядування в ХХІ ст. постало як органічна форма самоорганізації населення у межах безпосередньо конкретної території. Виникає потреба у зв'язку з цим відповісти на питання: завдяки яким факторам, як і куди еволюціонує місцеве самоврядування в умовах потужного розвитку демократичних засад суспільного розвитку, яким чином трансформуються відносини між державною владою і місцевим самоврядуванням (державою і суспільством). Для наукового розгляду ці питання мають особливе значення. Оскільки країни світу існують в різних просторово-географічних середовищах, то і функціонування місцевого самоврядування не може не обумовлюватися рядом спільних і, одночасно, достатньо специфічних факторів, до яких відносимо: а) географічне положення територіальних громад (звідси — екологічні особливості); б) величина, конфігурація окремої територіальної громади (одиниці); в) політико-адміністративний устрій країни; г) характер і особливості територіальної організації конкретного суспільства.

3. У процесі аналізу специфіки функціонування органів місцевого самоврядування, а отже і демократичних засад такого врядування, до уваги мають братися в першу чергу такі фактори: історичний, політичний, соціально-економічний, соціокультурний і технологічний. Останній, до речі, найпомітніше обумовлений розвитком сучасних інформації та інформаційно-комунікаційних систем, зокрема впровадженням принципу субсидіарності у поділі влади, найперше — державної. При цьому, важливо зазначити що одночасно постає проблема прямої і представницької демократії. Сучасний суспільно-політичний процес в Україні, наприклад, потребує відповіді на питання: де межа такої суспільно-політичної діяльності. З цього приводу один з батьків американської демократії Т. Дефферсон, зазначив, що він щиро вірить у вирішення питань самим народом, де це можливо — й органами влади — лише там, де це вкрай необхідно.

Джерела

1. Головатий М. Ф. Місцеве самоврядування як дієвий спосіб втілення української національної ідеї // Матеріали наук.-практ. конф. 18 жовтня 2005 р. Неса: ОРІДУ НАДУ, 2005. 66 с. С. 16–25.
2. Дегтярьова І. О. Домінанти державної політики розвитку місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2005. 21 с.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
4. Про місцеве самоврядування: Закон України № 280/97-ВР, чинний. (Остання редакція від 20.10.2019) // ВВР України. Київ, 1987. № 24.
5. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко; за ред.: Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка: 2-ге вид., допов. в переробл. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
6. Політологічний словник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред.: М. Головатого, О. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. 792 с.
7. Слюсаренко А. Г. Історія української конституції / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. Київ: Знання. 1993. 192 с.

8. Куц Ю. О., Сінченко В. М., Мамонова В. В., Газарян С. В. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість: монографія / За заг. ред. Ю. О. Куца. Харків: Віровець А. П. "Апостроф", 2011. 340 с.
9. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. 234 с.

Shinkovich A. Historical and political genesis of the phenomenon of "local self-government" and its own modeling in the context of economic development.

We believe that they are reviewing the peculiarities of development and justification of the phenomenon of "local self-government" in the historical and political aspect. Emphasize that local government has worked on folklore and processing, and has transformed itself into the use of globalization, integration and information processes inherent in contemporary actors and society. The basic models of past and present systemic local self-government are characterized with the separation of common and special in these processes. It is emphasized that the effective functioning of local self-government is to a large extent derived from the separation of powers and the distribution of one's own life in one's own states.

Updating the study of the social status, transformation and development of local self-government in the shoe form, historically and politically, analyzed with a great deal of certainty that is used: there is an amount that can be used in modern times of mutual people and people.

Conclusions.

Local self-government is used as it transforms and expands, and evolves in the evolution of the country and man, in the life of an ever-increasing thing to do is democracy, a broad participation in the civil society processes of government.

Locate self-government in the 21st century, when it was made as the most organized form of self-organization used in various specific places. There is a need, using questions, answers to the questions: someone with the factors, how and where local self-government evolves in a powerful development, democratic meeting of population development, and is in a transformed relationship between the owner-state and self-government (state and society). For scientific consideration, these issues need special knowledge. As for the world, they exist in different spatial and geographical structures, they function in local self-government, they cannot but combine between different, at the same time, known specific factors, in order to meet: b) the size, configuration of a separate territorial community (units); c) political-administrative service body; d) the nature and features of the territorial specific person.

Using special functions, functioning of local self-government, it means also to democratically engage such work, considering that to participate in the first number of factors: historical, political, socio-economic, socio-cultural and technological. The latter, by the way, found footwear revealed the modern information and information and communication systems that trust the principle of subsidiarity in the government, first of all — needed. At the same time, proceeding to see that at the same time there is a problem of direct and representative democracy. The current socio-political process in Ukraine requires answers to the question — de facto such socio-political activity. This is joined by one of the American Democrats, T. Defferson, feeling that he is genuinely convinced of his activities, connected with the people themselves, where possible — and the authorities — that is, where it is in the extreme.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-68-72>

Надійшла 22 листопада 2019 р.

ДЕЯКІ КОГНІТИВНІ ВИМІРИ СФЕРОГАЛУЗЕВОГО СПОСОБУ ДИНАМІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ: У ВИТОКІВ ПРОЦЕСУ КОНСТИТУЮВАННЯ АВТОРСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СФЕРОЛОГІЯ”

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2019, вип. 58(2), с. 73–86

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-73-86>

*Ментально безцінна констатація одного з найбільш плідних моїх учителів у науці самоокреслилася в ролі давньолатинського *punctum saliens* — “найважливішої обставини”, “вирішального пункту” та “визначальної точки” [9, 503] в контексті усієї колізії з підготовки даної статті. А тому й саму статтю можна сприйняти і як своєрідну авторську сповідь-звіт, і як звід “досвідних порад” молодим науковцям. Дослідження проведено в ідейно-теоретичних координатах давно засадованого автором концептуально-мемуарного жанру. Її тема та проблематика ще не пройшли належних фаз “конфлікту інтерпретацій” (П. Рікер), — можливо, тому що досі мало хто замислюється над феноменом “спосіб динамізації суспільного розвитку” [умовно узятій до аналізу країни].*

Приблизно з десятитисячної rischi історії люди почали підсвідомісним чином “підштовхувати” темпи розвитку та й в цілому — модус свого земного буття. Одвічний “свербіж незадоволеності” пульсом поточного життя та спорадичне прагнення заглядати за лінію горизонту, — ці першорозумові інтенції homo sapiens й можна вважати першими фазами Когнітивної революції в

історії соціалізації людства. З плином часу до означеного “свербежу” стали додаватися ще два невідомі імпульсанта до пришвидшеного руху життя — методи теоретичного мислення людини та способи практичної діяльності людини.

Звернімо увагу на специфіку давньоеллінського і латино-ренесансного філософського мислення: *metodos* — це спосіб і мислення, і дій людини. Традиція роздільного вживання цих двох понять — не західноєвропейська, а давньорадянська. За роки радянського життя ця звичка “автоматично” передалася й українському наукознавству. Те ж саме стосується роздільного вживання понять “об’єкт” і “предмет”. А ось вживані у статті поняття когнітивне (лат. *cognito, cogito* — мислю, міркую) та креативне (лат. *creativus* — творчий, рухливий) — це вже сучасна позитивна українська науково-пізнавальницька практика.

“Революції — локомотиви історії”, — цей афоризм у науковому світі аплікується як до соціальної та політичної історії людства (окремих народів, країн, держав), так і до історії еволюції людського мислення, зокрема, — й до стрибкоподібного розвитку наук про людину і суспільство, економіку й політику, етику й культуру тощо. Низка геніальних ідейно-креативних відкриттів XVI–XVII ст. з легкої руки Б. Грасіана (“Критикон”, 1670) отримала назву Когнітивної революції.

Когнітивна революція водночас є і черговою стадією висходження людської цивілізації, і якісно-орієнтаційним дороговказом для всіх типів соціальної революції. Розташовуючись над ними (а саме — над аграрною, промисловою, науково-технічною, інформаційно-технологічною, соціально-політичною та ін.), вона “підкладає” під ними відповідний спосіб динамізації процесу реалізації кінцевої мети кожної з них. Скажімо, під аграрну революцію людська теля “підклала” спосіб селекції рослинних культур харчової групи, а також і одомашнених тварин; під промислову — заміна ручної праці машинною працею; під науково-технічну — роботизацію; під інформаційно-технологічну — штучний інтелект; під соціально-політичну — аналітичний прогноз, планомірність, наукове управління, політичні технології тощо.

Будь-яка з названих революцій не є короточасним актом, а є досить тривалим історичним процесом. Когнітивна революція є відправною по відношенню до Креативної, а остання є якісним продовженням першої. А обидві — у вказаній субієрархії — передують будь-яким та супроводжують будь-які інші революції. Інакше кажучи, Когнітивна революція ідейно-епістемними інтенціями “зверху” імпульсує до розвитку Креативну революцію способами удосконалювання життійної практики “знизу”.

Найбільш специфічною тут є соціально-політична революція. Як процес вона переживає чотири фази розвитку: 1) революційна ситуація; 2) політичний переворот (власне — “політична революція”); 3) переростання соціальної революції в соціальну реформу; 4) реалізація кінцевої мети революції. Незавершеність революції на будь-якій із зазначених фаз — об’єктивна запорука повороту суспільного розвитку в ретроспекцію і ... до бар’єру очікування на нове сфероподібне проходження, здавалося б, уже “пройдених фаз розвит-

ку”. Вітчизняні приклади — на долоні: 1) “Студентська революція на граніті” (1990 р.); 2) нинішня “Серважна революція нових облич” (2019 р.), “задовольнилися” лише політичним актом заміни Прем’єра; 3) перший (2004 р.); 4) другий (2014 р.) Майдани далі завдань двотретинного політичного перевороту не просунулися. У підсумковому аналізі маємо синтез: Когнітивна революція в духовній сфері дозріла лише до декларативної стадії, а Креативна революція в надрах політичної сфери до нового (реформаційного) способу просування вперед і не підійшла. Чому так сталося? Суб’єкт-людські сили в кадрових “арміях” обох революцій — “верхні” політичні еліти та “низово-народні активісти”, — тобто найбільші креативники, які мали уособлювати творчий стрижень політичного процесу та скеровувати країну вперед, — усі вони при найменш поверховому аналізі виявилися платонівськими “сліпцями”, а не гегелівськими совами. Наразі результат давно вже презумований Писанням: коли сліпий поведе сліпого, обидва впадуть у яму...

Навіть абстрагуючись від багатющого тезаурусу світової теорії революції, — уже на вітчизняному досвіді короткочасової глибини видно буде, як наші “робочі” поняття зазвучать і запрацюють по-різному, диференційовано, якщо з’ясувати, на які автентичні запитання вони відповідають. Спосіб запитусь: що це? про що йдеться? Метод відповідає лише на одне запитання: як це зрозуміти? Соціально-політична, Когнітивна й Креативна революції, — кожна по-своєму запитують: 1) на якій фазі розвитку революціонізована країна перебуває? 2) яким методом (методами) можна найефективнішим чином зрозуміти пульс та ритми її руху вперед? 3) яким способом найдоцільніше “впливати” на хід розвитку ім’ярек революції на шляху до її кінцевої мети? [3, 22–24].

Втім, так, “по-писаному”, соціально-політичні революції досить зрідка розвиваються. Ба, більше того, — не є рідкістю й “казуси навиворіт”. В політичній історії зафіксовано й факти миттєвої революційної/контрреволюційної оцінки/переоцінки людьми свого ставлення до політичної влади у часово-дистриктному спектрі від “Нехай...” — до “Геть!”. Американський політантрополог Ю. Н. Харарі саме в подібному “двомиттєвому клінчі” оцінює Французьку революцію від серпня 1789 р., — коли “народ ледь не за одну ніч переключився від віри в міф про дану Богом королівську владу до віри в міф про народовладдя” [15, 48]. А хіба наша 73-відсоткова серважна революція в Україні 2019 р. — не унікальна арія з тої ж само подібної одноактної опери?

В історії науки — від Б. Грасіана (1670) й донедавна — інде запитували: якщо будь-яка революція не акт, а процес, то яким маркером слід/можна вимірювати часову тривалість того процесу, — лінійним етапом чи якимось “хвилястим овалом”? Тридцять п’ять років тому мені одному з перших (тоді ще радянських) суспільствознавців довелося наштотхнутися на сферодіальнісний маркер вимірювання способу й тривалості революційного процесу в окремо взятій країні [7, 11–14, 21]. Відправною фреймою послугувала думка середньовічного вченого і поета, засновника першого в історії університету Алкуїна (789 р.): сама по собі людина та усе, що вона творить наново, — усе має сфероподібну форму.

Наприкінці 1970-х років, — акцентніше після прийняття нової Конституції СРСР та Продовольчої програми КПРС, — у мене з'явилася досить ще розпливчата ідея етапізації процесу розвитку Аграрної революції. “Етапами” визначалися виробничо-кліматичні стадії: 1) обробка ґрунту під відповідні продовольчі культури; 2) посадка в ґрунт відповідного насіння та клубнів; 3) догляд за досягаючими рослинами; 4) збір врожаю тощо. У першій половині 1980-х років я настійно — та “про себе” — екстраполював цю ідею на “етапізаційних рисках” розвитку іншопрофільних революцій, — соціально-політичної, промислової, науково-технічної, інформаційно-технологічної тощо.

Поступово відкрystalізувалася й думка про доцільний спосіб відображення ідеї етапізації революційного процесу на письмі, — та ще й з графічним елементом (рис. 1). Запрацював винайдений мною метод поступового знищення старої якості в надрах попередньої стадії в нових умовах наступної, нової стадії... І таким чином “еволюційний крот історії” (В. Шекспір) веде процес до формування нового стану речей в надрах нової, наступної стадії і т. д.

У мене ніби вирости крила творчого натхнення, — адже ж у мене сформувалася цілісна контекстна тріада ледь не суворо діалектичного змісту: (1) неперервний процес — (2) етапні стадії — (3) зникаючі у ретропросторі старі якості попередніх стадій. Навесні 1983 р. при апробації мого відкриття (тріади та рисунку) на засіданні кафедри соціології ленінградського електротехнічного інституту я вдався до цитування одного з сонетів В. Шекспіра, в якому містилася аналогічна думка (наводжу її російською мовою):

“Есть в жизни всех людей порядок некий,
Что прошлых дней природу раскрывает.
Поняв его, предсказывать возможно...
Грядущий ход событий, что еще не родились,
Но в недрах настоящего уже таятся” [1, 67]

Коли я закінчив цитування класика та на “заштрихованих смугах” рисунка вказав на “містилице” шекспірівських “минулих днів” і “ходу грядущих подій”, літня людина — завідуючий кафедрою зупинив політ моєї руки у просторі та зауважив: “Винайденим вами способом діалектичного прискорюван-

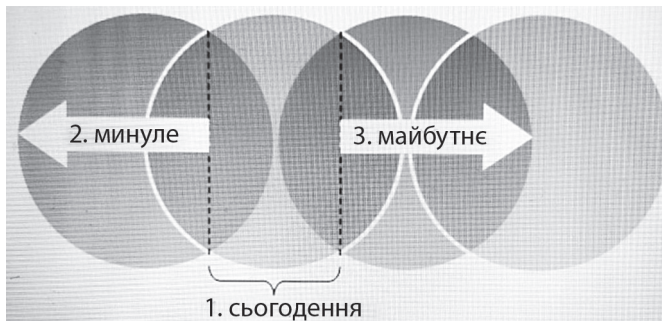

Рис. 1. Майже за В. Шекспіром.
Структура окремо взятої спіралеподібної моделі
“Спосіб динамізації суспільного розвитку”

ня або ж і пригальмування суспільного розвитку слід користуватися гнучко й обережно: Шекспір жив давно, а його прогнози й досі у вас в активі... Я пропоную вам підшукати інші варіанти розміщення етапів/стадій суспільних перетворень. Мені, наприклад, ваша “триетапна спіраль” чимось нагадує публіцистичний образ штампу “репресивної спіралі за минулі гріхи”... У подальшому я над цим справді замислився.

З тією ж “спіраллю” навесні 1985 р. я апробувався вже в Україні, на кафедрі літературних жанрів та стилів факультету романо-німецької філології Чернівецького університету. Зібралось до чотирьох десятків різнопрофільних учених і аспірантів. Модератором дискурсу був доцент, відомий публіцист Вольф Московичі (нині — професор філософії Єрусалимського університету; це — молодший брат відомого французького соціолога Сержа Московичі; років десять потому з Вольфом ми ще кілька разів зустрічалися у творчих колізіях, про які я згадував в одній своїй книзі, що вийшла нещодавно друком [4, 55–57]).

Двома мовами — українською та румунською! (що створило в аудиторії напівшокову ситуацію) — Вольф майстерно домігся схвалення присутніми моєї “модельної спіралі”, сформулював для протоколу пропозиції зібрання на мій перехід від “сільськогосподарської тематики” до “лінгво-історичної проблематики” та від “вольової етапізації історико-політичних процесів” до “концепції білінгвістичних комунікацій в багатонародних радянських республіках”. У цей час з залу надійшла записка, в якій анонім рекомендував відмовитися від “заштрихованої мережі сутностей минулого, сьогодення й майбутнього” (як було позначено на моєму рисунку), — відмовитись “на користь більш творчого поняття, яким — не лише за В. Шекспіром — можна пояснити, наприклад, “скачок вниз”, з висоти зрілого соціалізму — в глибоку яму застою...”. Якщо ж важко пояснити подібні каверзи реального соціалізму, — відкладіть дисертацію “на потім”. Значить, це ще не ваш час”.

Попри все те, я отримав і тут позитивну апробацію, але був дещо засмучений. Я настійно напружував свою пам’ять: невже у мене немає такого “зазивного поняття”? І тут сяйнула думка — є таке поняття: “сфера управління народовладдям...”. Це — з моєї невеликої статті 1969 року, написаної з нагоди 300-річчя Дм. Кантеміра. Я тоді був аспірантом Одеського університету, статтю подавав до збірки аспірантських робіт. “Управляти народовладдям” — це абракадабра, але, якщо ж це — реалія, тоді це називається диктатурою”, — зауважив мій колишній науковий керівник, обрусілий француз професор Д. Бельфор. І додав: “А ось над словом “сфера” ще можна поміркувати, але не так мляво, як Блез Паскаль, бо вона в нього без центру і зовнішніх рамок [12, 122], — як у О. С. Пушкіна — казкова хата “без вікон і дверей”...”

За кілька місяців самовідповідального ставлення до свого “трудового спадку в науці” я перегорнув і переосмислив зо два десятка ранніх своїх рукописів і публікацій за попередні п’ятнадцять років. У чотирьох з них, — зокрема, у брошурі за 1970 рік, у збірці статей за 1980 рік, у навчальному посібнику за 1983 рік та в монографії за 1985 рік, — в них, “узагальнюючи, без деталей”, більше ніж сто разів фігурує пошукувана ноціуніка (від лат. — поймену-

вання речей): “сфера життя”, “суспільна сфера”, “сферний підхід”, “сферний спосіб”, “сферна модель”, “сферно-діяльнісне мислення”, а також до десятка найменувань окремих сфер, — політичної, економічної, культурної, духовної, етнічної (етноісторичної), господарської, природної, трудової, публічної і т. п. У тридцяти випадках я — ледь не навіпамачки — в ті роки вже виходив на диференціацію понять “сфера суспільного життя людини” та “галузь суспільної життєдіяльності людини”.

Невдовзі (у вступному до Академії рефераті від серпня 1984 р.) я сформулював — і досі актуальну для мене — дефініцію “сфери суспільного життя”. Це — соціальна площина буття людей, на якій вони об’єктивують свої потреби та інтереси, ставлять до реалізації свої життєві цілі, завдання й проблеми, розгортають нескінченну взаємодію з приводу чогось важливого й вартого у своєму житті [2, 63]. На даній теоретикологемній базі під кінець 1985 р. у мене самовималювався символічний образ корелятивного розташування (основних) п’яти сфер на геополітичній площині умовно узятій до аналізу багатонародної країни (рис. 2).

Перший варіант рисунка виконано у червні 1986 р. в Москві та в “ідейній” аплікації до двох умов тамтешнього життя. По-перше, етнічну сферу розміщено в центрі картини — на ознаку того, що СРСР, як і його наступниці — Росія та Україна — були й є багатонародними країнами. По-друге, на тлі “суворих вказівок” нової Програми КПРС (від лютого 1986 р.) про “специфічно змінені умови перебудовчого життя” стосовно комуністичної партії та радянської держави (обидві вони в СРСР були провідними інститутами політичної сфери), — у цьому зв’язку сама політична сфера “в роздуті вигляді” була піднесена над усіма сферами взагалі. У нинішньому вигляді (хоча реальні умови в суверенній Україні ніскільки не змінилися) ту ж само “роздуту” політичну сферу розміщено вже з лівого, “не-керівного” боку, — де їй політологемно й належить бути.

У вересні 1987 р., під час останньої апробації “дисертаційного заділу” на кафедрі історії та теорії світового політичного процесу АСН мені звеліли

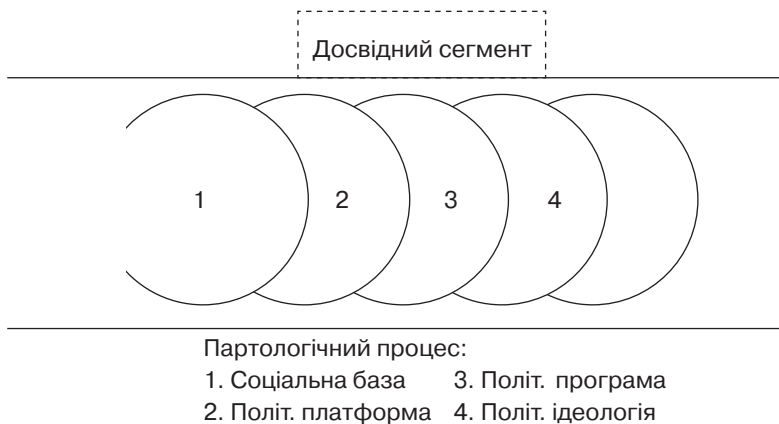

Рис. 2. Патологічний процес

позначити “концептуальний вододіл” між двома моїми моделями “способу динамізації суспільного розвитку”, — між “лінійно-спіралеподібною моделлю” та “сферно-діяльнісною моделлю”. Судячи з мого Щоденника того часу, відповідь була, за словами кафедрального рецензента, “задиристою та з натяками на прагнення доперебудовного партійно-державного керівництва камуфлювати свої огріхи при плануванні й підбитті підсумків розвитку економічного й соціокультурного життя”.

Відповідаючи на зауваження рецензента, я ще раз звернувся до процитованого раніше сонета В. Шекспіра: доперебудовне політичне керівництво “природу минулих днів” викривляло, наприклад, такими постфастумними корекціями, як: а) зарахуванням до будь-яких підсумків “упущених в минулому можливостей”; б) корегуванням “вчорашніх планів” при підході до сьогоденного фінішу, або ж в) відомим у світі радянським фантомом “п’ятирічку за чотири роки” тощо. Можливо, це справді виглядало (чи й було по суті) “задирістю” з мого боку, — бо ж саме в цей момент мене “поставив на місце” завідувач кафедрою: “З подібним теоретичним потенціалом вашого “спіралеподібного способу динамізації суспільного розвитку” скоріше дійдете до найближчої парткомісії, аніж до атестаційно-дисертаційної трибуни... А тому я і рекомендую одну третину когнітивної уваги приділити “спіралевидному способу”, а дві третини — “сфероподібному способу”. Після перерви готуйтеся до другої частини доповіді”...

Нагадування феномену “парткомісії в СРСР” (особливо 1930–1970-х років) мене швидко привели до тями... Розповіді мого батька, закордонного комуніста-підпільника, про засідання тих комісій під рефреном “На кого ти працюєш?” миттю спливали в моїй уяві на фоні гіпотетичного рефрену “На що ти натякуєш?”, адресованого вже “партійному вченому” мого рівня й мого часу. Про подібні колізії нині “яскраво” пригадує академік В. П. Горбулін: “Люди, які проходили парткомісію, заходили до кабінету в сухій сорочці, а виходили наскрізь мокрими, наче потрапили під злив” [8, 181]. Я повертався до кафедрального кабінету більш наляканий своєю уявою про гіпотетичне засідання парткомісії “за моєї участі”, аніж очікуванням важкого закінчення моєї доповіді та не прогнозованого висновку кафедри...

Але після перерви мені не довелося продовжити свій дискурсний виступ. До нас підійшов мій науковий консультант, який — за його словами — “мусив би без крапки з комою” включитися в роботу кафедри кількома “процедурними акцентами”. І справді, він одразу включився в роботу, так би мовити, “на мою користь”, трьома моментами за суттю.

По-перше. Кілька днів тому він (як офіційна особа, яка “відповідає за всю науку в СРСР”) брав участь у засіданнях солідних учених колективів “з апробації та дипломної атестації” з півтора десятка радянських і зарубіжних дисертантів АСН. Його, як такого, що тривалий час було відірвано від “вітчизняної дисертаційної практики”, вразили три речі: 1) антираціоналізм додекартівського гатунку; 2) “дикий союз середньовічної схоластики й просоціалістичного популізму”; 3) “низький рівень теоретико-текстової культури” та антидіалектизм мислення на письмі. Наскільки він встиг ознайоми-

тися з моєю роботою, “цих гріхів у ній не так уже й багато, а тому, якщо й кафедра такої думки, то є підстави рекомендувати її на подальше вдосконалення і — до захисту...”.

По-друге, він різко висловився проти подрібнення новаторських дисертацій на “частки” — негативу, напівпозитиву, цілісного позитиву і т. п. та порекомендував апробантам (рецензентам, опонентам) і атестантам (кафедрам, СВР) ставитись до наукових продуктів сучасників (їх статей, книг, дисертацій) як до якогось “цілого зі своїми огріхами й новаціями”. І — до мене: “Не викидайте нічого сьогодні спірного — завтра воно може зметаморфозувати у невідоме. До речі, це стосується і в цілому взятого вашого “лежачого ланцюга”, і новельних суджень навколо сонета Шекспіра, і застарілої дефініції сфери у Паскаля”.

По-третє. При тому, що йому імпонувала моя аргументація переваг сферолагузового способу над способом ланковим, порекомендував “бути обережним в колізіях уточнення місця й ролей партії і держави в інституційній структурі моделі політичної сфери”.

Я визвався провести його до машини. З нашої розмови я дізнався, що він запізнився через “важке робоче засідання комісії з надання допомоги закордонним комбатантам у редагуванні програм їхніх партій...”. У подальшій розмові він акцентував: “Пам’ятаєте, я почав “крити” догматиків, антираціоналістів і популістів, — вони є не лише серед молодих дисертантів, є вони і в середовищі іменитих академіків... Я не досить часто зустрічаю у когось ваші акценти на інституціональні ролі і партії, і держави, — так що тримайте тон і рівень та будьте обережні у відстоюванні ваших трьох тез, — про партію і державу не як “командорів”, а як виконавських інститутів, про переваги сферного способу над “планово призначеними грядущими етапами” та про глибинні зв’язки між Когнітивною та соціальною революціями в ґрунті буття й розвитку будь-якої країни”. На останок він порадив “доточування “нових позицій” продовжувати з постійними рецензентами — Р. Ітсом і М. Гефтером, дотримуватися графіку роботи в Академії (публікації, відрядження, звіти, доручення тощо) та перманентно почувати себе в тонусі і динамічному курсі”.

Повернувшись до Києва, я опинився в центрі своєрідного “трикутника вогневих точок” та перед дистрикт-необхідністю: 1) зреалізувати зауваги названих вчених-апробаторів мого дослідження; 2) якомога обережніше поставитися до рекомендацій, суджень і вимог наукового консультанта; 3) ані на мить — і на службі, і на громадсько-політичній роботі, і в наукових своїх заняттях — не забувати про свій політико-ідеологічний статус (напевно, тому моїх колег того часу К. І. Зародов — один з моїх офіційних опонентів — називав “політичними суспільствознавцями”, а І. Ф. Курас — “саперами”).

У ті роки та ще деякий час потому усім своїм єством я відчував себе “ментально затиснутим” між двома політичними інститутами — між партією та державою. З огляду на викладене тільки-но — та надто на неодноразові застереження О. М. Яковлева щодо “перманентної обережності” дискурсу навколо цих “делікатних матерій”, — з огляду на усе це, я вирішив, бодай в прелімінарному сенсі, колись висловитись. Наївну “необережність” подібного гатунку я

виявив без малого три роки потому, — при спробі захистити другу докторську дисертацію з проблем нової наукової новели — політичної кратології. Тоді, у жовтні 1989 р., “офіцоп” Р. І. Косолапов, “за недолугу локалізацію партії та держави не над усіма сферами життя, а з лівого боку, — в ролях “штовхачів руху” або ж і “пожежної команди”, — за це він мене обізвав “лівим ревізіоністом-гародистом”, і цим суб’єктивістськи довів справу до ... мого провального захисту [6, 13].

Після того і деякий час потому я перебував у глибокому й деструктивному трансі. За чотири роки загубити дві докторські дисертації, — та ще й через “високопортфельних осіб”, які “криво мислять” на означеному нескладному епістемному полі... З тих пір та за безтямного токсикуювання нормальних наукових понять в нормальному суспільстві, — я на ті “особи” та на ці “токсини” затаїв у душі мізантропію величезної ваги... І терпляче чекав на okazії до розрядки.

Влітку 1994 р. okazія йшла мені назустріч. У виборчому штабі кандидата у Президенти Л. Д. Кучми обговорювалася “проблемна матриця” останніх його передвиборних виступів та зустрічей. Нас було 5–6 осіб, і ледь не кожний прагнув висловитись. Харків’янин В. Гриньов радив Л. Д. “м’яко торкнутися” питання про “різночитання” в різних регіонах країни поняття “держава”. Львів’янин Т. Стецьків застеріг усіх: “Нас не чіпайте, — у нас вона — ікона...” Я інтенційно підскочив: “Насправді вона і не ікона, і не адміністратор країни, як у Президента Л. М. Кравчука, — вона є головним політичним інститутом...”. “Я з ним згоден”, — сказав миколаївець М. Білоблоцький. “Ну то й добре, — відгукнувся Л. Д. — Тоді ось що: ти й ти (Білоблоцький та я. — І. В.) домовтеся між собою і дайте для мене, технаря, зрозумілу формулу”. “Ідея — твоя, бензин — мій”, — відбувся жартом Білоблоцький, презумуючи цим за собою роль “формулюватора” моєї ідеї.

Чекати на матеріалізацію всієї епістеми довелося недовго. 19 липня 1994 р. в інавгураційній промові у парламенті Президент проголосив ту чудову формулу: “Держава Україна — це не ікона, на яку треба молитися, це надзвичайно важливий інститут, який повинен ефективно працювати в інтересах людей, служити їм” [10, 8].

Повернуся у ретроспекцію. У докторантські часи я анізащо подібної сатисфакції від своїх кривдників чекати не міг би. Бо ж після лютневого (1986 р.) XXVII з’їзду над усіма “висіла” надто розпливчата ідея “радикальної зміни статусу партії” в політичній сфері та й в житті величезної, п’ятисот-народної країни взагалі... Однак, про себе я над цією політико-кратологічною каденцією не припиняв ні думати, ні “писати в стіл”, ні малювати графіки, схеми, рисунки тощо.

Один сюжет — здавна, ще із контексту “постчехословацького партіплуралізму” початку 1970-х років, — не давав спокою: “Яким би чином позбавитись фейкової “кабінетної/диванної партії”? Спорадично — з перервами і повторами, ні з ким не радячись, — навесні 1987 р. я розробив досить схематичний свій “партологічний проект” (див. рис. 2), в якому домінує й досі сферологічна ідея: 1) із розпливчатої паскалевої квазі-сфери “соціальної бази партії”

впливає 2) “овально окреслена” групка першоактивістів — “політична платформа партії”, а вже вона розроблює 3) політичну програму партії з радикальної реформації усіх сфер життя і галузей діяльності статутних членів партії та її симпатиків (у майбутньому — це й є електорат даної партії); увінчує схему-рисунок 4) концепція політичної ідеології партії. На словесне, понятійно-термінологічне “обрамлення” свого проекту я наважився лише тридцять років потому [5, 280].

У травні 1987 р., під час робочої зустрічі з О. М. Яковлевим та Е.-Г. Кальбе я спробував “апробувати” у них моє нове сферологічне “творіння”. Кальбе сказав, що “до подібних утопізмів не додумався б навіть Томас Мор”, а Яковлев утаємничено зазначив: “Як диявол у Вольтера, тут прихована ідея партиплюралізму, навіть до обговорення якої ми не готові... Може статися, “перебудова” нас до цього й підведе...” У червні 1989 р., під час обговорення готового на 50 відсотків текстового заділу моєї другої дисертації (з проблем політичної кратології) Яковлев, розглянувши мою “загальносферну схему” (рис. 3), якось розчаровано зазначав: “Дарма ви з Р. Ітсом і М. Гефтером про подібне відкриття мовчали... Якби ми, в керівництві, про це знали бодай кілька років тому, — напевно, не було б потреби в цій галасливій перебудові” [7, 14; 11, 78; 13, 101]. Нехай би це виглядало й досить нескромно, але інакше не сказати: це другий — і найважливіший! — аксіологічний апофеоз моєї соціально-політичній сферології.

Повернуся до хронологічного рубежу 1985 і 1986 років. Ще раз — про свою колишню “інституційну затиснутість” між партією і державою. Я дуже часто — наодинці з собою — уявляв себе перед запитальним бар’єром: Я і Влада: хто є хто? Нехай і на низовому (почасти й на апаратно-виконавському) рівні, — я не є “вільний творець” політологемних цінностей та орієнтацій... А коли так, чи міг би я колись “вказати” навіть низовим верхам (1) на безглуздість формули “п’ятирічка за чотири роки”, або (2) на недоцільність по-

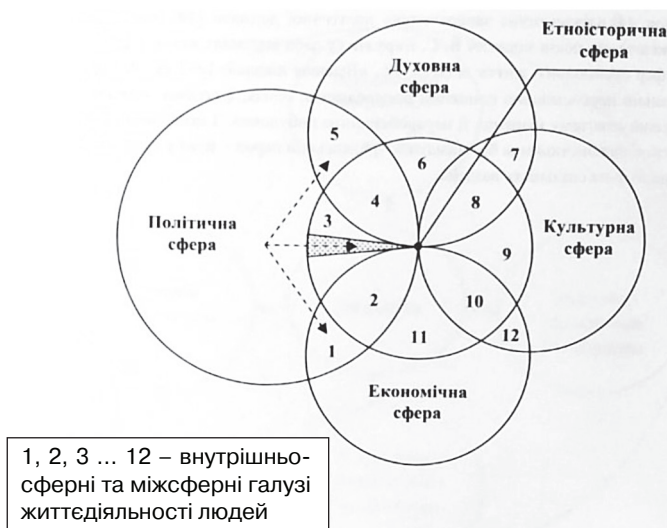

Рис. 3. Авторитетний статус політичної сфери в багатонародному суспільстві

ділу партійних органів на “промислові” і “аграрні”, — що й говорити (3) про теоретичне спростування безладу середини 1980-х років щодо змісту сленгу “перебудова — продовження революції”...

Саме на ґрунті останнього сленгу у мене якось зав’язався багатосмисловий діалог з новим завідувачем кафедри АСН (молодий дипломат, відкликаний з-за кордону, напевно, на коротку “відсидку” перед наступним відрядженням). Заглянувши у список моїх праць та зустрівши там кілька революціологічних назв, він зажадав від мене формулювання “короткої тези про місце перебудови в революціологічній сфері”. Не будучи аж надто вправним полемічним майстром, я сказав, що від обох незграбних формул, — від “революціологічної сфери” та від “перебудови — продовження революції”, — “віє недотеоретичне розуміння того, що то є і “сфера”, і “революція”... Мій шеф “закипів”: “Поясніть, та коротше. І пам’ятайте, що я спеціаліст з історії і теорії Лютневої революції 1917 року”. Я теж відповів досить різко: “І я спеціаліст — із загальної теорії соціальної революції, що зараз і доведу. Щодо змісту поняття “сфера” Ви дізнаєтесь з моєї дисертації, а щодо перебудовного сленгу — даю коротке пояснення з двох пунктів. По-перше, той автор сленгу плутається у філософському співвідношенні двох консекутивних понять: “соціальна революція” — це “ціле”, а “політична революція” — це “частина” або “центральный акт соціальної революції”, акт захоплення механізму політичного владарювання країною. По-друге, той автор та його прихильники не розуміють, що нова політична революція покладе кінець їхній правлінській каденції...”. Мій співрозмовник знову вибухнув гнівом: “А чи знаєте Ви, хто є той автор? — Це М. С. Горбачов!” (Я справді цього не знав, тому розгублено замовк.) “Ось бачите, що робить навіть і з ученими незнання елементарних речей. Словом, мені ясно, що Ви — початкуючий дисидент, та ще й такий, що не вміє ховатися від зовнішньої аналітики”.

Ось таким чином я виявився/проявився і “гародистським ревізіоністом”, і “погано прихованим дисидентом”... Деякий час глибину мого єства гриз якийсь внутрішній гедзь, запитуючи: “А мої наставники/консультанти, — вони теж “майже дисиденти” або ж догматики? Про нового завідувача, революціолога, два роки опісля дізнався, що він в молоді роки — “мажор”, а в зрілі — “стукач” (член парткомісії, через якого вигнали з АСН кількох українців — В. Черняка, В. Зоца, В. Полохала та ін., а мене, як з’ясувалося, захистили Яковлев та Ітс). В теоретико-андрагогічному плані усі названі старші колеги мене цілком задовольняли, — про що я не раз висловлювався друкованим словом [7, 15–17]. А як вони проявлялися/фактично являлися на політико-кратологічній практиці? Цікава така “деталь на відстані”. У грудні 1992 р. щойно призначений Прем’єр суверенної України Л. Д. Кучма у присутності М. П. Білоблочкиного приймав мене до “своїї команди” [6, 58–59]. Почувши від мене ім’я О. М. Яковлева, щиро зауважив: “Це — стара гвардія нефальшивих професіоналів, на яких тримався такий гігант, як Союз РСР”. Згодом, але “аргументом від противного”, він на письмі додав: “...Навіть у найплюралістичнішому суспільстві дисидентство у владних структурах є неприпустимим” [10, 190].

Спливла перша половина докторантського терміну в АСН. Час підбивати деякі підсумки... Об'єктивним чином з'ясувалося, що — за умовно позначене десятиліття 1975–1985, — йдучи за методологом М. Фуко, зі своєю соціально-політичною сферологією я “опинився на безмежному епістемному полі, досі ще в науці не окресленому та не проміреному думкою...” [14, 364]. Судячи з усього, за два докторантських роки оте “епістемне поле” мені вдалося кількома маркерами “по-своєму” рельєфно проміряти. Зокрема, я мав підстави констатувати про себе: на концептуальній площині своєї теми, — звісно, крім жахливої поразки на захисті першої дисертації, — інших значних негативів не мав. А позитиви і напівпозитиви — на долоні: 1) зі сферологічної проблематики опублікував три статті, одну велику та одну малоформатну монографії; 2) на трьох профільних кафедрах відповідних вузів у Ленінграді, Чернівцях та в Москві позитивно апробувався як здобувач докторської ступені із ще не досліджуваної проблеми; 3) у тексті (незахищеної) дисертації її атестанти/апробатори відзначали до десятка теоретичних новел, у тому ж числі — три досвідні моделі способу динамізації суспільного розвитку; 4) до творчого вжитку впроваджено новий дослідницький метод і чотири нові понятійно-термінологічні одиниці.

Як висновок.

У проблемно-тематичному лоні статті найбільш сутнісним позитивом лягли дві оцінки головного наукового консультанта зазначеного докторантського етапу — О. М. Яковлева:

1. При передзахисній атестації дисертації на кафедрі (вересень 1987 р.) він зазначав: вдала локалізація політичної сфери у контексті з іншими суспільними сферами життя, — ця теоретична акція “виявилася унікальним науковим відкриттям”, яке, — нехай би було воно відомим правлячому політикуму СРСР/КПРС [бодай кілька років до квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК], — воно могло б “відмінити” початок революційної перебудови [7, 14; 11, 78].

2. На самому засіданні СВР — при відсутності самого О. М. — учений секретар зачитував з письмового “Відгуку наукового консультанта” висновок: в атестованому тексті міститься констатація того, що “засновано нову наукову дисципліну зі своїми параметрами неповторної творчої новизни”.

Джерела

1. Афоризми Британії: Сб. афоризмов: В 2 т.: Т. I / Сост. С. Б. Барсов. М.: ЗАО “Центрполиграф”, 2006. 382 с.
2. Варзар І. М. Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія. К.: Школяр, 1994. 224 с.
3. Варзарь І. М. Диалогия “революция – реформа” в теоретико-историологических рефлексиях текущих украинских реалий // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Спецвипуск: Політика і духовність в умовах глобальних викликів. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. С. 15–28.
4. Варзар Іван. Політичний портрет Петра Могили на історичному тлі та в контекстах реалій Ренесансної епохи // Із контекстів минулих літ. Вибране в концептуальних і мемуарних вимірах. К.: МП Леся, 2015. Кн. 3. 325 с.

5. Варзар І. Партологічний квадрат // Новітня політична лексика (Неологізми, оказіоналізми та інші новотвори): Енциклопедичний словник-довідник [за заг. ред. Н. М. Хоми]. Львів: Новий Світ – 2000, 2015. С. 280.
6. Варзар І. М. До аналізу генез і теоретико-методологічних засад концепту “область державної політики”: деякі аплікації до політолого-освітнянського дискурсу // Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти / Голова ред. ради В. П. Андрущенко. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 56–67.
7. Варзар І. М. У витоків процесу легалізації політології та її “обростання” галузевими соціально-політичними науками // Наукові праці МАУП. Серія: Політичні науки. Вип. 2 (56). К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. С. 6–24.
8. Горбулін Володимир. Мій шлях у Задзеркалля. Не лише подорожні нотатки. К.: Брайт Букс, 2019. 272 с.
9. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. 2-е изд. М.: Наука, 1975. 720 с.
10. Кучма Леонід. Вірю в український народ: Вибрані статті, виступи. К.: Альтернативи, 2000. 504 с.
11. Наукова школа політичної етнології І. М. Варзаря // Науковці України — еліта держави. Т. V: Наукові школи України. К.: Логос – Україна, 2017. С. 78–80.
12. Паскаль Блез. Мысли [Мысль 72] // В сб. Франсуа де Ларошфуко. Максимумы. Блез Паскаль. Мысли. Жан де Лабрюйер. Характеры / Пер. с фр. М.: Худ. лит., 1974. С. 121–126.
13. Тімашова В. М. Політична сфера транзитного суспільства: стан розробки проблеми та еволюційні тенденції: монографія. К.: Друк. двір О. Федорова, 2017. 360 с.
14. Фуко Мишель. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Пер. с фр. СПб.: А – cad, 1994. 407 с.
15. Харарі Ювал Ной. Історія людства від минулого до майбутнього: Пер. з англ. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 544 с.

Varzar I. M. Some Cognitive Measures Of The Sphero-Industrial Way Of Dynamization Of Social Development: The Result Of The Process Of Constitution Of The Authorshop.

The article reproduces the historiography of the author's development in the 1970s-1980s of the problem of the spherological mode of dynamization of social development (hereinafter: the Dynamic mode). As a vague episteme, this idea emerged on the research horizon at the turn of the 1930s, when even in the West even Ford engineering and the brilliant duel of A.-J. Toynbee Challenge – Answer “has stuck in the wall of its capabilities”. That's when the phenomenon of planning policy and scientific prediction appeared in the “peculiar lag” between Soviet time and the World Space. The phenomenon manifested itself quite properly in the 1930s – the first half of the 1950s – until the arrogant counter-phenomenon “Three-De” came to him: amateur – dogmatic – fool. The consequences of its destruction by the mid-1970s – in the palm of your hand: voluntary correction of any plans; falsifying forecasts and projections into the future; stealing budgets at all levels; repression of apolitical professional staff; ostracizing dissenting intelligentsia; “methodical” impoverishment of the masses; the deportation of ethno-minority peoples and the like.

By the end of the 1970s – an alternative to all this “black negativity” – the author came up with his political-spherical idea. The starting point was the opinion of the medieval scholar and poet Alcuin (7th c.): In itself a person and everything he creates – everything has a spherical shape. During 1975–1985, the first two models of Dynamic mode, “chain-stage” and “linear-spiral”, were opened in a series of “manuscripts on the table” and small-format publications. In the spring of 1986 (from the “submission” of the new Program of the CPSU and in the eu-

phoric search for the place of the Communist Party in the political system of the USSR), in the concept of the author, a third, sphere-branch model was reflected. Its holdings include the following: (1) the definition of the phenomenon of “sphere of public life”; (2) breeding the concepts of “sphere of life” and “branch of activity”; (3) identifying the optimal number of public spheres; (4) the expedient placement has been restated in the context of five other areas of political, spiritual and ethno-historical. In the depths of the last conflict lies a whole range of different roles of the two leading institutions of the political sphere — the “party of power” and “political state”. The central theoretician of the article: it is from these two institutions that the nature, dynamics and vectors of each country’s development depend on its horizon. In the variety of interactions and reflections identified by the theoretician in the fall of 1987, the cognitive corpus of a new branch of science — socio-political spherology, according to which, naturally, the author thinks — the future is self-releasing.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2019-02/58-73-86>

Надійшла 3 грудня 2019 р.

Вимоги до статей, що подаються для публікації у виданні “Наукові праці МАУП”

Стаття має розкривати зміст однієї з рубрик:

1. Політичні науки.
2. Юридичні науки.
3. Економічні науки.

Автор несе відповідальність за достовірність матеріалу, який подає.

Обсяг статті — 6–12 друкованих сторінок.

Структура статті: рубрика УДК, ініціали та прізвище автора, ORCID, назва наукового закладу, де було виконано роботу, назва статті, анотація 300–500 знаків (про що стаття) мовою тексту статті, текст (проблема та її актуальність, наявні попередні дослідження інших науковців, невирішена частина проблеми, мета дослідження, виклад дослідження, висновки (відзначити, у чому їх наукова новизна), подяки залученим до досліджень особам, перспективи подальших досліджень), бібліографія, резюме 1800+ знаків (актуальність, наукові результати, в чому новизна) англійською мовою, якщо стаття українською, або резюме українською, якщо стаття англійською.

УДК слід друкувати праворуч зверху сторінки, нижче ліворуч через 2 інтервали — ініціали та прізвище(а) автора(ів), ще через 2 інтервали — повну назву наукового закладу, де працюють автор(и), ще нижче через 2 інтервали — назву статті великими літерами, нижче — анотація.

Текст статті необхідно друкувати у MS Word для формату А4 через 1,5 інтервалу шрифтом Times New Roman 14 pt. Формат тексту — 170×252 мм. Поля: верхнє — 25 мм, нижнє — 20 мм, праве — 15 мм, ліве — 25 мм, формат файла *.doc (2003).

Список джерел (бібліографія) подається як доказова база дослідження. Бібліографічні посилання наводяться згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 та ДСТУ 8302:2015, з урахуванням вимог ВАК України (див. приклади).

Ілюстративний матеріал має бути поданий чітко і якісно. Посилання на джерела та ілюстрації в тексті статті обов'язкові.

Автор має надіслати статтю електронною поштою на адресу m.a.u.p@ukr.net. Файл статті має зберігатися у форматі *.doc. Екранні копії, схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, GIF, JPG, в імені яких зазначати номер ілюстрації у статті, наприклад pict 10.tif.

До матеріалу автор обов'язково додає контактні дані для зв'язку та дані для розділу “Автори випуску” (науковий ступінь, вчене звання, посада, повна назва місця роботи автора). Більш докладно про вимоги читайте на сайті видання “Наукові праці МАУП” www.np.mauip.com.ua.

Редакція залишає за собою право рецензувати і редагувати статті.

Деякі приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Книги одного, двох або трьох авторів

Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Слово, 2014. 440 с.

Козяр М. М., Коваль М. С. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 327 с.

Синьова Є. П., Гребенюк Т. М., Серпутько Г. П. Основи психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями зору: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 153 с.

Книги чотирьох та більше авторів

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський та ін. Харків, 2014. 260 с.

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Резнік, Ж. Б. Богдан. Харків, 2014. 260 с.

Статті журналів

Ковальська О. Про інноваційні соціальні технології національно-патріотичного виховання школярів // Директор школи, ліцею, гімназії: наук.-практ. журн. 2015. № 4/5. С. 44–50.

Бондаревська І. О., Михайленко В. О. Психологічний аналіз соціального капіталу в спільнотах іммігрантів та біженців // Педагогіка і психологія : наук.-теор. та інформ. журн. 2016. № 2. С. 71–76.

Єлізарова О. Т., Гозак С. В., Парац А. М. Актуальність оптимізації режиму дня та шкільного навантаження учнів молодшого шкільного віку // Довкілля та здоров'я: наук. журн. 2015. №4. С. 36–40.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина та ін. // Укр. пед. журн. 2016. № 2. С. 5–12.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина, Н. М. Авшенюк, О. В. Овруч, О. В. Бородієнко // Укр. пед. журн. 2016. № 2. С. 5–12.

Статті наукових збірників

Прозар М. В. Адаптація учнів перших класів до навчальної діяльності в початковій школі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2015. Вип. 1. С. 49–55.

Стеценко В. І., Галуйко Р. М. Екзистенціалізм: історико-філософський та релігійний погляд // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні

науки: наук. вісник: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 100 (9). С. 156–160.

Мальцева О. Б., Дуло О. А., Качанова В. В. Особливості корекції функціонального стану і рухових функцій організму спортсменів, що перенесли перелом променевої кістки // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 3К 2 (71) 16. С. 191–194.

Пропедевтика сприйняття понять “інваріант” та “напівваріант” при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп’ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ I–II рівнів акредитації) / О. Лещинський та ін. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Пропедевтика сприйняття понять “інваріант” та “напівваріант” при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп’ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ I–II рівнів акредитації) / О. Лещинський, В. Тихонова, Т. Бохонова, О. Томащук, В. Гроза // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Електронний ресурс

Апостол М. В. Наукові пошуки академіка М. В. Зубця в контексті розвитку вчення про породотворення у тваринництві // Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 1. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-1/01.pdf> (дата звернення: 9. 09. 2016).

Кучер В. І., Потильчак О. В. Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом священної війни: монографія / В. І. Кучер, О. В. Потильчак. К.-Біла Церква: ТОВ “Білоцерківдрук”, 2011. 368 с. [Електронний ресурс] // Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Наук. бібліотека. Репозитарій. URL: [http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер В. І. %2с., Потильчак А. В. Украина 1941–1944–2011.pdf](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер%20В.%20Потильчак%20А.%20Украина%201941-1944-2011.pdf) (дата звернення: 9. 09. 2016).

Драгоманов Михайло Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Драгоманов_Михайло_Петрович (дата звернення: 9. 09. 2016).

Архівний документ

ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166 (Фонд “Міністерство освіти України”). Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

Посилання на назву документа з архівної справи

Положение о Киевском Педагогическом Институте // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 160. Спр 38. Ч.1 Арк. 272–273 зв.

Science Edition

IAPM SCIENTIFIC WORKS

Series
Political Science

<https://doi.org/10.32689/2523-4625>

Issue 2 (58)
2019

Founded 2001
The edition comes out 4 issues per year

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of political science and law, are published.

For researchers, teachers, students and all those interested in the development of science in Ukraine.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
Політичні науки

<https://doi.org/10.32689/2523-4625>

Випуск 2 (58)
2019

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Відповідальний редактор за випуск *А. А. Тютюнник*
Коректор *Т. К. Валицька*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Коваленко*

Підп. до друку 27.12.19. Формат 70×100¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 7,42. Обл.-вид. арк. 4,97. Наклад 150 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*